

**ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ
ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Επιβλέπων Καθηγητής: Δημήτριος Κυρκιλής

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΙΤΛΟ:

«Αξιολογείστε κριτικά το επιχείρημα ότι η παγκοσμιοποίηση είναι ο κύριος παράγοντας της διεθνούς οικονομικής μεγέθυνσης»

Σύνταξη : Κωνσταντίνος Κέρβης του Ιωάννη

Στο κείμενο που ακολουθεί, εκφράζονται οι προσωπικές απόψεις του συντάκτη που σε καμία περίπτωση δεν αποτελούν επίσημες θέσεις της Σχολής ή των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων.

Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 2022
19^η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

Σελίδα σκόπιμα κενή

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου» .

Κωνσταντίνος Κέρβης

Σελίδα σκόπιμα κενή

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	7
1.1 ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ.....	7
1.1.1 ΕΝΝΟΙΑ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	7
1.1.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	15
1.1.3 ΔΕΙΚΤΕΣ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ.....	21
1.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ.....	31
1.2.1 ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ.....	31
1.2.2 ΔΕΙΚΤΕΣ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	39
1.2.3 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗΣ.....	40
1.3 ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΜΕΓΕΘΥΝΣΗ.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	49
2.1 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ.....	49
2.2 ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΔΕΔΟΜΕΝΑ.....	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	83

Σελίδα σκόπιμα κενή

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1	Επισκόπηση και κύρια χαρακτηριστικά δεικτών παγκοσμιοποίησης...	23
Πίνακας 1.2	Δομή του KOF Globalisation Index.....	29
Πίνακας 1.3	Σύγκριση οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης.....	36

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1.1	Σχέση οικονομικής μεγέθυνσης και οικονομικής ανάπτυξης.....	37
Σχήμα 2.2	Διαδικασία βιβλιογραφικής επισκόπησης.....	51

Σελίδα σκόπιμα κενή

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πανδημία Covid-19 οδήγησε μεταξύ άλλων σε μία συζήτηση σχετικά με την παγκοσμιοποίηση, την ενδεχόμενη τάση από - παγκοσμιοποίησης, αλλά και τις επιπτώσεις της σε διάφορες πτυχές της ζωής των ατόμων, στη βάση των προβλημάτων που αναδύθηκαν στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της υγειονομικής κρίσης. Η παγκοσμιοποίηση έχει επιφέρει σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές, περιβαλλοντικές, πολιτιστικές και πολιτικές επιπτώσεις, τόσο θετικές, όσο και αρνητικές. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται το φαινόμενο, οι χώρες όλου του πλανήτη, και κυρίως οι αναπτυσσόμενες, από την μία να πετυχαίνουν το άνοιγμά τους στις παγκόσμιες αγορές, από την άλλη να αναπτύσσουν μια ανησυχία για τις διάφορες επιπτώσεις που έχει η παγκοσμιοποίηση, στο περιβάλλον, στη φτώχεια και στις κοινωνικές ανισότητες, στην οικονομική ανάπτυξη, και τέλος στην αύξηση της πολιτιστικής κυριαρχίας. Ιδιαίτερα οι οικονομικές ανισότητες και η διαφοροποίηση στην οικονομική ανάπτυξη τόσο του εντός του πληθυσμού μιας χώρας αλλά και μεταξύ των χωρών, έχουν προκαλέσει τις συζητήσεις και τον προβληματισμό που υπάρχει σχετικά με τον αντίκτυπο της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση (Ammendola, 2011, σελ. 3; Samimi & Jenatabadi, 2014; Gozgor & Ranjan, 2017, σελ. 2704; Kiliçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 116; Hasan, 2019).

Από τον Bhattacharya (2004, σελ. 7) υποστηρίχθηκε η άποψη, ότι το ποσοστό τόσο των ανθρώπων, όσο και των χωρών το οποίο είναι αποκλεισμένο από τα «κέρδη» της παγκοσμιοποίησης, θεωρείται σημαντικό, γεγονός που οφείλεται στην ακανόνιστη φύση της διαδικασίας, ασχέτως εάν αυτή αποδίδει αρκετά οικονομικά οφέλη στο σύνολο της. Σε παρόμοιο πλαίσιο, ο Kilic (2015, σελ. 1) υποστηρίζει ότι παρ' όλο που η παγκοσμιοποίηση δημιουργεί ευκαιρίες για τις οικονομίες και προωθεί την οικονομική μεγέθυνση, οδηγεί επίσης σε πολλές περιπτώσεις, σε φτώχεια, κοινωνικές ανισότητες και αρνητική οικονομική ανάπτυξη. Επιπροσθέτως, στους παράγοντες, οι οποίοι συμβάλλουν στην οικονομική αποτυχία, στην αποδυνάμωση τόσο των θεσμών, όσο και των συστημάτων κοινωνικής υποστήριξης, αλλά και σε αλλοίωση αξιών και ταυτοτήτων στο πλαίσιο

της παγκοσμιοποίησης, συμπεριλαμβάνονται μεταξύ άλλων, η οικονομική απελευθέρωση, οι τεχνολογικές αλλαγές, ο ανταγωνισμός στις αγορές εργασίας και προϊόντων (Ray, 2012, σελ. 19). Αντίθετα, μελετητές όπως ο Dreher (2006, σελ. 13) εκφράζουν την άποψη πως η παγκοσμιοποίηση πράγματι προωθεί την οικονομική μεγέθυνση.

Λαμβάνοντας κανείς υπόψη τα όσα έχουν εκτεθεί παραπάνω, κατανοεί ότι οι μελέτες που επικεντρώνονται στην επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση, καταλήγουν σε διφορούμενα αποτελέσματα. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε πολλούς λόγους, όπως τη διάσταση της παγκοσμιοποίησης που εξετάζει κάθε ερευνητής, το εύρος και την καταλληλότητα των δεδομένων που έχει στην διάθεση του, τον δείκτη μέτρησης της οικονομικής μεγέθυνσης, την επάρκεια των στατιστικών / οικονομετρικών τεχνικών και αναλύσεων που υιοθετούνται από κάθε μελετητή, αλλά και το χρονικό διάστημα της μελέτης. Επί παραδείγματι, η μετα-ανάλυση του Heimberger (2019, σελ. 1690) βρήκε στοιχεία για μεροληψία επιλογής δημοσιεύσεων υπέρ των θετικών επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης στη μεγέθυνση. Μετά τη διόρθωση αυτής της μεροληψίας, παρατηρήθηκε ότι η αύξηση της παραγωγής, επηρεάζεται από το μέγεθος της επίδρασης της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, το οποίο είναι περισσότερο από το μισό, ενώ ταυτόχρονα παραμένει θετικό. Μάλιστα, η ενέργεια η οποία προάγει την ανάπτυξη, πηγάζει από την παγκοσμιοποίηση του εμπορίου. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν επίσης ότι οι επιπτώσεις της οικονομικής παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση ποικίλλουν με την πάροδο του χρόνου και ότι η εκπαίδευση και οι θεσμοί αποτελούν επίσης σημαντικούς παράγοντες για την θετική επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση.

Από τους Samimi και Jenatabadi (2014), έχει διαπιστωθεί, ότι το μεγαλύτερο μέρος της παγκόσμιας βιβλιογραφίας αναφορικά με την παγκοσμιοποίηση, έχει εστιάσει στην επιπτώσεις που έχει το εμπόριο ή το μέγεθος του ξένου κεφαλαίου (de facto δείκτες) πάνω στην οικονομική ανάπτυξη. Το ζήτημα το οποίο δημιουργείται, είναι ότι οι de facto δείκτες δεν λαμβάνουν υπόψη με αναλογικό τρόπο τις χρηματοοικονομικές και εμπορικές πολιτικές αναφορικά με την παγκοσμιοποίηση. Σε αυτήν την περίπτωση πρέπει να ληφθούν υπόψη και άλλες

μεταβλητές που έχουν να κάνουν με την πολιτική, που αποτυπώνουν την πολιτική (π.χ. σε επίπεδο εμπορικών περιορισμών) σε μια χώρα. Συνεπώς, οι εμπορικοί αλλά και κεφαλαιακοί περιορισμοί, καθώς και ο όγκος εμπορίου και κεφαλαίου, θα πρέπει να περιλαμβάνονται στον δείκτη παγκοσμιοποίησης. Για τον λόγο αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εξεταστεί κατά πόσο η παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε οικονομική μεγέθυνση και ακόμα περισσότερο αν αποτελεί τον κυριότερο προσδιοριστικό παράγοντα αυτής της μεγέθυνσης, στηριζόμενοι πάνω σε ευρήματα διαφόρων μελετών που έχουν χρησιμοποιήσει διαφορετικούς δείκτες, διαφορετικές διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης, διαφορετικό δείγμα χωρών, άλλες χρονικές περιόδους και εναλλακτικές στατιστικές τεχνικές.

Ένας ακόμη λόγος που καθιστά ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα αυτή τη μελέτη είναι ο ισχυρισμός ορισμένων μελετητών πως η οικονομική μεγέθυνση μπορεί να οδηγήσει σε οικονομική ανάπτυξη (Flammang, 1979, σελ. 48; Malizia, 1990, σελ. 31; Mladen, 2015, σελ. 55) και ως εκ τούτου σε αύξηση της ευημερίας των πολιτών. Υπό αυτό το πρίσμα, η διερεύνηση αυτού του ζητήματος είναι ενδιαφέρουσα και ιδιαίτερα σημαντική, αν ληφθεί υπόψη πως η βελτίωση της οικονομικής ανάπτυξης είναι ο στόχος των υπευθύνων χάραξης πολιτικής και ως εκ τούτου η σχέση μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης είναι σημαντική, ιδιαίτερα κατά την χάραξη των οικονομικών πολιτικών (Samimi & Jenatabadi, 2014). Όπως αναφέρει και ο Swadźba (2020), η παγκοσμιοποίηση αναμένεται να προωθήσει την οικονομική μεγέθυνση για πολλούς λόγους όπως:

- α. Η διάχυση γνώσης σε διεθνές επίπεδο θα συμβάλει στην αύξηση της οικονομικής μεγέθυνσης
- β. Οι επιχειρηματίες έχουν πρόσβαση σε μεγαλύτερες αγορές, ακόμα και από κλειστές οικονομίες, και
- γ. Οι επιχειρηματίες μπορούν να εκμεταλλευτούν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και να λάβουν κέρδη από την εξειδίκευση κατά τη διάρκεια της παγκοσμιοποίησης, με αποτέλεσμα η παραγωγή να γίνει πιο αποτελεσματική και να αυξήσει την οικονομική μεγέθυνση της χώρας.

Πέραν των ανωτέρω, αρκετές μελέτες έχουν υποστηρίξει πως η παγκοσμιοποίηση ενδεχομένως να μην είναι ο κυριότερος παράγοντας της οικονομικής μεγέθυνσης, αλλά θεωρούν πως και άλλοι παράγοντες συμβάλουν προς αυτήν την κατεύθυνση. Επί παραδείγματι, έχει βρεθεί σε προηγούμενες έρευνες πως οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση εξαρτώνται από την οικονομική διάρθρωση/δομή των χωρών κατά τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, καθώς και από την υιοθέτηση ή ύπαρξη συμπληρωματικών πολιτικών που σχετίζονται (α) με την βελτίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου (Barry, 2010, σελ. 42; Polasek & Sellner, 2011; Samimi & Jenatabadi, 2014), (β) την βελτίωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος (Samimi & Jenatabadi, 2014), (γ) που ορίζουν την εξάρτηση και τον βαθμό αξιοποίησης των φυσικών πόρων (Barry, 2010, σελ. 42), καθώς και (δ) από την ύπαρξη πολιτικών θεσμών και ρυθμιστικού πλαισίου (Hasan, 2019). Επομένως, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως, η παγκοσμιοποίηση από μόνη της δεν επαρκεί για την αύξηση ή την μείωση της οικονομικής μεγέθυνσης. Απεναντίας, οι συμπληρωματικές πολιτικές είναι αυτές που οδηγούν σε πολύ σημαντικά αποτελέσματα, βοηθώντας τις χώρες να κατευθύνουν τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης με επιτυχία (Samimi & Jenatabadi, 2014). Σε αυτό το πλαίσιο αξίζει επίσης να σημειωθεί, πως έχει βρεθεί σε ορισμένες μελέτες, πως οι διάφορες διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης ενδέχεται να έχουν διαφορετική επίδραση ή ακόμα και καμία επίδραση, στην οικονομική μεγέθυνση (Ying, Chang & Lee, 2014, σελ. 25; Kilic, 2015, σελ. 1).

Σύμφωνα με ορισμένους μελετητές, ήδη και πριν από την πανδημία παρουσιαζόταν μία τάση από - παγκοσμιοποίησης (Niewiadomski, 2020), ενώ σύμφωνα με άλλους παρουσιάζονταν μια τάση επιβράδυνσης της παγκοσμιοποίησης (Olivié & Gracia, 2020, σελ. 1004). Για τον λόγο αυτό, η διερεύνηση της επίδρασης της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση αξίζει περαιτέρω μελέτης, ακόμη και παρά τον μεγάλο αριθμό μελετών που έχουν ήδη διεξαχθεί. Συνεπώς, αξίζει να μελετηθεί αν όντως υπό αυτό το πρίσμα, υπήρξε κάποια αρνητική επίδραση στον ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης.

Χρησιμοποιώντας ευρήματα προηγούμενων μελετών στο πλαίσιο της βιβλιογραφικής επισκόπησης, η παρούσα εργασία θα προσπαθήσει να απαντήσει

στο ερώτημα αν πράγματι η παγκοσμιοποίηση αποτελεί τον κύριο παράγοντα της διεθνούς οικονομικής μεγέθυνσης. Τα ευρήματα αυτά ενδεχομένως να οδηγήσουν και σε άλλους παράγοντες που επηρεάζουν την οικονομική μεγέθυνση, αλλά και σε θεωρητικά και μεθοδολογικά κενά τα οποία χρίζουν περαιτέρω διερεύνησης.

Η παρούσα εργασία αποτελείται συνολικά από τέσσερα βασικά κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο συνιστά στο θεωρητικό μέρος αυτής της εργασίας, όπου αποσαφηνίζονται οι βασικές έννοιες που πραγματεύεται αυτή η εργασία, δηλαδή η παγκοσμιοποίηση και η οικονομική μεγέθυνση. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά αναλύεται η έννοια, τα χαρακτηριστικά, οι διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης, δίνεται μία πολύ σύντομη ιστορική αναδρομή και στη συνέχεια παρουσιάζονται ορισμένοι από τους κυριότερους δείκτες μέτρησης της παγκοσμιοποίησης. Επίσης, σε αυτό το κεφάλαιο εξετάζεται η έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης και διακρίνεται από την έννοια της οικονομικής ανάπτυξης με την οποία συχνά συγχέεται, παρουσιάζονται οι προσδιοριστικοί παράγοντες αυτής και οι κυριότεροι δείκτες μέτρησής της. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την εκπόνηση αυτής της έρευνας που είναι η βιβλιογραφική επισκόπηση, καθώς και ο τρόπος αναζήτησης και συλλογής των άρθρων που παρουσιάζονται στο τρίτο κεφάλαιο. Η παρουσίαση των άρθρων ακολουθεί αύξουσα χρονολογική σειρά της δημοσίευσής τους, με τη σύνθεση αυτών των ερευνών να ακολουθεί στο τέταρτο κεφάλαιο. Το τελευταίο κεφάλαιο αυτής της εργασίας συνοψίζει τα κυριότερα συμπεράσματα της έρευνας και καταθέτει προτάσεις θεωρητικής εφαρμογής, καθώς και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Σελίδα σκόπιμα κενή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1 Παγκοσμιοποίηση

1.1.1 Έννοια, χαρακτηριστικά και διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης

Η παγκοσμιοποίηση είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται πολύ συχνά και σε διαφορετικά πλαίσια και έτσι δεν υπάρχει συναίνεση σχετικά με τον εννοιολογικό προσδιορισμό της, όπως επισημαίνουν οι Radulović και Kostić (2020, σελ. 184). Διάφοροι ορισμοί που παρέχονται από τους μελετητές είναι:

α. Η παγκοσμιοποίηση είναι οι κοινωνικές διαδικασίες κατά τις οποίες εξαφανίζονται οι γεωγραφικοί περιορισμοί στα κοινωνικά και πολιτιστικά γεγονότα και τις οποίες διαδικασίας οι άνθρωποι συνειδητοποιούν όλο και περισσότερο.

β. Ενοποίηση της παγκόσμιας οικονομίας.

γ. Ενοποίηση των εθνικών οικονομιών που οδηγεί στην έννοια μιας παγκόσμιας οικονομίας χωρίς σύνορα, ενός ενιαίου οικονομικού χώρου.

Κατά συνέπεια, η παγκοσμιοποίηση είναι μια πολυεπίπεδη και πολύπλοκη διαδικασία, με οικονομική, πολιτική και κοινωνική διάσταση. Επιπρόσθετα, η παγκοσμιοποίηση είναι μια διαδικασία ολοκλήρωσης/ενοποίησης της παγκόσμιας αγοράς, μέσω της οποίας παρέχεται η δυνατότητα και η ευκαιρία για οικονομική μεγέθυνση. Ο παράγοντας, ο οποίος οδηγεί σε άνοδο τόσο του διεθνούς εμπορίου, όσο και των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ), σε αυξανόμενες ροές της κεφαλαιαγοράς, είναι η άνθηση των οικονομικών δραστηριοτήτων που ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα. Η αύξηση στην παραγωγικότητα της εργασίας και κατ' επέκταση ο επηρεασμός του βιοτικού επιπέδου των πολιτών, οφείλονται σε έναν αποδοτικότερο καταμερισμό εργασιών σε διεθνές επίπεδο και στην αποτελεσματική κατανομή αποταμιεύσεων, παράγοντες που ενθαρρύνονται από την παγκοσμιοποίηση. Επιπρόσθετα όμως, η παγκοσμιοποίηση είναι αυτή που δύναται να προκαλέσει, μια κλιμακούμενη ανισότητα στην κατανομή του πλούτου, μεταξύ των χωρών αλλά και των κοινωνικών ομάδων εντός των χωρών. Το σημείο στο

οποίο πρέπει να επικεντρωθεί κάποιος, είναι ότι το κύριο χαρακτηριστικό της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης, είναι η αλληλεξάρτηση μεταξύ των οικονομιών των κρατών με την παγκόσμια οικονομία. Η σύνδεση όλων των κρατών σε παγκόσμιο επίπεδο, πραγματοποιείται μέσω ενός πολύπλοκου και πολύπλευρου συστήματος σχέσεων (πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών). Ως αποτέλεσμα του επιμέρους πολύπλοκου επιπέδου των εν λόγω συνδέσεων και της σημασία αυτών, παρατηρούνται θετικές και αρνητικές επιπτώσεις σε κάθε εθνική οικονομία, σε συνάρτηση των γενικών τάσεων στην παγκόσμια οικονομία. Ως εξ' όλων των προαναφερόμενων, η επιτάχυνση της καθιέρωσης και ανάπτυξης της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης, έχει προκληθεί από την διαδικασία περιφερειακής ανάπτυξης, ολοκλήρωσης και σύνδεσης. Ακρογωνιαίοι λίθοι για την ανάπτυξη της διαδικασίας παγκοσμιοποίησης, αποτελούν η τελωνειακή και οικονομική ένωση, οι ζώνες ελεύθερου εμπορίου, η μεγιστοποίηση του βαθμού οικονομικής συνεργασίας, ενώ δεν πρέπει να υποτιμηθεί η συνεισφορά τόσο της πολιτικής, όσο και της πολιτιστικής ένωσης (Radulović & Kostić, 2020, σελ. 184).

Για τους Bordo, Taylor και Williamson (2003, σελ. 1-2), ο όρος παγκοσμιοποίηση στον οικονομικό κλάδο ορίζεται από την παράλληλη ενοποίηση σε τρεις αγορές μεταξύ των χωρών: εμπορευμάτων, εργασίας, κεφαλαίου. Ο Guttal (2007, σελ. 523) υποστηρίζει ότι η παγκοσμιοποίηση είναι μια μορφή καπιταλιστικής επέκτασης που συνεπάγεται την ενσωμάτωση των τοπικών και εθνικών οικονομιών σε μια παγκόσμια, μη ρυθμισμένη οικονομία της αγοράς. Αν και οικονομική στη δομή της, η παγκοσμιοποίηση είναι εξίσου ένα πολιτικό φαινόμενο, που διαμορφώνεται από διαπραγματεύσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ θεσμών του διεθνούς κεφαλαίου, των εθνικών κρατών και των διεθνών θεσμών. Οι κινητήριες δυνάμεις του, είναι οι θεσμοί του παγκόσμιου καπιταλισμού και ιδιαίτερα οι πολυεθνικές εταιρείες, συνδυαστικά με το κράτος. Η παγκοσμιοποίηση συνοδεύεται πάντα από καθεστώτα φιλελεύθερης δημοκρατίας, τα οποία διευκολύνουν την εγκαθίδρυση ενός νεοφιλελεύθερου κράτους και την υιοθέτηση πολιτικών που επιτρέπουν στην παγκοσμιοποίηση να υποστηριχτεί.

Οι Mago, Musasa και Matunhu (2013, σελ. 32) σε μία προσπάθεια αποσαφήνισης του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης, αναφέρουν ορισμένους

σχετικούς ορισμούς. Η Παγκόσμια Τράπεζα ορίζει την παγκοσμιοποίηση ως την παγκόσμια κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών, κεφαλαίων, αλλά και πληροφοριών, ιδεών και ανθρώπων. Επιπρόσθετα, έχει διατυπωθεί ότι η παγκοσμιοποίηση αποτελεί μια κοινωνική διαδικασία, κατά την οποία λαμβάνει χώρα η εξάλειψη τυχόν γεωγραφικών περιορισμών, στις κοινωνικές και πολιτιστικές δομές. Συνολικά, η παγκοσμιοποίηση συνίσταται σε μεγάλη αλληλεξάρτηση μεταξύ των χωρών και των πολιτών, καθώς και σε μεγάλη αλληλεπίδραση μεταξύ των αγορών προϊόντων και πόρων, με στόχο έναν ενιαίο οικονομικό χώρο. Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι μια μονόδρομη διαδικασία αλλά μια δυναμική και διαλεκτική αλληλεπίδραση δραστηριοτήτων που επιφέρουν αλλαγές και σε άλλα επίπεδα (κοινωνικό, πολιτισμικό), οδηγώντας σε μια διασύνδεση των θεσμικών πλαισίων που διέπουν τις χώρες. Επομένως, έχει καταστεί ένας όρος που περικλείει μια σύνθετη σειρά οικονομικών, κοινωνικών, τεχνολογικών, πολιτιστικών και πολιτικών αλλαγών, οι οποίες θεωρούνται πως έχουν αυξανόμενη αλληλεξάρτηση, ολοκλήρωση και αλληλεπίδραση μεταξύ φυσικών προσώπων και οντοτήτων. που βρίσκονται και δραστηριοποιούνται σε διαφορετικές τοποθεσίες.

Ο ορισμός της παγκοσμιοποίησης που δίνεται από τους Gygli, Haelg, Potrafke & Sturm (2019, σελ. 546) βασίζεται στις προηγούμενες μελέτες του Clark το 2000, του Norris επίσης το 2000 και του Dreher το 2006. Η παγκοσμιοποίηση περιγράφει τη διαδικασία δημιουργίας δικτύων διασυνδέσεων μεταξύ παραγόντων σε ενδο - ηπειρωτικές ή δια - ηπειρωτικές αποστάσεις, με τη μεσολάβηση μιας ποικιλίας ροών, οι οποίες περιλαμβάνουν ανθρώπους, πληροφορίες, ιδέες, κεφαλαία και αγαθά. Μέσω της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης, τα εθνικά σύνορα «καταρρέουν», ενσωματώνοντας παράλληλα τεχνολογίες, εθνικές οικονομίες, πολιτισμούς, και δημιουργώντας ταυτόχρονα αμοιβαία αλληλεξάρτηση μέσω των περίπλοκων σχέσεων που αναπτύσσονται. Οι συγγραφείς, σε αντίθεση με άλλους μελετητές που επικαλούνται, φαίνεται να μην υποστηρίζουν το επιχείρημα ότι η παγκοσμιοποίηση διαφέρει από παρόμοιες έννοιες όπως η διεθνοποίηση, η απελευθέρωση ή ο εκδυτικισμός. Όπως τονίζουν, η παγκοσμιοποίηση είναι η επέκταση συνδέσεων μεταξύ των ανθρώπων, σε διακρατικό ή υπερ – εδαφικό επίπεδο. Η διεθνοποίηση αναφέρεται στην αύξηση των συναλλαγών και των

αλληλεξαρτήσεων μεταξύ των χωρών. Η απελευθέρωση, αποσκοπεί στην αφαίρεση – κατάργηση των επίσημων περιορισμών που έχουν επιβληθεί στις μετακινήσεις πόρων μεταξύ των κρατών. Ένας ιδιαίτερος τύπος οικουμενοποίησης, ο οποίος αποτυπώνεται συγκεκριμένα με την εξάπλωση των κοινωνικών δομών των δυτικών κοινωνιών σε όλα τα πλάτη και μήκη του πλανήτη, αποκρυσταλλώνεται στον λεγόμενο εκδυτικισμό. Οι παραπάνω έννοιες, βρίσκονται πολύ κοντά και δεν είναι λίγες οι φορές που χρησιμοποιούνται εναλλακτικά. Παρότι είναι δύσκολο να επιτευχθεί, κρίνεται απαραίτητη μια σαφής διάκριση. Ως εκ τούτου, υποστηρίζουν πως δεν χρειάζεται διάκριση όλων αυτών των εννοιών, όταν χρησιμοποιείται ένας πλουραλιστικός και μεγάλης κλίμακας ορισμός της παγκοσμιοποίησης.

Σε παρόμοιο πλαίσιο κινείται και ο εννοιολογικός προσδιορισμός της παγκοσμιοποίησης από τους Kiliçarslan και Dumrul (2018, σελ. 115). Η παγκοσμιοποίηση θεωρείται συχνά, ως εκείνη η διαδικασία η οποία διαμορφώνει το παγκόσμιο εμπόριο, τις διεθνείς αγορές αγαθών και κεφαλαίων. Συνεπώς, η παγκοσμιοποίηση είναι σε άμεση εξάρτηση με την πρόοδο στους τομείς της επικοινωνίας και της τεχνολογίας και μπορεί να ορισθεί ως διαδικασία ενοποίησης τόσο των αγορών, όσο και των πολιτισμών, σε παγκόσμιο επίπεδο. Η παγκοσμιοποίηση αποτελεί τη διαδικασία δημιουργίας εκείνων των δικτύων διασυνδέσεων μεταξύ των παραγόντων σε ενδο - ηπειρωτικές ή δια - ηπειρωτικές αποστάσεις, με τη μεσολάβηση μιας ποικιλίας ροών, συμπεριλαμβανομένων ανθρώπων, πληροφοριών και ιδεών, κεφαλαίων και αγαθών. Εν κατακλείδι, η παγκοσμιοποίηση, ξεπερνά τα εθνικά σύνορα, συνδέει οικονομίες κρατών, τεχνολογίες, διαφορετικούς πολιτισμούς και τρόπους διακυβέρνησης, δημιουργώντας ταυτόχρονα πολύπλοκους δεσμούς αλληλεξάρτησης. Δηλαδή, δεν είναι μόνον οι οικονομικές δραστηριότητες, οι οποίες πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τον ορισμό της παγκοσμιοποίησης, αλλά είναι αναγκαία η εξέταση και άλλων πολλών σημαντικών παραγόντων (Kiliçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 115).

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εργασίας-ILO (International Labour Organization) (2003, σελ. 24) επισημαίνει πως η παγκοσμιοποίηση είναι ένα σύνθετο φαινόμενο με κύρια χαρακτηριστικά την απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου, την επέκταση των ΑΞΕ και την εμφάνιση τεράστιων διασυννοριακών

χρηματοοικονομικών ροών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του ανταγωνισμού στις παγκόσμιες αγορές. Είναι επίσης ευρέως αποδεκτό ότι αυτό προέκυψε μέσω της συνδυασμένης επίδρασης δύο υποκείμενων παραγόντων: οι πολιτικές αποφάσεις για τη μείωση των εθνικών περιορισμών στις διεθνείς οικονομικές συναλλαγές και ο αντίκτυπος των νέων τεχνολογιών, ιδίως στον τομέα των πληροφοριών και των επικοινωνιών. Τα φυσικά εμπόδια του χρόνου και του χώρου έχουν συρρικνωθεί σημαντικά. Το κόστος της μεταφοράς πληροφοριών, ανθρώπων, αγαθών και κεφαλαίων σε όλο τον κόσμο έχει επίσης μειωθεί, ενώ η επικοινωνίες σε παγκόσμιο επίπεδο λαμβάνουν χώρα πλέον με σχεδόν μηδενικό κόστος και σε πραγματικό χρόνο. Αυτό έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη των οικονομικών συναλλαγών σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι αγορές μπορούν πλέον να έχουν παγκόσμια εμβέλεια και να περιλαμβάνουν ένα διευρυμένο φάσμα αγαθών και υπηρεσιών (ILO, 2003, σελ. 24).

Παρομοίως, οι Bhandari και Heshmati (2005) αναφέρουν ότι γενικά, η παγκοσμιοποίηση είναι μια διαδικασία κατά την οποία η συνδυασμένη δύναμη διαφορετικών στοιχείων οδηγεί σε αύξηση της αλληλεξάρτησης μεταξύ των χωρών ή ιδωμένο από μια πιο θετική σκοπιά, στην αύξηση των αλληλεπιδράσεων με τον υπόλοιπο κόσμο. Η προοδευτική ενοποίηση της παγκόσμιας οικονομία, είναι αποτέλεσμα μιας οικονομικής τάξης σε διεθνές επίπεδο που προκύπτει από την διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, αναδύεται μέσω του μηδενισμού των εμπορικών φραγμών και της μεγαλύτερης κινητικότητας των παραγωγικών συντελεστών. Επιπλέον, η τεχνολογική καινοτομία δίνει επίσης ώθηση στην προοδευτική ολοκλήρωση των κρατών. Τα στοιχεία της παγκοσμιοποίησης περιλαμβάνουν την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών και υπηρεσιών, τη ροή κεφαλαίων, την κίνηση της εργασίας και τη μεταφορά τεχνολογίας. Πολλές αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες μέσω της απελευθέρωσης και του αυξημένου ανοίγματος στο εμπόριο επωφελήθηκαν από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Εκτός από τα οικονομικά οφέλη, η παγκοσμιοποίηση υποδηλώνει επίσης τη ροή ιδεών, κανόνων, πληροφοριών και λαών. Παρόλα αυτά, οι συγγραφείς αναφέρουν την διαπίστωση ότι υφίσταται μεγάλη ανομοιογένεια στο μέγεθος της παγκοσμιοποίησης τόσο με το πέρασμα του χρόνου και μεταξύ χωρών και τοποθεσιών παγκοσμίως, όσο και εντός

των χωρών. Επίσης, αναφέρουν πως οι εμπειρίες από την διαδικασία της παγκοσμιοποίησης σε διάφορα μέρη του κόσμου είναι διαφορετικές, οδηγώντας σε διαφοροποίησης της έννοιας της παγκοσμιοποίησης.

Στην ανάλυσή της, η Nunes (1998) απορρίπτει τον στενό ορισμό της παγκοσμιοποίησης που είναι η αυξανόμενη ενοποίηση των εθνικών οικονομιών που οδηγεί σε μία σύγχρονη παγκόσμια οικονομία και αντ' αυτού συνοψίζει τις κύριες τάσεις στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, οι οποίες προσδιορίζονται από τεχνολογικές, οργανωτικές, θεσμικές και χωροταξικές πτυχές:

α. Διευκολύνει την ολοένα ταχύτερη εισαγωγή τεχνολογικών καινοτομιών, ιδίως με τις εξελίξεις στον τομέα της τεχνολογίας πληροφοριών που αφορούν στην πρόσβαση και ενσωμάτωση στο δίκτυο πληροφοριών. Εξίσου σημαντικές καινοτομίες έχουν σημειωθεί στον τομέα της παραγωγής ενέργειας, ιδιαίτερα με την ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας, της βιομάζας και των υπεραγωγών. Ο αντίκτυπος τέτοιων καινοτομιών έγινε αισθητός μέσω της ταχείας μείωσης τόσο του γενικού κόστους, όσο και του κόστους συναλλαγών και πληροφοριών.

β. Συμβάλει στην μετάβαση σε μικρότερα και πιο ευέλικτα συστήματα παραγωγής και στην μεγαλύτερη αξιοποίηση εξωτερικών παραγωγικών πηγών. Τέτοιες καινοτομίες έχουν σχεδιαστεί για να συνδυάζουν τα πλεονεκτήματα της μαζικής παραγωγής, με βάση το μοντέλο Taylorist - Fordist (ταχύτητα και χαμηλό κόστος μονάδας), με τα πλεονεκτήματα της χειροτεχνίας (ποιότητα και διαφοροποίηση προϊόντων), μέσω της συνεχούς εισαγωγής καινοτομιών, κάνοντας καλύτερη χρήση της γνώσης και της δημιουργικότητας του παραγωγικού συστήματος και μειώνοντας τη γραφειοκρατία προς όφελος των μηχανισμών της αγοράς ως μέσου καθοδήγησης των σχέσεων μεταξύ των διαφόρων μονάδων που εμπλέκονται στις παραγωγικές διαδικασίες.

γ. Κατευθύνει στην αλλαγή του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας της οικονομίας, που οδηγεί σε μεγαλύτερη κυριαρχία των δυνάμεων της αγοράς και των ιδιωτικών επιχειρήσεων, σύμφωνα με τη φιλελεύθερη ιδεολογία. Αυτή η αλλαγή επηρεάζει τον ρόλο που διαδραματίζει το κράτος στην οικονομία και μπορεί να αυξήσει την παραγωγική αποτελεσματικότητα και να ενθαρρύνει την καινοτομία.

Δύο επιδράσεις είναι ιδιαίτερα αισθητές σε αυτή τη διαδικασία αλλαγής με κοινωνική συνιστώσα: η μεγαλύτερη ευελιξία της αγοράς εργασίας και η μειωμένη προσφορά όχι μόνο κοινωνικών υπηρεσιών, αλλά και ορισμένων αγαθών που μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν δημόσια ή σχεδόν δημόσια, ως αποτέλεσμα τεχνολογικών καινοτομιών.

δ. Επιφέρει αλλαγές στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του πολιτικού συστήματος, με τη μεγαλύτερη εξάπλωση της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Αυτή η διαδικασία είναι παράλληλη με την οικονομική διαδικασία που αναφέρθηκε παραπάνω, στην οποία η αγορά θεωρείται η πιο δημοκρατική μορφή έκφρασης των αναγκών και των επιθυμιών της κοινωνίας. Οι κοινωνικές συνέπειες αυτής της τάσης είναι αρκετά σημαντικές και αντιφατικές: η μείωση και η αλλαγή των μέσων κοινωνικού ελέγχου ενθαρρύνει μεγαλύτερη κοινωνική συμμετοχή αλλά αυξάνει επίσης την πιθανότητα νέων διαιρέσεων και κοινωνικών συγκρούσεων, συχνά εθνικιστικού και πολιτισμικού χαρακτήρα. Αυτή είναι μια τάση που ενθαρρύνεται, μεταξύ άλλων παραγόντων, από τη μεγαλύτερη προσβασιμότητα και το χαμηλότερο κόστος των τεχνολογιών της πληροφορίας, οι οποίες, δεδομένου ότι δεν έχουν αποτελεσματικό έλεγχο, δεν μπορούν να ελεγχθούν απόλυτα από τη λογοκρισία των καθεστώτων.

ε. Προξενεί αλλαγή στο μέγεθος του οικονομικού χώρου, με την αυξανόμενη ενοποίηση των εθνικών αγορών σε συντελεστές παραγωγής, αγαθών και υπηρεσιών και μεγαλύτερη ομοιογένεια στα πολιτισμικά πρότυπα, ιδιαίτερα στα πρότυπα κατανάλωσης, ως συνέπεια των τεχνολογικών, οργανωτικών και θεσμικών καινοτομιών.

Λαμβάνοντας υπόψη την επίδραση της παγκοσμιοποίησης σε κάθε θεμελιώδη δομή των κρατών (πολιτική, οικονομική, κοινωνική), μπορούμε αντίστοιχα, να διακρίνουμε τρεις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης: πολιτική, οικονομική και πολιτισμική – κοινωνική (Kılıçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 115; Gygli et al., 2019, σελ. 546).

Πολιτική διάσταση

Η πολιτική διάσταση της παγκοσμιοποίησης αναφέρεται στην οργάνωση που διαμορφώθηκε από τις ομάδες που σχηματίστηκαν ως αποτέλεσμα της συγκέντρωσης του συνασπισμού δυνάμεων στο πολιτικό πεδίο και του θεσμοθετημένου προβληματισμού τους, για την εξουσία και τη διπλωματία (Kılıçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 115). Σύμφωνα με τους Gygli et al. (2019, σελ. 546), η πολιτική παγκοσμιοποίηση χαρακτηρίζει τη διάχυση των πολιτικών που υιοθετούνται από τις κυβερνήσεις των κρατών.

Οικονομική παγκοσμιοποίηση

Η οικονομική διάσταση της παγκοσμιοποίησης, προωθεί την ανάπτυξη μιας αγοράς σε παγκόσμιο επίπεδο, στην οποία δύναται να καλλιεργηθεί ο ανταγωνισμός μεταξύ των παραγωγών, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα τη ροή κεφαλαίων αλλά και την ανάπτυξη τόσο στις μεταφορές, όσο και στις επικοινωνίες (Kılıçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 115). Από τους Gygli et al. (2019, σελ. 546), έχει αναφερθεί ότι διαμέσου της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, επεκτείνονται οι αποστάσεις αναφορικά με τις ροές αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων και παράλληλα με τις ανταλλαγές της αγοράς γίνεται διακίνηση πληροφοριών και αντιλήψεων. Κατά συνέπεια, οι ροές υπηρεσιών και αγαθών πέραν των κρατικών συνόρων, η διακίνηση κεφαλαίων σε διεθνές επίπεδο, η εξάλειψη εμπορικών φραγμών και δασμών, η μετανάστευση, η διάδοση της τεχνολογίας και η γενικότερα η επέκταση της γνώσης, περιλαμβάνονται στην έννοια της οικονομικής παγκοσμιοποίησης (Samimi & Jenatabadi, 2014).

Πολιτισμική - Κοινωνική διάσταση

Η πολιτισμική - κοινωνική διάσταση της παγκοσμιοποίησης, δεν αφορά τίποτε παραπάνω, από την πολιτιστική απεικόνιση όλων όσων εκτυλίσσονται στις πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις, οι οποίες έχουν αναφερθεί (Kılıçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 115). Οι Gygli et al. (2019, σελ. 546) αναφέρουν ότι η κοινωνική παγκοσμιοποίηση εκφράζει τη διάδοση ιδεών, πληροφοριών, εικόνων αλλά και ανθρώπων.

1.1.2 Ιστορική αναδρομή της παγκοσμιοποίησης

Χωρίς να υπάρχει συναίνεση, οι κοινωνικοί επιστήμονες και οι ιστορικοί έχουν προτείνει πολλά διαφορετικά σημεία εκκίνησης για την ιστορία της παγκοσμιοποίησης. Ένας πρώτος παράγοντας αυτής της διαφοροποίησης είναι ο κλάδος υπό το πρίσμα του οποίου εξετάζεται η παγκοσμιοποίηση: οι οικονομολόγοι τείνουν να αναφέρουν μικρότερα χρονικά πλαίσια, ενώ οι ιστορικοί μεγαλύτερα. Ένας δεύτερος παράγοντας είναι ιδεολογικός και σχετίζεται με την υιοθέτηση της μαρξιστικής θεωρίας ή τον ευρωκεντρισμό. Μερικοί μελετητές έχουν επίσης δείξει πώς οι συζητήσεις για την παγκοσμιοποίηση συνδέονται ή αντικατοπτρίζουν παλαιότερες συζητήσεις σχετικά με τον εκσυγχρονισμό, την υπανάπτυξη και την άνοδο της Δύσης. Το πλήθος των σημείων εκκίνησης που έχουν προταθεί, εστιάζει σε ένα από τα τρία παρακάτω γεγονότα της Ιστορίας: τη Βιομηχανική Επανάσταση γύρω στο 1800, την επέκταση της θαλάσσιας ναυτιλίας των Δυτικών περίπου στο 1500 ή την ενσωμάτωση της Ασίας περί το 1000 ή και νωρίτερα (Northrup, 2005, σελ.2). Σύμφωνα με διάφορους συγγραφείς, η παγκοσμιοποίηση σχετίζεται με την πρώτη μετακίνηση ανθρώπων από την Αφρική σε άλλα μέρη του κόσμου ή από την 3η χιλιετία π.Χ. όταν και θεωρείται ότι εμφανίστηκε το Παγκόσμιο Σύστημα, ή από την Αξονική Εποχή την 1η χιλιετία π.Χ., ή από τις Μεγάλες Γεωγραφικές Ανακαλύψεις, ή τον 19ο αιώνα, ή μετά το έτος 1945, ή μόνο από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 (Grinin & Korotayev, 2013, σελ. 10).

Σύμφωνα με ορισμένους ιστορικούς, η παγκοσμιοποίηση έχει τις ρίζες της στο 1492 και στο 1498. Σύμφωνα με άλλους, η παγκοσμιοποίηση εκτείνεται ακόμη νωρίτερα στο παρελθόν. Υπάρχει μια τρίτη άποψη που υποστηρίζει ότι η παγκόσμια οικονομία ήταν κατακερματισμένη και πλήρως αποπαγκοσμιοποιημένη έως τον 19ο αιώνα. Μάλιστα, ο Lang (2006, σελ. 902) τονίζει ότι η παγκοσμιοποίηση - ως όρος που περιγράφει μια εποχική αλλαγή στην παγκόσμια ολοκλήρωση - εμφανίστηκε στα χρόνια που ακολούθησαν την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods. Για τους Mago et al. (2013, σελ. 32) η παγκοσμιοποίηση ξεκίνησε στα τέλη του 15ου αιώνα, όταν τα έθνη της Βόρειας Ευρώπης άρχισαν να ασκούν την επιρροή τους σε άλλα έθνη διαμέσου τόσο της εξουσίας, όσο και των αξιών τους.

Ωστόσο, οι O'Rourke και Williamson (2002, σελ. 23) υποστηρίζουν πως καμία εκ των τριών προαναφερθέντων απόψεων, δε διέκρινε μεταξύ της επέκτασης του εμπορίου που οφείλεται στην αύξηση της ζήτησης εισαγωγών ή της προσφοράς εξαγωγών και της επέκτασης του εμπορίου που καθοδηγείται από την ενοποίηση των αγορών μεταξύ των εμπορικών οικονομιών. Προβαίνοντας σε αυτή τη διάκριση, οι συγγραφείς τονίζουν πως δεν υπάρχουν στοιχεία που να υποστηρίζουν την άποψη ότι η παγκόσμια οικονομία ήταν παγκοσμίως ενοποιημένη πριν από το 1490. Επίσης, δεν υπάρχουν στοιχεία που να υποστηρίζουν την άποψη ότι αυτή η δεκαετία είχε τον αντίκτυπο που της αποδίδουν ορισμένοι ιστορικοί. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν πολλά στοιχεία που υποστηρίζουν την άποψη ότι μια πολύ μεγάλη έκρηξη παγκοσμιοποίησης έλαβε χώρα στη δεκαετία του 1980. Το εμπόριο αυξήθηκε αργά από το 1500 έως το 1800 και οι διαφορές τιμών μεταξύ των αγορών παρέμειναν μεγάλες. Εάν το κόστος μεταφοράς όντως μειώθηκε τότε, ήταν μόνο λίγο και πιθανότατα αντισταθμίστηκε από τη μερκαντιστική τάση των αυτοκρατορικών εμπορικών καθεστώτων (Bordo et al., 2003, σελ. 4).

Οι O'Rourke και Williamson (2002, σελ. 27) διακρίνουν τρεις φάσεις:

α. Έως τον 19ο αιώνα που δεν υπάρχει καμία σύγκλιση των τιμών των εμπορευμάτων και καθόλου στοιχεία της παγκοσμιοποίησης, παρά την άνθηση του εμπορίου, η οποία μπορεί να οφείλεται στην αύξηση του πληθυσμού που καθοδήγησε την αύξηση της ζήτησης.

β. Την εποχή της σύγκλισης των τιμών των εμπορευμάτων τον 19ο αιώνα, και

γ. Την εποχή του 20ου αιώνα.

Όπως επισημαίνουν και οι Findlay και O'Rourke (2003, σελ. 14) το χάσμα τιμών αντικατοπτρίζει όλο το σχετικό κόστος του εμπορίου μεταξύ των αγορών: όχι μόνο το κόστος μεταφοράς, αλλά και τα εμπορικά εμπόδια, και τα κόστη που συνδέονται με πολέμους, μονοπώλια, πειρατές κ.λπ. Για τον 19ο και τον 20ο αιώνα τα εμπορικά εμπόδια και το κόστος μεταφοράς ήταν τα πιο σημαντικά εμπόδια στο εμπόριο. Για τους προηγούμενους αιώνες, είχαμε μόνο περιορισμένες πληροφορίες

σχετικά με αυτό το κόστος, καθώς και για τις διαφορές τιμών μεταξύ των αγορών. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της μερκαντιλιστικής εποχής, το χάσμα τιμών ήταν εξίσου πιθανό να οφείλεται σε εμπορικά μονοπώλια, πειρατές και πολέμους όσο και στο κόστος μεταφοράς και τους δασμούς, τα οποία είναι πιο εύκολα ποσοτικά μετρήσιμα.

Οι Bhandari και Heshmati (2005) διακρίνουν μεταξύ τεσσάρων φάσεων της παγκοσμιοποίησης: το πρώτο κύμα της παγκοσμιοποίησης 1870 - 1913, την περίοδο της αποπαγκοσμιοποίησης 1913 - 1950, τη χρυσή εποχή της παγκοσμιοποίησης την περίοδο 1950 - 1973 και το τέταρτο κύμα παγκοσμιοποίησης από το 1973 και εξής (Bhandari & Heshmati, 2005).

Στις αρχές του 19ου αιώνα παρατηρείται άνοδος του εμπορίου «βασικών» ανταγωνιστικών αγαθών όπως το σιτάρι και τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, όπου είχε προηγηθεί μια μεταβατική φάση του 18ου αιώνα με εμπόριο γούνας, καπνού και βαμβακιού. Ο 19ος αιώνας καταγράφει θεαματικές μειώσεις του κόστους μεταφοράς και σύγκλιση των τιμών των εμπορευμάτων. Είναι ένας αιώνας κατά τον οποίο οι διαφορές τιμών μεταξύ των εμπορικών εταίρων μειώθηκαν απότομα και οι δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης είχαν μεγάλο αντίκτυπο στην κατανομή εισοδήματος στους εμπορικούς εταίρους μεγάλων αποστάσεων (O'Rourke & Williamson, 2002, σελ. 27). Σε γενικές γραμμές, οι τέσσερις δεκαετίες της παγκοσμιοποίησης μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο χαρακτηρίστηκαν από ένα φαινόμενο που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό από την έντονη ανάπτυξη του εμπορίου και τις διηπειρωτικές χρηματοοικονομικές και μεταναστευτικές ροές. Αυτές οι περίοδοι κυριαρχούνταν από την ευρωπαϊκή αποικιοκρατία και στην επάρκειά της στις καινοτόμες μεταφορές και επικοινωνίες. Ο ρόλος της τεχνολογίας έχει τεράστια ικανότητα στο να παράγει τεράστια οφέλη που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην ταχεία διασύνδεση της ανθρωπίνης κοινωνίας. Αλλά οι κοινωνίες που ωφελήθηκαν περισσότερο από την εκβιομηχάνιση, βρίσκονταν στον αγώνα της προηγούμενης ιστορικά εκδοχής της παγκοσμιοποίησης. Στο πρώτο κύμα της παγκοσμιοποίησης, η πτώση των ιδεών του μερκαντιλισμού σε συνδυασμό με την παγκόσμια επανάσταση στις μεταφορές δημιούργησαν τις παγκόσμιες αγορές. Αυτή ήταν μια

μακρά περίοδος όπου η ροή των παραγόντων ήταν περιορισμένη και το εμπόριο κυριαρχούνταν από λίγους ευρωπαϊούς επενδυτές (Bhandari & Heshmati, 2005).

Η περίοδος μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο σημαδεύτηκε από τον εθνικισμό και τη δημιουργία εθνικών αυτοκρατοριών, παράγοντες που εμπόδισαν στην υιοθέτηση μηχανισμών παγκόσμιας συνεργασίας και ανάπτυξης. Έτσι, στη δεύτερη φάση της παγκοσμιοποίησης, κυριάρχησαν σχεδόν σε όλα τα βιομηχανικά έθνη οι εσωστρεφείς πολιτικές που επιδεινώθηκαν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (Bhandari & Heshmati, 2005). Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, παρατηρείται και πάλι άνοδος σε εμπόδια στο κόστος μεταφοράς και επιβολή δασμών που συνδυαστικά εμποδίζουν περισσότερο τη ροή των αγαθών σε σύγκριση με την περίοδο πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (Bordo et al., 2003, σελ. 4).

Η τρίτη φάση παγκοσμιοποίησης ξεκίνησε μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν αναδειχθεί ως ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης του καπιταλιστικού κόσμου. Το τρίτο κύμα της παγκοσμιοποίησης χαρακτηρίστηκε ως η περίοδος της αποαποικιοποίησης και είδε τη δημιουργία πολυμερών θεσμών που κατάφεραν να απελευθερώσουν το εμπόριο και να αποτρέψουν την επιστροφή στην εθνική οικονομική εσωστρέφεια. Όμως, η αποικιοκρατία, μετά την πτώση της, άφησε τις περισσότερες ανεξάρτητες χώρες ανεπαρκώς εξοπλισμένες για να επιβιώσουν στον παγκοσμιοποιημένο κόσμο (Bhandari & Heshmati, 2005). Επίσης, οι αλλαγές στη δομή της παγκόσμιας οικονομίας οδήγησαν με τη σειρά τους σε αλλαγές στην κατεύθυνση των μεταναστευτικών ροών από το 1945: οι ευρωπαϊκές εκροές μειώθηκαν, η Λατινική Αμερική από μεταναστευτικός προορισμός μεταβλήθηκε σε πηγή και νέοι μετανάστες έρρεαν όλο και περισσότερο από την Αφρική, την Ασία και την Ανατολική Ευρώπη. Η πιθανή συμπληρωματικότητα της μετανάστευσης στην παγκοσμιοποίηση στις αγορές αγαθών και παραγόντων μπορεί να εξηγήσει την ακόμα και μέχρι σήμερα επανέναρξη των ροών σε μια κλίμακα που δεν έχει παρατηρηθεί από το 1914 (Bordo et al., 2003, σελ. 4).

Εμφανιζόμενοι νέοι παράγοντες, όπως για παράδειγμα η αποσταθεροποίηση των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η εμφάνιση

επιτυχιών στις οικονομίες χωρών της Ανατολικής Ασίας και η ανάπτυξη σύγχρονων τεχνολογιών στους τομείς των επικοινωνιών και μεταφορών, οδήγησε στο τέταρτο κύμα της παγκοσμιοποίησης. Κατά τη διάρκεια αυτής της χρυσής εποχής της παγκοσμιοποίησης, ένας υπερεθνικός καπιταλισμός γίνεται πιο ενεργός και δεσμεύει την τρίτη γενιά της τεχνολογικής αλλαγής για να δημιουργήσει παγκόσμιο δίκτυο παραγωγής. Συνολικά, αυτή η φάση χαρακτηρίστηκε από την ανταγωνιστική αποσταθεροποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών και τη νέα επανάσταση της τεχνολογίας της πληροφορίας. Η ταχεία ενοποίηση των χρηματοπιστωτικών αγορών και η εμφάνιση πολλών νέων μέσων χρηματοοικονομικών ροών και χρηματοοικονομικής διαχείρισης ώθησαν επίσης αυτή τη διαδικασία (Bhandari & Heshmati, 2005, σελ. 8).

Σε μία μελέτη του ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εργασίας - International Labour Organization (ILO, 2003) προέβη σε μία απαρίθμηση των χαρακτηριστικών της παγκοσμιοποίησης των δεκαετιών του 1980 - 1990. Ένας από τους βασικούς παράγοντες πίσω από την αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση ήταν μια αλλαγή στην οικονομική σκέψη που έγινε έντονη τη δεκαετία του 1980. Ενώ οι βιομηχανικές χώρες βίωναν στάσιμο πληθωρισμό, ένας σημαντικός αριθμός αναπτυσσόμενων χωρών είχε περιέλθει σε κρίση χρέους και γνώρισε οικονομική καθυστέρηση. Αυτό οδήγησε σε επανεξέταση των επικρατούντων οικονομικών μοντέλων τόσο στις βιομηχανικές, όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Ένα στοιχείο αυτής της αναθεωρημένης σκέψης στις αναπτυσσόμενες χώρες αφορούσε τις πολιτικές υποκατάστασης των εισαγωγών, οι οποίες μέχρι τότε είχαν αρχίσει να εξαντλούνται. Η ευρεία προσφυγή των υπερχρεωμένων αναπτυσσόμενων χωρών σε δάνεια διαρθρωτικής προσαρμογής από τα ιδρύματα του Bretton Woods, στον απόηχο της κρίσης χρέους στις αρχές της δεκαετίας του 1980, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον επαναπροσδιορισμό του εμπορίου και των στρατηγικών εκβιομηχάνισης. Εξέχουσα θέση μεταξύ των όρων που συνοδεύουν αυτά τα δάνεια ήταν η ελευθέρωση των πολιτικών για το εμπόριο και τις ΑΞΕ. Αυτό ήταν σύμφωνο με την αυξανόμενη επιρροή των οικονομικών θεωριών υπέρ της αγοράς κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Στο πλαίσιο αυτών των προγραμμάτων διαρθρωτικής προσαρμογής, σημειώθηκε σημαντική αύξηση στον αριθμό των περιπτώσεων απελευθέρωσης του

εμπορίου και των επενδύσεων σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες (ILO, 2003, σελ. 32).

Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ στην Ευρώπη το 1989 - 90 ήταν ένα ακόμη ορόσημο στην ιστορία της παγκοσμιοποίησης. Μάλιστα, ορισμένοι μελετητές εξέφρασαν την άποψη ότι το τέλος του διπολικού κόσμου σήμαινε επίσης την εξαφάνιση κάθε συστημικής εναλλακτικής, στην οικονομία της αγοράς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, η παγκοσμιοποίηση της ελεύθερης αγοράς να σημειώσει σημαντική άνοδο το 1990. Ταυτόχρονα, αυτή ήταν και η περίοδος που σημειώθηκε η εκρηκτική ανάπτυξη του διαδικτύου, δίνοντας μια τυχαία τεχνολογική ώθηση σε αυτή τη διαδικασία. Εν τω μεταξύ, είχε ήδη αρχίσει να αλλάζει και το θεσμικό πλαίσιο για τις διεθνείς οικονομικές σχέσεις. Ένας νέος γύρος πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων που ξεκίνησε το 1986, έθεσε τις βάσεις για τη μετατροπή της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου (General Agreement on Tariffs and Trade - GATT) σε Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (World Trade Organisation - WTO) το 1995. Μια βασική αλλαγή ήταν η διεύρυνση της ατζέντας των εμπορικών διαπραγματεύσεων πολύ πέρα από την αρμοδιότητα της GATT για τη μείωση των δασμών και άλλων άμεσων φραγμών στο εμπόριο. Θέματα που μέχρι τότε δεν θεωρούνταν εμπορικά, όπως οι υπηρεσίες, τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, τα επενδυτικά μέτρα και η πολιτική ανταγωνισμού η οποία υποστηρίχθηκε, τώρα πλέον ενέπιπταν στο πεδίο των εμπορικών διαπραγματεύσεων, δίνοντας περαιτέρω ώθηση στην παγκοσμιοποίηση αυτής της περιόδου (ILO, 2003, σελ. 32-33).

Κατά συνέπεια, η διαδικασία οικονομικής συνεργασίας και αλληλεξάρτησης μεταξύ επιχειρήσεων και χωρών άρχισε να μεταμορφώνεται σε οικονομική παγκοσμιοποίηση. Μια διευρυμένη οικονομία ελεύθερης αγοράς, φθηνότερα και πιο αποτελεσματικά και ταχύτερα συστήματα μεταφορών, πιο αξιόπιστα συστήματα επικοινωνιών, όλα στο σύνολό τους, συνέδεσαν τις περισσότερες οικονομίες μεταξύ τους, διαμορφώνοντας μια παγκόσμια οικονομία. Από την άλλη πλευρά, οι μεγάλες χρηματοοικονομικές, εμπορικές και επενδυτικές αγορές στον κόσμο άρχισαν να φαίνονται και να συμπεριφέρονται ως διεθνείς αγορές. Λόγω αυτής της εξέλιξης, η οικονομική παγκοσμιοποίηση έγινε μια δυναμική, αυτόνομη, διαρκώς διευρυμένη διαδικασία που δεν αναγνωρίζει πολιτικά σύνορα ή εθνικές κυριαρχίες. Εν τω

μεταξύ, η μεταβαλλόμενη παγκόσμια οικονομία άρχισε να επηρεάζει την παγκόσμια κοινωνία σε επίπεδο πολιτικό και κυρίως κοινωνικό και πολιτισμικό. Ορισμένες από τις τρέχουσες εκδηλώσεις αυτής της αλλαγής αντικατοπτρίζονται στην οικονομική αναδιάρθρωση και ιδιωτικοποίηση, στις ελεύθερες συναλλαγές και στις ανοιχτές αγορές επενδύσεων και σε κανονισμούς για την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η οικονομική και πολιτιστική παγκοσμιοποίηση αντικατοπτρίζεται επίσης στην προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στις εκκλήσεις για τη προστασία του περιβάλλοντος, τον έλεγχο του πληθυσμού και την προώθηση των αρχών της δημοκρατίας και της ειρηνικής επίλυσης των συγκρούσεων (Rabie, 2021).

Μία ακόμη σημαντική δύναμη ήταν η αλλαγή στη δομή διακυβέρνησης του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Καθώς οι ιδιωτικές χρηματοπιστωτικές ροές είχαν φθάσει να υποβαθμίζουν τις επίσημες ροές, ο ρόλος και η επιρροή ιδιωτικών παραγόντων όπως οι τράπεζες, τα αμοιβαία κεφάλαια αντιστάθμισης κινδύνου, τα μετοχικά κεφάλαια και οι οργανισμοί αξιολόγησης αυξήθηκαν σημαντικά. Ως αποτέλεσμα, αυτοί οι ιδιωτικοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί ασκούσαν πλέον τεράστια δύναμη στις οικονομικές πολιτικές των αναπτυσσόμενων χωρών, ιδιαίτερα των αναδυόμενων οικονομιών της αγοράς. Οι οίκοι αξιολόγησης καθόριζαν εάν οι χώρες μπορούν να έχουν πρόσβαση σε κρατικό δανεισμό και, εάν ναι, το κόστος αυτού. Οι εκτιμήσεις των αναλυτών έχουν βαθιά επιρροή στη ροή κεφαλαίων στις χρηματιστηριακές αγορές, ενώ οι αποφάσεις των διαχειριστών κεφαλαίων αντιστάθμισης κινδύνου συχνά επηρέαζαν την αξία των εθνικών νομισμάτων (ILO, 2003, σελ. 34).

1.1.3 Δείκτες μέτρησης της παγκοσμιοποίησης

Οι Gygli et al. (2019, σελ. 547) παρέχουν μία επισκόπηση διαφόρων δεικτών, οι οποίοι έχουν κατά καιρούς δημιουργηθεί για τη μέτρηση της παγκοσμιοποίησης. Διάφοροι μελετητές έχουν προβεί στη δημιουργία περιεκτικών δεικτών παγκοσμιοποίησης από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, όπως παρουσιάζεται στον πιο κάτω πίνακα. Ένας από τους πρώτους δείκτες παγκοσμιοποίησης, ήταν ο Δείκτης Παγκοσμιοποίησης Kearney/Foreign Policy (ATK/FP), ο οποίος

δημοσιεύθηκε το 2001 και συνεχίστηκε μέχρι το 2006 και έγινε το πρωτότυπο για πολλούς επόμενους δείκτες. Το 2002 ακολούθησε ο Δείκτης Παγκοσμιοποίησης ΚΟΦ. Το Κέντρο Έρευνας για την Παγκοσμιοποίηση και την Περιφερειοποίηση (CSGR) στο Πανεπιστήμιο του Warwick, δημιούργησε τον Δείκτη Παγκοσμιοποίησης CSGR από το 1982 έως το 2004, χρησιμοποιώντας 16 μεταβλητές για τη μέτρηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης και προσδιορίζοντας με τη βοήθεια κυρίων συνιστωσών, το βάρος σε κάθε έναν. Ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του Δείκτη Παγκοσμιοποίησης CSGR είναι ότι οι μεταβλητές που μετρούν το άνοιγμα του εμπορίου προσαρμόζονται ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της χώρας, όπως το αρχικό μέγεθος πληθυσμού, την έκταση της γης και το αν μια χώρα είναι περικλειστη ή όχι. Ως εκ τούτου, μετρά το επίπεδο παγκοσμιοποίησης μιας χώρας λαμβάνοντας υπόψη τις δυνατότητές της. Το 2004, οι Kluger και Fu, υπολόγισαν τον Δείκτη Πολιτισμικής Παγκοσμιοποίησης, ο οποίος μετρά την διάδοση των ιδεών σε παγκόσμιο επίπεδο, από το εμπόριο αγαθών που έχουν σχέση με τα μέσα ενημέρωσης μεταξύ των κρατών. Το 2008 οι Raab et al, επιχείρησαν να ενσωματώσουν την κοινωνιολογική έννοια της παγκοσμιοποίησης και επέκτειναν την πολιτισμική διάσταση της παγκοσμιοποίησης χρησιμοποιώντας μεταβλητές που συνδέονται με τη διεθνή σύγκλιση κανόνων και αξιών, σε αυτό που ονόμασαν και διατύπωσαν GlobalIndex. Ο Δείκτης Παγκοσμιοποίησης του Μάαστριχτ (MGI) περιείχε περιβαλλοντικές πτυχές, εκφρασμένες ως οικολογικό αποτύπωμα των εισαγωγών και των εξαγωγών ως ποσοστό βιολογικής ικανότητας. Ο Νέος Δείκτης Παγκοσμιοποίησης (NGI) εισήγαγε τη στάθμιση σε ορισμένες μεταβλητές, για την καλύτερη διάκριση μεταξύ των εννοιών, της παγκοσμιοποίησης και της περιφερειοποίησης. Μετρώντας τη συνδεσιμότητα και όχι την παγκοσμιοποίηση, ο Δείκτης Συνδεσιμότητας της DHL, διέκρινε μεταξύ εύρους και βάθους της ολοκλήρωσης, σε διάφορες πτυχές της παγκοσμιοποίησης.

Πίνακας 1.1 Επισκόπηση και κύρια χαρακτηριστικά δεικτών παγκοσμιοποίησης

Δείκτης	Αριθμός χωρών, έτη, μεταβλητές	Περιγραφή	Κύρια χαρακτηριστικά
KOF Globalisation Index - 2018 Version	203 1970–2016 43	Συνολικός δείκτης που καλύπτει τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές πτυχές της παγκοσμιοποίησης, διακρίνοντας μεταξύ de facto και de jure	Διάκριση μεταξύ de facto και de jure παγκοσμιοποίησης για κάθε διάσταση και υποδιάσταση του δείκτη. Διαφοροποίηση μεταξύ εμπορίου και χρηματοπιστωτικής παγκοσμιοποίησης. Ευρεία κάλυψη από άποψη χωρών και ετών
KOF Globalisation Index - 2007 Version	207 1970 –2015 23	Συνολικός δείκτης που καλύπτει τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές πτυχές της παγκοσμιοποίησης	Ευρεία κάλυψη από άποψη χωρών και ετών. Υβριδικό - μέτρο. Δεν υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ εμπορίου και χρηματοπιστωτικής παγκοσμιοποίησης
Maastricht Globalisation Index	117 2000, 2008, 2012 11	Συνολικός δείκτης που καλύπτει τον πολιτικό, οικονομικό,	Περιλαμβάνει μια περιβαλλοντική διάσταση. Καλύπτει μόνο τρία χρόνια

(MGI) – 2012 Edition			κοινωνικό και πολιτιστικό, τεχνολογικό και περιβαλλοντικό τομέα της παγκοσμιοποίησης
A.T. Kearney/ Foreign Policy Globalisation Index (ATK/ FP)	62 2002–2007 14	Πρωταρχικός δείκτης, ο οποίος αν και σύνθετος, υπολογίζει την παγκοσμιοποίηση. Καλύπτει την πολιτική δέσμευση, την τεχνολογία, την προσωπική επαφή και την οικονομική ολοκλήρωση σε παγκόσμια κλίμακα	Δύναται να θεωρηθεί ως σημείο αναφοράς από πολλούς εναλλακτικούς δείκτες
GlobalIndex	97 1970–2002 31	Κοινωνιολογικός δείκτης παγκοσμιοποίησης που καλύπτει τις οικονομικές, κοινωνικοτεχνικές, πολιτιστικές και πολιτικές διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης	Επεκτείνει τους υπάρχοντες δείκτες κατά επιπλέον διαστάσεις και δείκτες που αντιπροσωπεύουν μια κοινωνιολογική έννοια της παγκοσμιοποίησης

CSGR	119 1982–2004	Σύνθετος δείκτης	Οι μεταβλητές που
Globalisation Index	16	που μετρά τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πτυχές της παγκοσμιοποίησης. Η βαρύτητα των μεταβλητών καθορίζονται από την ανάλυση των κύριων συνιστωσών	μετρούν το άνοιγμα διορθώνονται βάσει σταθερών χαρακτηριστικών της χώρας (αρχικό μέγεθος πληθυσμού, έκταση γης και εάν μια χώρα είναι περικλειστη)
New Globalisation Index (NGI)	70 1995–2005 21	Περιεκτικός δείκτης που μετρά τις οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πτυχές της παγκοσμιοποίησης, ελέγχοντας εν μέρει τις γεωγραφικές αποστάσεις μεταξύ των χωρών	Ο έλεγχος της γεωγραφικής απόστασης βοηθά σε κάποιο βαθμό στη διάκριση της παγκοσμιοποίησης από την περιφερειοποίηση
DHL Connectedness Indicator (GCI)	140 2005–2015 12	Σύνθετος δείκτης που μετρά το βάθος και το εύρος της ολοκλήρωσης της χώρας με τον υπόλοιπο κόσμο.	Διάκριση μεταξύ βάθους και εύρους ολοκλήρωσης

Καλύπτει όλες τις
ροές κεφαλαίων,
υπηρεσιών και
αγαθών,
ανθρώπων και
πληροφοριών, σε
διεθνές επίπεδο

Πηγή: Gygli et al., 2019, σελ. 548

Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι εύκολο να μετρηθεί, επομένως η δημιουργία του Παγκόσμιου Δείκτη Παγκοσμιοποίησης είναι ένα βασικό βήμα στη διαδικασία της ποσοτικοποίησης, των αιτιών και των συνεπειών της. Έτσι, εκκινώντας από το ότι οι περισσότερες μελέτες βασίστηκαν σε μεμονωμένους δείκτες, όπως το εμπόριο και οι άμεσες ξένες επενδύσεις ως μέτρα για την παγκοσμιοποίηση για μεγάλο χρονικό διάστημα, αλλά και της διαπίστωσης ότι αυτή η προσέγγιση υπολείπεται της πολύπλευρης έννοιας της παγκοσμιοποίησης που περιλαμβάνει πολύ περισσότερα από το άνοιγμα στο εμπόριο και τις ροές κεφαλαίων, ο Haelg (2019) επισημαίνει την αξία των σύνθετων δεικτών που ξεκίνησαν να αναπτύσσονται τη δεκαετία του 2000.

Διάφοροι δείκτες όπως KFP, KOF, CSRG, MGI, NGI και G-Index έχουν χρησιμοποιηθεί για τη μέτρηση του αντίκτυπου της παγκοσμιοποίησης στην παγκόσμια βιβλιογραφία. Μεταξύ αυτών των δεικτών, ο Δείκτης Παγκοσμιοποίησης (Globalization Index) KOF θεωρείται ο καλύτερος δείκτης παγκοσμιοποίησης, εξαιτίας του επιπέδου του εμπορίου του και του υπολογισμού οποιουδήποτε ξένου κεφαλαίου και των περιορισμών που συνδέονται με αυτό. Μετρά επίσης τόσο την πολιτική, όσο και την κοινωνική διάσταση της παγκοσμιοποίησης σε ευρύτερο τομέα από άλλους αντίστοιχους δείκτες, ενώ υπολογίζεται για πολλά κράτη και για εκτενέστερο χρονικό διάστημα (Kiliçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 117).

Ο δείκτης της παγκοσμιοποίησης KOF εισήχθη αρχικά το 2002 στο KOF Swiss Economic Institute (Ελβετικό Οικονομικό Ινστιτούτο), στη συνέχεια επικαιροποιήθηκε το 2008 από τους Dreher et al., ενώ αντίστοιχα το 2018 από τους

Gygli et al..Ο Δείκτης Παγκοσμιοποίησης KOF, υπολογίζει την πολιτική, οικονομική, και κοινωνική παγκοσμιοποίηση, σχεδόν σε όλες τις χώρες του πλανήτη, από το 1970. Θεωρείται ίσως ο πιο συχνά χρησιμοποιούμενος δείκτης της παγκοσμιοποίησης στη παγκόσμια βιβλιογραφία. Ο Δείκτης Παγκοσμιοποίησης KOF συνίσταται από τρεις υπο - δείκτες: πολιτική, οικονομική και κοινωνική παγκοσμιοποίηση. Κάθε χρόνο, αυτές οι τρεις διαστάσεις μετρούν το συνολικό επίπεδο παγκοσμιοποίησης μιας χώρας και το επίπεδο κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Το μεγαλύτερο στοιχείο είναι ο υποδείκτης κοινωνικής παγκοσμιοποίησης, ο οποίος αποτελείται εξ ολοκλήρου από μεταβλητές που σχετίζονται με την τεχνολογία (Kılıçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 117; Haelg, 2019; KOF Swiss Economic Institute, 2022).

Ο Δείκτης Παγκοσμιοποίησης KOF 2018 διακρίνει ξεκάθαρα τα κριτήρια «de facto» και «de jure», σε όλες τις διαστάσεις και τις υποδιαστάσεις της παγκοσμιοποίησης. Αυτή η κατανόηση μας επιτρέπει να συγκρίνουμε τα διαφορετικά αποτελέσματα της «de facto» και «de jure» παγκοσμιοποίησης και τη σχέση μεταξύ των δύο. Έχουν συνυπολογισθεί αρκετές νέες μεταβλητές για τη μέτρηση των χαρακτηριστικών της «de jure» παγκοσμιοποίησης. Τα «de facto» μέτρα περιέχουν μεταβλητές που αποτυπώνουν πραγματικές δραστηριότητες ή ροές, ενώ τα «de jure» μέτρα περιλαμβάνουν μεταβλητές που καταγράφουν πολιτικές, πόρους ή ιδρύματα που επιτρέπουν ή εξυπηρετούν πραγματικές δραστηριότητες και ροές (Kılıçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 117; Gygli et al., 2019). Επιπρόσθετα, έχει αναφερθεί και από τον Haelg (2019), ότι ο δείκτης για την «de facto» παγκοσμιοποίηση του εμπορίου, για παράδειγμα, βασίζεται στις μεταβλητές εμπόριο των αγαθών (σε % του ΑΕΠ), εμπόριο των υπηρεσιών (σε % του ΑΕΠ) και των πολυειδών εμπορικών εταιρών. Η παγκοσμιοποίηση του de jure του εμπορίου, από την άλλη πλευρά, υπολογίζεται χρησιμοποιώντας μεταβλητές για την επικράτηση των εμπορικών κανονισμών, τα εμπορικά φορολογικά έσοδα, τους μέσους δασμολογικούς συντελεστές και τον αριθμό των εμπορικών συμφωνιών που έχουν συναφθεί.

Αμφότεροι οι Δείκτες Παγκοσμιοποίησης KOF του 2007 και του 2018 μετρούν το μέγεθος μιας χώρας ή ακόμα και μιας οικονομίας, διαιρώντας τις μεταβλητές με

το ΑΕΠ ή το αντίστοιχο μέγεθος του πληθυσμού. Επίσης έχει αυξηθεί ο συνολικός αριθμός των υπο – μεταβλητών, από 23 σε 42. Περιλαμβάνει ένα μεγάλο σύνολο δεδομένων για περισσότερα από 200 κράτη και περιοχές, καλύπτοντας την περίοδο από το 1970 έως το 2015. Ο Δείκτης Παγκοσμιοποίησης KOF του 2007, δεν κάνει ξεκάθαρη διάκριση μεταξύ του εμπορίου και της χρηματοπιστωτικής παγκοσμιοποίησης. Εκτός από τον διαχωρισμό μεταξύ των «de facto» και «de jure» δεικτών της παγκοσμιοποίησης, ο αναθεωρημένος Δείκτης Παγκοσμιοποίησης KOF 2018 περιλαμβάνει τα παρακάτω στοιχεία (Gozgor, 2017, σελ. 414; Kiliçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 117; Gygli et al., 2019):

- α. Εντοπίζει επί της οικονομικής διάστασης της παγκοσμιοποίησης, τη διαφορά μεταξύ εμπορίου και χρηματοπιστωτικής παγκοσμιοποίησης,
- β. Η βαρύτητα των υποκείμενων μεταβλητών μπορεί να τροποποιείται με την πάροδο του χρόνου, και
- γ. Η πολιτιστική παγκοσμιοποίηση ορίζεται με ευρύτερο τρόπο.

Όπως σημειώνεται και από τον Haelg (2019), ο αναθεωρημένος KOF, έχει την δυνατότητα της διάκρισης ανάμεσα εμπορίου και χρηματοπιστωτικής παγκοσμιοποίησης, εντός της οικονομικής διάστασης της παγκοσμιοποίησης, ενώ ταυτόχρονα εισάγοντας μια χρονικά μεταβαλλόμενη στάθμιση των υποκείμενων μεταβλητών, δύναται στην υποκείμενη σχέση να τροποποιείται σταδιακά με το πέρασμα του χρόνου. Ο Gozgor (2017, σελ. 417) δίνει έμφαση στο ότι ο υπο - δείκτης οικονομικής ολοκλήρωσης κατανέμεται ομοιόμορφα μεταξύ της πολιτικής παγκοσμιοποίησης (κρυφοί φραγμοί εισαγωγών, μέσος δασμολογικός συντελεστής, φόροι στο διεθνές εμπόριο και περιορισμοί κεφαλαίων) και των αποτελεσμάτων της παγκοσμιοποίησης (ποσοστό διεθνούς εμπορίου στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, άμεσες ξένες επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ, επενδύσεις χαρτοφυλακίου ως ποσοστό του ΑΕΠ και πληρωμές εισοδήματος σε «αλλοδαπούς» ως ποσοστό του ΑΕΠ).

Πίνακας 1.2 Δομή του KOF Globalisation Index

	Globalisation Index, de facto	Globalisation Index, de jure
Οικονομική παγκοσμιοποίηση	Εμπορική Παγκοσμιοποίηση <ul style="list-style-type: none"> ▪ Εμπόριο αγαθών ▪ Εμπόριο υπηρεσιών ▪ Ποικιλομορφία εμπορικών εταιρών 	Εμπορική Παγκοσμιοποίηση <ul style="list-style-type: none"> ▪ Εμπορικοί κανονισμοί ▪ Εμπορικοί φόροι ▪ Δασμοί ▪ Εμπορικές συμφωνίες
Χρηματοοικονομική παγκοσμιοποίηση	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Άμεσες ξένες επενδύσεις ▪ Επένδυση χαρτοφυλακίου ▪ Διεθνές χρέος ▪ Διεθνή αποθεματικά ▪ Διεθνείς πληρωμές εισοδήματος 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Επενδυτικοί περιορισμοί ▪ Άνοιγμα λογαριασμού κεφαλαίου ▪ Διεθνείς επενδυτικές συμφωνίες
Κοινωνική παγκοσμιοποίηση	Διαπροσωπική Παγκοσμιοποίηση <ul style="list-style-type: none"> ▪ Διεθνής επικοινωνίες ▪ Μεταγραφές ▪ Διεθνής τουρισμός ▪ Διεθνείς φοιτητές ▪ Μετανάστευση 	Διαπροσωπική Παγκοσμιοποίηση <ul style="list-style-type: none"> ▪ Τηλεφωνικές συνδρομές ▪ Ελευθερία στην επίσκεψη ▪ Διεθνή αεροδρόμια

	<p>Πληροφοριακή Παγκοσμιοποίηση</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Χρησιμοποιημένο εύρος ζώνης Διαδικτύου ▪ Διεθνείς πατέντες ▪ Εξαγωγές υψηλής τεχνολογίας 	<p>Πληροφοριακή Παγκοσμιοποίηση</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Πρόσβαση στην τηλεόραση ▪ Πρόσβαση στο διαδίκτυο ▪ Ελευθερία του Τύπου
	<p>Πολιτιστική Παγκοσμιοποίηση</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Εμπόριο πολιτιστικών αγαθών ▪ Εμπόριο προσωπικών υπηρεσιών ▪ Διεθνή εμπορικά σήματα ▪ Εστιατόριο McDonald's ▪ Καταστήματα IKEA 	<p>Πολιτιστική Παγκοσμιοποίηση</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ισότητα των φύλων ▪ Ανθρώπινο κεφάλαιο ▪ Πολιτικές ελευθερίες
<p>Πολιτική παγκοσμιοποίηση</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Πρεσβείες ▪ Ειρηνευτικές αποστολές του ΟΗΕ ▪ Διεθνείς ΜΚΟ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Διεθνείς οργανισμοί ▪ Διεθνείς συνθήκες ▪ Ποικιλομορφία των εταίρων συνθηκών

Πηγή: Gygli et al., 2019, σελ. 545

Οι Huh και Park (2021, σελ. 412) ανέπτυξαν έναν νέο παγκόσμιο δείκτη οικονομικής ολοκλήρωσης (GEII) που βασίζεται σε 25 μεταβλητές για 158 οικονομίες κατά την περίοδο 2006 - 2014. Η βασική διαφορά από τα υπάρχοντα σύνθετα μέτρα παγκοσμιοποίησης είναι ότι ο εν λόγω δείκτης GEII μπορεί να

αποσυντεθεί σε περιφερειακή και μη περιφερειακή ολοκλήρωση. Συγκεκριμένα, αρχικά διαμορφώθηκαν δύο υπο - δείκτες: ένας δείκτης ενδοπεριφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης (IEII) και ένας δείκτης εξωπεριφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης (EEII). Το IEII συγκρίνει τις οικονομικές δραστηριότητες μιας χώρας με αυτές άλλων χωρών της ίδιας περιφερειακής ομάδας, ενώ το EEII συγκρίνει τις οικονομικές δραστηριότητες μιας χώρας με χώρες εκτός της περιφερειακής ομάδας. Ο σταθμισμένος μέσος όρος των IEII και EEII υπολογίζεται στη συνέχεια για να εξακριβωθεί ο GEII. Ως εκ τούτου, ο δείκτης GEII μπορεί να αξιολογήσει τη σχετική συμβολή της ενδοπεριφερειακής και εξωπεριφερειακής ολοκλήρωσης στην παγκοσμιοποίηση. Αυτό μπορεί να είναι χρήσιμο για την αξιολόγηση του ρόλου της περιφερειακής ολοκλήρωσης σε σχέση με την παγκοσμιοποίηση και την ενημέρωση των εθνικών και διεθνών πολιτικών αποφάσεων σχετικά με τον καλύτερο τρόπο διαχείρισης της οικονομικής ολοκλήρωσης σε διαφορετικά επίπεδα γεωγραφικών ομάδων, δεδομένων των πιθανών κινδύνων και αδυναμιών της.

1.2 Οικονομική μεγέθυνση

1.2.1 Έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης

Στη διεθνή βιβλιογραφία γίνεται λόγος για την οικονομική μεγέθυνση (economic growth) και την οικονομική ανάπτυξη (economic development), με τους όρους αυτούς να χρησιμοποιούνται αρκετά συχνά εναλλακτικά. Οπότε αρχικά αποσαφηνίζονται εν συντομία αυτές οι δύο έννοιες.

Κατά τη διάκριση αυτών των εννοιών θα πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ των αποτελεσμάτων. Πιο συγκεκριμένα, οι νεοκλασικές θεωρίες και τα αντίστοιχα μοντέλα επικεντρώθηκαν σε τρόπους κινητοποίησης πόρων για την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης μέσα από αυξήσεις στο κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) ή στο κατά κεφαλήν εισόδημα. Από την άλλη πλευρά, οι θεωρίες που βασίστηκαν στον Marx και τον Schumpeter έδωσαν μεγαλύτερη προσοχή στην υποκείμενη δομή της πολιτικής οικονομίας (Malizia, 1990, σελ. 30). Ο Flammang (1979, σελ. 50) αναφέρεται στην οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση ως συναφείς διαδικασίες που βασίζονται στη δομή και τις λειτουργίες της οικονομίας, με

αποτελέσματα τόσο ποσοτικά, όσο και ποιοτικά μετρήσιμα. Ο συγγραφέας ορίζει την οικονομική μεγέθυνση ως αύξηση προϊόντων και υπηρεσιών, ενώ την οικονομική ανάπτυξη ως μία διαδικασία διαρθρωτικών αλλαγών, υπονοώντας κάτι διαφορετικό, αν όχι κάτι περισσότερο, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε οικονομική μεγέθυνση. Περαιτέρω, ο Flammang (1979, σελ. 55) προτείνει μια ιεραρχία μεγέθυνσης και ανάπτυξης που κινείται από το άτομο προς την εταιρεία, τη βιομηχανία και έπειτα συνολικά στην οικονομία. Με τον τρόπο αυτό μπορεί η μεγέθυνση και ανάπτυξη να μετρηθεί σε διαφορετικά επίπεδα και με διαφορετικές μονάδες ανάλυσης.

Ο Flammang (1979, σελ. 48-49) παρέχει μία σύνοψη των δύο αυτών ορισμών, κατηγοριοποιώντας τις αντίστοιχες έρευνες που είχαν μέχρι τότε εκπονηθεί για το συγκεκριμένο ζήτημα. Στην πρώτη ομάδα μελετών, συζητούνται οι στόχοι και οι θεωρίες οικονομικής ανάπτυξης, οι προσεγγίσεις για τη μελέτη της ανάπτυξης, αλλά δεν παρέχεται ένας σαφής ορισμός αυτών των εννοιών. Η δεύτερη ομάδα αποτελείται από μελέτες που ορίζουν την μεν οικονομική ανάπτυξη και οικονομική μεγέθυνση ως διαδικασίες ταυτόσημες, με όρους αύξησης στο συνολικό ή κατά κεφαλήν εισόδημα, καθώς και στην παραγωγή. Η επόμενη ομάδα ερευνών κάνει διάκριση μεταξύ ανάπτυξης και μεγέθυνσης ανάλογα με το αν συμβαίνει σε μια πλούσια χώρα ή σε μια φτωχή χώρα: η μεγέθυνση αφορά τις πλούσιες χώρες, ενώ η ανάπτυξη τις φτωχές. Μια τέταρτη ομάδα εστιάζει στην προέλευση της διαδικασίας στη βάση του αν το πρωτεύον ερέθισμα προέρχεται από το εσωτερικό του οικονομικού συστήματος (ενδογενές) είτε από το εξωτερικό (εξωγενές). Ορισμένοι συγγραφείς πιστεύουν ότι η μεγέθυνση παράγεται ενδογενώς, ενώ η ανάπτυξη εξωγενώς, ορισμένοι υποστηρίζουν το αντίθετο, ενώ ορισμένοι θεωρούν ότι και οι δύο αυτές διαδικασίες είναι ενδογενώς δημιουργούμενες. Μια πέμπτη ομάδα συγγραφέων ορίζει τη μεγέθυνση και την ανάπτυξη με όρους διεύρυνσης των παραγωγικών δυνατοτήτων. Ορισμένοι ορίζουν την ανάπτυξη με πιο συγκεκριμένους όρους ως δημιουργία δυνατότητας για περισσότερη μεγέθυνση, ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι η ανάπτυξη προκύπτει από τη μεγέθυνση. Αυτό σημαίνει ότι η μεγέθυνση και η ανάπτυξη μπορεί να είναι εναλλασσόμενες διαδικασίες, με καθεμία να καθιστά δυνατή την άλλη.

Ένα έκτο σύνολο συγγραφέων, ως ένα είδος απόρροιας του πέμπτου, θεωρεί τη μεγέθυνση και την ανάπτυξη ως εναλλασσόμενες διαδικασίες που πρέπει να φτάσουν σε ορισμένα επίπεδα ή ρυθμούς επέκτασης προτού η μία διαδεχθεί την επόμενη, ως διαδικασία. Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι οι ρυθμοί μεγέθυνσης θα πρέπει να φτάσουν σε ορισμένα επίπεδα για να μπορέσει να υπάρξει οικονομική ανάπτυξη, και άλλοι υποστηρίζουν ότι η οικονομική ανάπτυξη είναι ένα στάδιο μέσω του οποίου οι οικονομίες διέρχονται από αργούς ρυθμούς μεγέθυνσης σε γρήγορους. Μία άλλη κατηγορία περιλαμβάνει μελέτες στις οποίες διακρίνεται η μεγέθυνση και η ανάπτυξη από την άποψη του βαθμού των διαρθρωτικών αλλαγών που εμπλέκονται. Η ανάπτυξη θεωρείται ότι περιλαμβάνει αλλαγές, με έννοιες όπως ο 'μετασχηματισμός' να είναι κοινές σε τέτοιους ορισμούς και οι περισσότεροι τονίζουν ότι οι δομικές αλλαγές περιλαμβάνουν κοινωνικά και πολιτικά, καθώς και οικονομικά στοιχεία. Ορισμένοι θεωρούν ότι η ανάπτυξη περιλαμβάνει τη μεγέθυνση, δηλαδή, η ανάπτυξη είναι διαρθρωτική αλλαγή συν αυξήσεις στην παραγωγή. Μια άλλη άποψη για την ανάπτυξη, η οποία μπορεί να θεωρηθεί απόρροια της άποψης της «διαρθρωτικής αλλαγής», είναι ότι επηρεάζει την κατανομή του εισοδήματος, σε αντίθεση με τη μεγέθυνση. Αρκετοί συγγραφείς ορίζουν ότι η ανάπτυξη δεν είναι απλώς μια διαδικασία δημιουργίας περισσότερων εκρών, αλλά πιο ομοιόμορφης κατανομής αυτών. Μια τελευταία προσέγγιση εστιάζει στο εύρος της οικονομικής επιλογής ως δείκτη μεγέθυνσης και ανάπτυξης, αλλά και πάλι η ορολογία ποικίλλει: ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η μεγέθυνση παρέχει ένα ευρύτερο φάσμα εναλλακτικών λύσεων στους ανθρώπους, ενώ ορισμένοι υποστηρίζουν το αντίθετο (Flammang, 1979, σελ. 48-49).

Ο Malizia (1986, σελ. 490) υποστηρίζει ότι η οικονομική ανάπτυξη και η οικονομική μεγέθυνση σχετίζονται αλλά βασίζονται σε διαφορετικές διαδικασίες και συνεπώς αποτελέσματα. Οι θεωρίες μεγέθυνσης λαμβάνουν την οικονομική δομή ως δεδομένη και επικεντρώνονται σε βραχυπρόθεσμες αλλαγές στην οικονομία, όπου δίνεται έμφαση στην ποσότητα παραγωγής, κατανάλωσης, εισοδήματος, απασχόλησης ή εμπορίου. Οι θεωρίες ανάπτυξης από την άλλη πλευρά, εστιάζουν στις τροποποιήσεις στην οικονομική δομή κατά τη διάρκεια της μακράς δεκαετίας. Οι διαρθρωτικές αλλαγές μπορεί να αναφέρονται σε αλλαγές στο μείγμα

βιομηχανίας, στο μείγμα προϊόντων, στο μείγμα επαγγελματών, στα πρότυπα ιδιοκτησίας ή ελέγχου, στο μέγεθος και στα έτη λειτουργίας των επιχειρήσεων, στις τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται, με έμφαση στην ποιότητα της παραγωγής και στην κατανομή της κατανάλωσης.

Για τον Mladen (2015, σελ. 55), ο όρος «οικονομική μεγέθυνση» σημαίνει συνεχώς αυξανόμενο όγκο παραγωγής σε μια χώρα ή αύξηση του ΑΕΠ ως κύριους ποσοτικούς δείκτες παραγωγής για μια περίοδο ενός έτους. Η οικονομική μεγέθυνση, περιλαμβάνει τροποποιήσεις και αλλαγές στην υλική παραγωγή, σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, το οποίο συνήθως είναι του ενός έτους. Η «οικονομική ανάπτυξη» από την άλλη δεν αναφέρεται μόνο σε ποσοτικές αλλαγές όσον αφορά στην οικονομική θέση της χώρας, αλλά και σε ποιοτικές αλλαγές (αλλαγή της οικονομικής δομής, εμφάνιση νέων τομέων και βιομηχανιών, νέες θέσεις εργασίας κ.λπ.) που οδηγούν σε καλύτερη και πληρέστερη ικανοποίηση όλων των ανθρώπινων αναγκών. Η ανάπτυξη συνεπάγεται όχι μόνο την αύξηση της υλικής παραγωγής, αλλά και όλες τις άλλες κοινωνικοοικονομικές διαδικασίες και αλλαγές που προκαλούνται από την επίδραση και μη οικονομικών παραγόντων. Η οικονομική ανάπτυξη επομένως εκφράζεται σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα και επιτυγχάνεται μέσω της μεγαλύτερης συμμετοχής της μεταποιητικής ικανότητας της βιομηχανικής παραγωγής (δευτερογενής τομέας), και σε υψηλότερα επίπεδα κυριαρχείται όλο και περισσότερο από τον τομέα των υπηρεσιών (τριτογενής τομέας). Σημαντικό επίσης ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη διαδραματίζουν και οι αλλαγές στη δομή παραγωγής και η εισαγωγή νέων προϊόντων, τεχνικών, τεχνολογιών, νέων διαδικασιών παραγωγής, πρώτων υλών, πηγών ενέργειας. Η κατά κεφαλήν παραγωγή είναι ένα μέτρο της ικανότητας μιας κοινωνίας να επιτύχει τους στόχους της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, όλα με σκοπό την κάλυψη των συνεχώς αυξανόμενων κοινωνικών αναγκών. Η αύξηση της κατά κεφαλήν παραγωγής στην οικονομική θεωρία εκφράζεται ως οικονομική μεγέθυνση, χωρίς την οποία δεν υπάρχει οικονομική ανάπτυξη. Έτσι, η οικονομική μεγέθυνση, μετρούμενη από την ποσοστιαία αύξηση του εθνικού εισοδήματος κατά κεφαλήν, δεν μπορεί πραγματικά να είναι ρεαλιστική ένδειξη του επιπέδου οικονομικής ανάπτυξης που επιτυγχάνεται (Mladen, 2015, σελ. 55-56).

Για τον Singh (n.d., σελ. 2) ο όρος «οικονομική ανάπτυξη» χρησιμοποιείται ως συνώνυμο όρων όπως η οικονομική μεγέθυνση, η οικονομική ευημερία, η κοινωνική δικαιοσύνη και η οικονομική πρόοδος. Η οικονομική ανάπτυξη είναι μια διαδικασία κατά την οποία το πραγματικό εθνικό εισόδημα μιας οικονομίας καθώς και το κατά κεφαλήν εισόδημα αυξάνεται για μεγάλο χρονικό διάστημα. Συνεπώς, η διαδικασία συνεπάγεται την επίδραση ορισμένων δυνάμεων που λειτουργούν για μεγάλο χρονικό διάστημα και ενσωματώνουν αλλαγές σε δυναμικά στοιχεία. Περιλαμβάνει αλλαγές στις προμήθειες πόρων, στον ρυθμό σχηματισμού κεφαλαίων, στη δημογραφική σύνθεση, στην τεχνολογία, στις δεξιότητες και στην αποτελεσματικότητα, στη θεσμική και οργανωτική δομή. Συνεπάγεται επίσης αντίστοιχες αλλαγές στη δομή της ζήτησης αγαθών, στο επίπεδο και στο πρότυπο κατανομής του εισοδήματος, στο μέγεθος και στη σύνθεση του πληθυσμού, στις καταναλωτικές συνήθειες και στο βιοτικό επίπεδο, και τέλος στο πρότυπο των κοινωνικών σχέσεων και των θρησκευτικών δογμάτων, ιδεών και θεσμών. Κατά συνέπεια, η οικονομική ανάπτυξη είναι μια διαδικασία που αποτελείται από ένα σύνολο αλληλένδετων αλλαγών στους θεμελιώδεις παράγοντες της προσφοράς και στη δομή της ζήτησης, που οδηγεί μακροπρόθεσμα σε άνοδο του καθαρού εθνικού προϊόντος μιας χώρας.

Από την άλλη πλευρά, ο Singh (n.d., σελ. 7) τονίζει ότι η οικονομική μεγέθυνση είναι η διαρκής αύξηση της ευημερίας ενός έθνους, μιας περιφέρειας, μιας πόλης, της οικονομίας μαζί με τις συνεχιζόμενες αλλαγές στη βιομηχανική δομή αυτής της οικονομίας, στη δημόσια υγεία, στο επίπεδο αλφαριθμητισμού, στη δημογραφία και στη διανομή εισοδήματος. Μακροπρόθεσμα, καθώς εξελίσσεται αυτός ο οικονομικός μετασχηματισμός, το ίδιο συμβαίνει και με τα κοινωνικά, πολιτικά και πολιτιστικά πρότυπα: οι κοινωνίες μετασχηματίζονται καθώς βελτιώνονται οι οικονομικές επιδόσεις. Ο συγγραφέας παρέχει επίσης μία σύγκριση των δύο εννοιών, οικονομική μεγέθυνση και οικονομική ανάπτυξη, όπως απεικονίζεται στον πιο κάτω πίνακα.

Πίνακας 1.3 Σύγκριση οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης

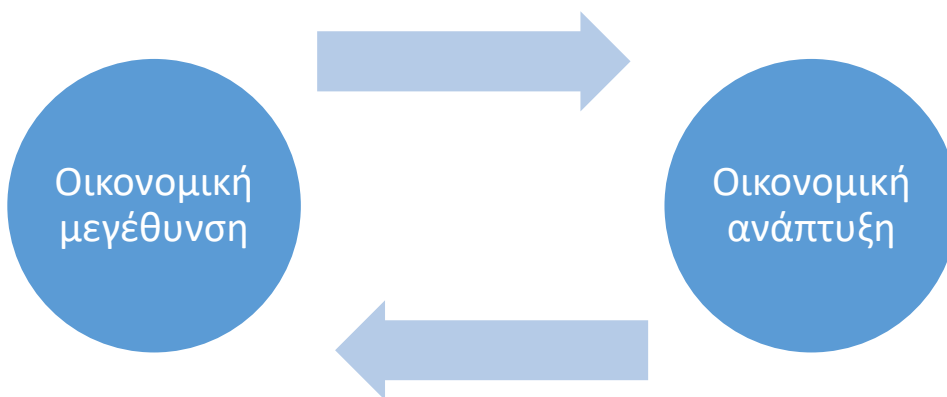
	Οικονομική ανάπτυξη	Οικονομική μεγέθυνση
Έννοια	Κανονιστική έννοια	Πιο στενή σε σύγκριση με την ανάπτυξη
Σκοπός	Συνδέεται με διαρθρωτικές αλλαγές σε μία οικονομία	Συνδέεται με αύξηση στο προϊόν μίας οικονομίας
Μεγέθυνση	Η ανάπτυξη σχετίζεται με την αύξηση των δεικτών ανθρώπινου κεφαλαίου, τη μείωση των στοιχείων της ανισότητας και τις διαρθρωτικές αλλαγές που βελτιώνουν την ποιότητα ζωής του γενικού πληθυσμού	Η μεγέθυνση σχετίζεται με μια σταδιακή αύξηση σε μια από τις συνιστώσες του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος: κατανάλωση, κρατικές δαπάνες, επενδύσεις, καθαρές εξαγωγές
Επιπτώσεις	Συνεπάγεται αλλαγές στο εισόδημα, την αποταμίευση και τις επενδύσεις μαζί με προοδευτικές αλλαγές στην κοινωνικοοικονομική δομή της χώρας (θεσμικές και τεχνολογικές αλλαγές)	Αναφέρεται σε αύξηση της πραγματικής παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών στη χώρα όπως αύξηση του εισοδήματος σε αποταμιεύσεις, επενδύσεις κ.λπ.
Μέτρηση	Ποιοτική: Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI), Δείκτης σχετικά με το φύλο (GDI), Δείκτης ανθρώπινης φτώχειας	Ποσοτική: Αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ. Εμφανίζεται στο όριο

	(HPI), βρεφική θνησιμότητα, ποσοστό αλφαριθμητισμού κ.λπ.	δυνατοτήτων παραγωγής (PPF)
Αντίκτυπος	Οδηγεί σε ποσοτικές και ποιοτικές αλλαγές σε μία οικονομία	Οδηγεί σε ποσοτικές αλλαγές σε μία οικονομία

Πηγή: Singh, n.d., σελ. 5

Από την προηγηθείσα ανάλυση μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα πως, καθώς το επίπεδο ανάπτυξης αυξάνεται, οι δείκτες ευημερίας όπως το κατά κεφαλήν εισόδημα θα πρέπει να βελτιωθούν. Σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, η οικονομική μεγέθυνση φαίνεται να εξαρτάται περισσότερο από την οικονομική ανάπτυξη παρά το αντίστροφο, ενώ σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο η οικονομική μεγέθυνση υποστηρίζει την οικονομική ανάπτυξη (Malizia, 1990, σελ. 31). Συνεπώς, μπορεί να υποστηριχθεί πως δημιουργείται ένας κύκλος, όπως παρουσιάζεται παρακάτω.

Σχήμα 1.1 Σχέση οικονομικής μεγέθυνσης και οικονομικής ανάπτυξης

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Η σχέση οικονομικής μεγέθυνσης και οικονομικής ανάπτυξης γίνεται κατανοητή από την ανάλυση του Acemoglu (2016, σελ. 8-10). Η οικονομική ανάπτυξη οδηγεί σε υψηλά επίπεδα εισοδήματος τα οποία εν συνεχεία συνδέονται στενά με τις διαφορές στην κατανάλωση (άρα πιθανώς και με διαφορές στο βιοτικό επίπεδο) και την υγεία, όπως μετράται με το προσδόκιμο ζωής. Η έμφαση στις

διαφορές εισοδήματος μεταξύ των χωρών δεν σημαίνει, ωστόσο, ότι το κατά κεφαλήν εισόδημα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως επαρκές στατιστικό στοιχείο για την ευημερία του πολίτη και συνεπώς η οικονομική μεγέθυνση δεν σημαίνει αύξηση του βιοτικού επιπέδου όλων ή των περισσότερων πολιτών σε μια κοινωνία. Επιπλέον, η σύνδεση μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και οικονομικής ανάπτυξης γίνεται κατανοητή και διαμέσου της μεταβλητής της φτώχειας. Επί παραδείγματι, η μελέτη των Araujo, Marinho και Campêlo (2017, σελ. 37) που εξέτασε τον αντίκτυπο της οικονομικής μεγέθυνσης και της εισοδηματικής ανισότητας στο επίπεδο φτώχειας τονίζουν πως η επίδραση της αύξησης του εισοδήματος στη μείωση της φτώχειας είναι μικρότερη όταν το αρχικό επίπεδο ανάπτυξης είναι χαμηλό. Το ίδιο παρατηρείται και με υψηλό αρχικό επίπεδο ανισότητας. Συνεπώς, οι περιφέρειες με χαμηλά επίπεδα πρώιμης ανάπτυξης, υψηλά επίπεδα αρχικής ανισότητας ή και τα δύο, αποτελούν ένα λιγότερο ευνοϊκό περιβάλλον για τη μείωση της φτώχειας μέσω των αυξημένων εισοδημάτων στο πλαίσιο της οικονομικής μεγέθυνσης.

Οι Feldman και Storper (2011, σελ. 4) επίσης αναφέρουν πως η βελτίωση του εισοδήματος στο πλαίσιο της οικονομικής μεγέθυνσης είτε μπορεί να βασίζεται σε ποιοτικές βελτιώσεις στην ανθρώπινη ευημερία, είτε να οδηγεί σε βελτίωση της ανθρώπινης ευημερίας. Σύμφωνα με την έκθεση του Department For International Development (DIFD) (n.d., σελ. 1), υποδεικνύεται ότι, το πιο ισχυρό μέσο για τη μείωση της φτώχειας και ταυτόχρονα για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αναπτυσσόμενες χώρες, είναι η οικονομική μεγέθυνση. Τα στοιχεία αυτά, όπως διαπιστώθηκε από την προηγούμενη ανάλυση, αποτελούν στοιχεία της οικονομικής ανάπτυξης.

Παρά το ότι συχνά οι έννοιες της οικονομικής μεγέθυνσης και της οικονομικής ανάπτυξης παρουσιάζονται και χρησιμοποιούνται ως ταυτόσημες (Singh, n.d.; Flammang, 1979, σελ. 48), ιδίως στους πολιτικούς κύκλους (Feldman & Storper, 2011, σελ. 3), αλλά δεδομένων των ουσιαστικών διαφορών στις δύο αυτές έννοιες, στην παρούσα εργασία θα δοθεί έμφαση αποκλειστικά στη σχέση παγκοσμιοποίησης και οικονομικής μεγέθυνσης, χωρίς να συμπεριληφθούν μελέτες, οι οποίες εξετάζουν τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική ανάπτυξη.

1.2.2 Δείκτες μέτρησης της οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης

Το ΑΕΠ είναι ένας βασικός δείκτης της οικονομικής μεγέθυνσης (Ammendola, 2011, σελ. 3; Sardiyo & Dhasman, 2019). Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι ένας κοινός δείκτης μέτρησης του μέσου εθνικού εισοδήματος. Με αυτό το μέτρο, τα μεσαία εισοδήματα ακολούθησαν παρόμοια πορεία ανάπτυξης με το διεθνές εμπόριο. Για χιλιάδες χρόνια, το παγκόσμιο κατά κεφαλήν ΑΕΠ είχε αμελητέο ρυθμό ανάπτυξης. Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, ωστόσο, αυτό άλλαξε ουσιαστικά. Σε αυτήν την περίοδο, η οικονομική ανάπτυξη άρχισε να επιταχύνεται και το παγκόσμιο κατά κεφαλήν ΑΕΠ αυξάνεται συνεχώς τους δύο τελευταίους αιώνες, με εξαίρεση τους χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης κατά τα χρόνια μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων (Ortiz - Ospina, 2017). Λαμβάνοντας υπόψη ότι η οικονομική μεγέθυνση συνδέεται με την αύξηση της ευημερίας, ο Singh (n.d., σελ. 7) υποστηρίζει ότι η μέτρηση της οικονομικής ανάπτυξης σημαίνει ποσοτικοποίηση αυτής της αύξησης της ευημερίας και την παροχή αριθμητικής ακρίβειας σε αυτές τις μεγάλης κλίμακας οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές, όπως το εθνικό εισόδημα.

Με βάση τη διαθέσιμη βιβλιογραφία, ο Ray (2012, σελ. 19) αναφέρει πως μέτρα οικονομικής μεγέθυνσης που έχουν χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν από διάφορους μελετητές είναι τα εξής: ΑΞΕ, δείκτης ανοιχτού λογαριασμού κεφαλαίου, άνοιγμα του εμπορίου. Επίσης στη βάση της βιβλιογραφίας και των διαφόρων μοντέλων οικονομικής μεγέθυνσης, ο Malizia (1990, σελ. 32-33) αναφέρει διάφορα μέτρα για τη μέτρησή της: ΑΕΠ, απασχόληση, προσωπικό εισόδημα και τα κέρδη τα οποία συμπληρώνουν την αλλαγή της απασχόλησης και τα οποία έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομική ευημερία. Επιπρόσθετα ο συγγραφέας τονίζει πως τα μέτρα οικονομικής μεγέθυνσης τείνουν να είναι συγκεντρωτικά μέτρα, όπως η συνολική απασχόληση ανά τόπο εργασίας, το προσωπικό εισόδημα ως ένα συνολικό μέτρο των ροών προς τα νοικοκυριά που κατοικούν σε μία περιοχή και η οικονομική σταθερότητα ανά περιοχή.

Σε αντίθεση με την οικονομική μεγέθυνση που μπορεί να μετρηθεί με βάση οικονομικά αποτελέσματα που προκύπτουν με την πάροδο του χρόνου από δραστηριότητες παραγωγής και κατανάλωσης σε διάφορες περιοχές, η οικονομική

ανάπτυξη είναι πιο περίπλοκη. Πρέπει να μετρηθεί ευρύτερα για να ληφθούν υπόψη τα σχετικά ποιοτικά και δομικά χαρακτηριστικά της τοπικής οικονομίας. Ελλείπει μιας συναινετικής θεωρίας για την οικονομική ανάπτυξη καθίσταται πολύ δύσκολη η αναφορά σε συγκεκριμένους δείκτες μέτρησης. Με βάση τα όσα έχουν προτείνει διάφοροι ερευνητές, ο Malizia (1990, σελ. 33-34) αναφέρει τα εξής: η δομή βιομηχανιών, προϊόντων, εταιρειών και επαγγελματιών, η περιφερειακή ανάπτυξη, η συγκέντρωση της εξουσίας όπως αντικατοπτρίζεται στην κατανομή του πλούτου μεταξύ όλων των κατοίκων μίας περιοχής, η ανθεκτικότητα και οι δυνατότητες καινοτομίας βάσει των θεωριών επιχειρηματικότητας, καθώς και ο σεβασμός του περιβάλλοντος.

1.2.3 Προσδιοριστικοί παράγοντες οικονομικής μεγέθυνσης

Οι Dritsakis και Adamopoulos (2004, σελ. 548) αναφέρουν τους εξής προσδιοριστικούς παράγοντες της οικονομικής μεγέθυνσης, στη βάση διαφόρων μοντέλων: ο βαθμός ανοίγματος της οικονομίας στη βάση του διεθνούς εμπορίου, καθώς και η τεχνολογική καινοτομία, η οποία μπορεί και να επηρεάζεται από την εμπορική πολιτική. Για τον Mladen (2015, σελ. 55) προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής μεγέθυνσης είναι η παραγωγικότητα της εργασίας, καθώς και οι επενδύσεις. Και άλλοι μελετητές (Borensztein, De Gregorio & Lee, 1998, σελ. 115; Rabnawaz & Jafar, 2015, σελ. 1; Makuyana, 2016, σελ. 38; Ari & Koc, 2020) εστιάζουν στον σημαντικό ρόλο των επενδύσεων.

Οι Shen, Fan, Huang, Zhu και Wu (2018, σελ. 2925) εστιάζουν στη χρηματοοικονομική ανάπτυξη (ευρωστία τραπεζικού συστήματος και χρηματοπιστωτική αγορά) ως έναν από τους παράγοντες της οικονομικής μεγέθυνσης, με τα αποτελέσματα όσον αφορά στην αιτιώδη σχέση μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών να είναι διφορούμενα στη διεθνή βιβλιογραφία. Η θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης και η θεωρία του Schumpeter επιβεβαιώνουν τη σχέση μεταξύ της χρηματοοικονομικής ανάπτυξης και της οικονομικής μεγέθυνσης, η οποία μετράται στη βάση του ΑΕΠ (Dritsakis & Adamopoulos, 2004, σελ. 548). Ως προσδιοριστικούς παράγοντες της οικονομικής μεγέθυνσης ο Singh (n.d., σελ. 7) αναφέρει τους εξής:

α. Οικονομικοί παράγοντες και πιο συγκεκριμένα φυσικοί πόροι, διάρθρωση κεφαλαίου, τεχνολογική πρόοδος, ανθρώπινοι πόροι.

β. Μη οικονομικοί παράγοντες και πιο συγκεκριμένα πολιτικούς, κοινωνικούς και ψυχολογικούς παράγοντες. (π.χ. θρησκεία, εκπαίδευση, αστικοποίηση).

Η τεχνολογική πρόοδος επίσης αναφέρεται ως ένας προσδιοριστικός παράγοντας της οικονομικής μεγέθυνσης από ορισμένους μελετητές (Borensztein et al., 1998, σελ. 116; Çalişkan, 2015, σελ. 649; Mladen, 2015, σελ. 55; Ivic, 2015, σελ. 56). Μάλιστα, ο Çalişkan (2015, σελ. 649) τονίζει πως η τεχνολογία είναι εκείνος ο παράγοντας, ο οποίος μπορεί να εξηγήσει τις ανισότητες στην οικονομική μεγέθυνση ανάμεσα στις χώρες σε μία παγκοσμιοποιημένη οικονομία. Η παραπάνω θέση μάλιστα, είναι αυτή που οδηγεί σε μια συζήτηση, αναφορικά για τη σχέση ανάμεσα της οικονομικής μεγέθυνσης και της παγκοσμιοποίησης.

1.3 Παγκοσμιοποίηση και οικονομική μεγέθυνση

Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει διάσταση απόψεων όσον αφορά στην επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση, τόσο σε θεωρητικό, αλλά όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Σε θεωρητικό επίπεδο, αρκετές μελέτες έχουν καταδείξει ότι υφίσταται θετική επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση, μέσω της αποδοτικότερης κατανομής των εγχώριων πόρων, της διάδοσης των τεχνολογικών επιτευγμάτων, της αυξημένης παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής και της αύξησης του κεφαλαίου. Από την άλλη πλευρά, ορισμένοι μελετητές ισχυρίζονται ότι η παγκοσμιοποίηση έχει αρνητικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη τόσο σε κράτη με αδύναμους θεσμούς, που διακρίνονται για την πολιτική αστάθεια, όσο και σε κράτη τα οποία επικεντρώνονται σε αναποτελεσματικές δραστηριότητες στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης (Samimi & Jenatabadi, 2014).

Σε παρόμοιο πλαίσιο με τα ανωτέρω, οι Kılıçarslan και Dumrul (2018 , σελ. 116) αναφέρουν πως οι απόψεις σχετικά με τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση των χωρών χωρίζονται σε δύο: θετικές και αρνητικές. Η

άνοδος των τάσεων παγκοσμιοποίησης στην διεθνή και παγκόσμια οικονομία, η οποία ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1980, έχει προκαλέσει διαφορετικές και αποκλίνουσες απόψεις στη σχετική βιβλιογραφία. Από τη μία πλευρά τονίζεται πως η παγκοσμιοποίηση, όταν τα οφέλη της δεν αξιοποιούνται σωστά, δεν υποστηρίζει την οικονομική ανάπτυξη, ενώ παράλληλα το περιβάλλον στον οποίο η παγκοσμιοποίηση επιδρά πιο θετικά είναι αυτό των αναπτυσσόμενων χωρών. Από την άλλη πλευρά αντίθετα τονίζεται πως η αύξηση των τάσεων της παγκοσμιοποίησης επηρεάζει θετικά τον ανταγωνισμό και την οικονομική μεγέθυνση στο διεθνές πλαίσιο.

Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, η παγκοσμιοποίηση θα οδηγήσει σε θετικές επιπτώσεις στις χώρες και αυτό οφείλεται στο εμπόριο και στο άνοιγμα των χωρών. Αναλύοντας τα παραπάνω, η παγκοσμιοποίηση βοηθάει στην υψηλότερη ανάπτυξη στις αναπτυσσόμενες χώρες, προωθώντας την αποτελεσματικότερη λειτουργία των εγχώριων αγορών, το αυξημένο εξωτερικό εμπόριο, τη διεθνή ανταγωνιστικότητα, τις επενδύσεις και την παραγωγικότητα. Επιπρόσθετα, οδηγεί στην μείωση της εισοδηματικής ανισότητας και φτώχειας. Αυτή η θέση, η οποία υποστηρίζεται από διεθνείς οργανισμούς όπως π.χ, η Παγκόσμια Τράπεζα (WB) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), είναι γνωστή και ως συναίνεση της Ουάσιγκτον. Επιπλέον, οι γρήγορες τεχνολογικές αλλαγές που επιφέρει η παγκοσμιοποίηση, η ενοποίηση των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών, το χαμηλό κόστος επεξεργασίας και διάδοσης πληροφοριών, θα συμβάλουν στην εξασφάλιση της παραγωγικότητας και της αύξησης των επενδύσεων, της βελτιστοποίησης στην κατανομή των πόρων και της αύξησης της πλήρους απασχόλησης και θα προωθήσουν την οικονομική μεγέθυνση των κρατών (Kılıçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 116).

Ωστόσο, δεν είναι ξεκάθαρο, εάν οι χώρες θα επωφεληθούν με παρόμοιο τρόπο από τις ευκαιρίες, οι οποίες δημιουργούνται από την παγκοσμιοποίηση. Δύναται να παρουσιασθούν προβλήματα, όπως π.χ ορισμένοι θεσμικοί περιορισμοί, μονοπωλιακές τάσεις, ηθικός κίνδυνος και δυσμενής επιλογή, τα οποία εμποδίζουν την εξάπλωση των πλεονεκτημάτων από την παγκοσμιοποίηση. Έταιρες απόψεις, ισχυρίζονται ότι η ευημερία των κρατών επηρεάζεται αρνητικά

από την όλη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, καθόσον αυξάνεται η εισοδηματική ανισότητα, προκαλείται επιδείνωση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών προτύπων σε κάποιο βαθμό και αυξάνεται η πιθανότητα οικονομικής κρίσης, ειδικά από την υπερβολική αστάθεια των κινήσεων των κεφαλαίων, καθιστώντας τα κράτη με αδύναμα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ευάλωτα σε εξωτερικούς κραδασμούς (Kılıçarslan & Dumrul, 2018, σελ. 117).

Δεδομένων των αντικρουόμενων θεωρητικών απόψεων, πολλές μελέτες έχουν προβεί σε εμπειρική εξέταση του αντίκτυπου της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση, τόσο στις ανεπτυγμένες, αλλά όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Σε αυτό το πλαίσιο, αναγνωρίζονται τρεις σχολές σκέψης. Η πρώτη υποστηρίζει την ιδέα ότι η παγκοσμιοποίηση ενισχύει την οικονομική μεγέθυνση, ιδίως μέσω του ανοίγματος του εμπορίου (Samimi & Jenatabadi, 2014). Για παράδειγμα, ο Dollar (1992, σελ. 523) αναφέρει ότι η διαχείριση των συναλλαγματικών ισοτιμιών και το εμπορικό πλαίσιο, δηλαδή ο εμπορικός προσανατολισμός μίας χώρας, φαίνεται να επηρεάζουν σημαντικά την οικονομική μεγέθυνση. Αυτό οφείλεται στο ότι οι εξωστρεφείς πολιτικές, οι οποίες αντανακλώνται σε ένα επίπεδο της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας που ενθάρρυνε τις εξαγωγές, ενθαρρύνουν την ανάπτυξη του εμπορίου. Σε παρόμοιο πλαίσιο, οι Sachs, Warner, Åslund και Fischer (1995, σελ. 3) εστιάζουν στο ζήτημα της οικονομικής σύγκλισης στην παγκόσμια οικονομία. Οι μακροχρόνιες κρίσεις σχετικά με την αναπτυξιακή διαδικασία, καθώς και τα επίσημα μοντέλα οικονομικής ανάπτυξης, υποδηλώνουν ότι οι φτωχότερες χώρες θα πρέπει να τείνουν να αναπτύσσονται ταχύτερα από τις πλουσιότερες χώρες. Ο βασικός λόγος για την αναμονή οικονομικής σύγκλισης είναι ότι οι φτωχότερες χώρες, δύναται να εισάγουν τόσο κεφάλαια, όσο και προηγμένη τεχνολογία από τις πλουσιότερες χώρες. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν φάνηκε τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα και αυτό, σύμφωνα με τους συγγραφείς, εξηγείται από το εμπορικό καθεστώς: οι ανοιχτές οικονομίες τείνουν να συγκλίνουν, αλλά όχι και οι κλειστές οικονομίες.

Η δεύτερη σχολή σκέψης είναι πιο επιφυλακτική στην υποστήριξη του συγκεκριμένου επιχειρήματος, διαπιστώνοντας πως η έλλειψη ελέγχου για ορισμένους σημαντικούς δείκτες μεγέθυνσης, η χρήση μη ολοκληρωμένου δείκτη

ανοίγματος εμπορίου, καθώς και η παραμέληση των εμποδίων στο εμπόριο, αποτελούν κενά των μελετών τα οποία εντάσσονται στην προηγούμενη σχολή σκέψης, επηρεάζοντας με αυτόν τον τρόπο το αποτέλεσμα των εμπειρικών μελετών (Samimi & Jenatabadi, 2014).

Επί παραδείγματι, οι Rodriguez και Rodrik (2001, σελ. 315) στη μελέτη τους εξέτασαν προηγούμενες εμπειρικές μελέτες σχετικά με τη σχέση μεταξύ εμπορικών φραγμών και οικονομικής μεγέθυνσης και εντόπισαν ορισμένες αδυναμίες. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώνουν ότι ως επί το πλείστον, τα αποτελέσματα σε αυτή τη βιβλιογραφία προκύπτουν είτε από προφανή εσφαλμένη εξειδίκευση, είτε από τη χρήση δεικτών που αποτελούν αντιπροσώπους άλλων πολιτικών ή θεσμικών μεταβλητών, οι οποίοι έχουν ανεξάρτητη επιζήμια επίδραση στη μεγέθυνση. Ωστόσο, οι συντελεστές στους δείκτες ανοίγματος είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι στους ελέγχους για αυτές τις άλλες πολιτικές και θεσμικές μεταβλητές. Επίσης, διαπιστώνουν πως η συνεχιζόμενη έρευνα σχετικά με τη θετική σχέση μεταξύ ανοίγματος του εμπορίου και οικονομικής μεγέθυνσης τροφοδοτείται από τις μεθοδολογικές αδυναμίες άλλων μελετών. Ωστόσο, επισημαίνουν ότι οι απλοί σταθμισμένοι δασμολογικοί μέσοι όροι, ή οι αναλογίες μη δασμολογικής κάλυψης - που θεωρούνται ως οι πιο άμεσοι δείκτες εμπορικών περιορισμών- είναι παραπλανητικοί ως δείκτες της στάσης της εμπορικής πολιτικής. Συνολικά, επομένως, οι Rodriguez και Rodrik (2001, σελ. 316) εκφράζουν μία δυσπιστία ότι υπάρχει έντονη αρνητική σχέση στα δεδομένα μεταξύ των εμπορικών φραγμών και της οικονομικής μεγέθυνσης, τουλάχιστον για τα επίπεδα εμπορικών περιορισμών τα οποία παρατηρούνται στην πράξη. Από την άλλη πλευρά, ο Warner (2003) επανεξέτασε τα στοιχεία που συνδέουν τη μη θετική οικονομική μεγέθυνση κατά την εποχή της εκβιομηχάνισης η οποία αντικατέστησε τις εισαγωγές με τους εμπορικούς περιορισμούς, υποστηρίζοντας ότι οι εμπορικοί περιορισμοί ήταν πράγματι επιβλαβείς για την οικονομική μεγέθυνση κατά τη διάρκεια της εν λόγω περιόδου. Μάλιστα, άσκησε κριτική στη μελέτη των Rodriguez και Rodrik (2001) λέγοντας ότι χρησιμοποίησαν έναν ασυνήθιστο δείκτη για τη μέτρηση του εμπορικού περιορισμού, δηλαδή τα έσοδα από τους δασμούς διαιρούμενα με τις εισαγωγές.

Διεξάγοντας μία βιβλιογραφική επισκόπηση σχετικά με την απελευθέρωση του εμπορίου και τις οικονομικές επιδόσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες, η Santos - Paulino (2005, σελ. 813) αναφέρει ότι η υπερβολική αύξηση των εισαγωγών σε αντίθεση με την πιο μέτρια αύξηση των εξαγωγών μετά την απελευθέρωση του εμπορίου έχει θεμελιώδεις επιπτώσεις στην πολιτική, ιδίως για το εμπορικό ισοζύγιο και το ισοζύγιο πληρωμών, εάν οι χώρες επιθυμούν να επιτύχουν τις δυνητικές αναπτυξιακές τους επιδόσεις. Εάν η αύξηση των εισαγωγών είναι ταχύτερη από την αύξηση των εξαγωγών στη διαδικασία ελευθέρωσης του εμπορίου, εγείρει το σημαντικό ζήτημα της αλληλουχίας της απελευθέρωσης των εξαγωγών και των εισαγωγών, το οποίο δεν λαμβάνεται πάντα υπόψη στις διαδικασίες μεταρρύθμισης. Επίσης, χρειάζεται περισσότερη μελέτη για την αξιολόγηση του αντίκτυπου της ελευθέρωσης του εμπορίου, μέσω της εκτίμησης των αναλυόμενων συναρτήσεων αύξησης των εισαγωγών και των εξαγωγών. Το παραπάνω είναι κατάλληλο για τον υπολογισμό της επίδρασης της μεταρρύθμισης της εμπορικής πολιτικής σε συγκεκριμένους τομείς ή προϊόντα, των οποίων τα αποτελέσματα έχουν πρακτική σημασία για τους υπεύθυνους χάραξης της πολιτικής.

Η διαθέσιμη εμπειρική βιβλιογραφία αναδεικνύει το γεγονός ότι οι ερευνητές χρησιμοποίησαν τους διάφορους δείκτες, όπως εξαγωγές διαιρεμένες με το ΑΕΠ, εισαγωγές διαιρεμένες με ΑΕΠ και εξαγωγές συν εισαγωγές διαιρεμένες με ΑΕΠ για να εξετάσουν τον αντίκτυπο του εμπορικού ανοίγματος στην οικονομική μεγέθυνση. Το όφελος αυτών των δεικτών είναι ότι τα δεδομένα είναι εύκολα προσβάσιμα και προϋποθέτει ότι μια χαμηλότερη τιμή αντιπροσωπεύει τον υψηλότερο βαθμό παρέμβασης πολιτικής στο εμπόριο. Κάθε μέτρο του ανοίγματος των εμπορικών συναλλαγών αποτυπώνει μια διαφορετική πτυχή. Το άνοιγμα του εμπορίου επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη μέσω της κατανομής των πόρων. Λαμβάνοντας υπόψη αυτό το επιχείρημα, το άνοιγμα του εμπορίου επηρεάζει την ανακατανομή των πόρων σύμφωνα με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα. Στη συνέχεια, μέσω του επιπέδου των εξαγωγών γίνεται αντιληπτή η επίδραση της κατανομής των πόρων, επομένως το ποσοστό των εξαγωγών στο ΑΕΠ χρησιμοποιείται ως δείκτης του ανοίγματος του εμπορίου για να ερμηνεύσει τη διάρκεια του εμπορικού ανοίγματος που σχετίζεται με τις οικονομίες κλίμακας. Η απελευθέρωση των εισαγωγών

θεωρείται ότι θα εγκρίνει τη μεταφορά νέων μηχανημάτων μέσω εισαγωγής. Το ποσοστό των εισαγωγών στο ΑΕΠ χρησιμοποιείται ως δείκτης για το άνοιγμα του εμπορίου που περιγράφει τη μέτρηση του ανοίγματος που σχετίζεται με τον αυξημένο διεθνή ανταγωνισμό. Επιπλέον, το ποσοστό του εμπορίου, αναφορικά με τις εξαγωγές και τις εισαγωγές, στο ΑΕΠ αναπαριστάνει το μέγεθος της διάχυσης της τεχνολογίας του ανοίγματος του εμπορίου (Hye & Lau, 2015, σελ. 196).

Είναι επίσης χαρακτηριστική η έντονη διαφωνία του Krugman στην εργασία του το 1993 με το επιχείρημα ότι η διεθνής χρηματοπιστωτική ολοκλήρωση είναι η κύρια κινητήρια δύναμη της οικονομικής μεγέθυνσης. Και αυτό διότι, αφενός το κεφάλαιο δεν είναι βασικός παράγοντας για την ώθηση της οικονομικής μεγέθυνσης και αφετέρου οι μεγάλες ροές κεφαλαίων προς τις φτωχές από τις πλούσιες χώρες, δεν έχουν παρατηρηθεί στην πραγματικότητα. Κατόπιν των ανωτέρω, δεν θεωρείται πιθανό οι αναπτυσσόμενες χώρες να ενισχύσουν την οικονομική τους μεγέθυνση, διαμέσου του δημοσιονομικού ανοίγματος (Samimi & Jenatabadi, 2014). Από την άλλη πλευρά ο Levine (2001, σελ. 688) διερεύνησε το αν η διεθνής χρηματοοικονομική απελευθέρωση, βελτιώνοντας τη λειτουργία των εγχώριων χρηματοπιστωτικών αγορών και των τραπεζών, επιταχύνει την οικονομική μεγέθυνση, καταλήγοντας σε μία θετική απάντηση. Πρώτον, η χαλάρωση των περιορισμών στις διεθνείς ροές χαρτοφυλακίου, πιθανότατα να οδηγήσει στην αύξηση της ρευστότητας του χρηματιστηρίου. Με τη σειρά της, η αυξανόμενη χρηματιστηριακή ρευστότητα οδηγεί σε επιτάχυνση της οικονομικής μεγέθυνσης, κυρίως μέσω της ενίσχυσης της αύξησης της παραγωγικότητας. Δεύτερον, η μεγαλύτερη παρουσία ξένων τραπεζών, συμβάλλει στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των εγχώριων τραπεζικών συστημάτων. Με τη σειρά τους, οι καλύτερα ανεπτυγμένες τράπεζες τονώνουν την οικονομική μεγέθυνση κυρίως επιταχύνοντας την αύξηση της παραγωγικότητας. Έτσι, η διεθνής χρηματοπιστωτική ολοκλήρωση μπορεί να προωθήσει την οικονομική μεγέθυνση ενθαρρύνοντας βελτιώσεις στο εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Η τρίτη σχολή σκέψεων περιλαμβάνει τις μελέτες που βρήκαν μη γραμμική σχέση μεταξύ παγκοσμιοποίησης και οικονομικής μεγέθυνσης με έμφαση στην επίδραση των διαφόρων συμπληρωματικών πολιτικών (Samimi & Jenatabadi,

2014). Εξετάζοντας προηγούμενες μελέτες, οι Santos - Paulino και Thirlwall (2004, σελ. F1) αναφέρουν πως η ελευθέρωση του εμπορίου από μόνη της είναι απίθανο να τονώσει πολύ την οικονομική μεγέθυνση, εκτός εάν η διαφάνεια μειώνει τη διαφθορά και συνοδεύεται από βελτιωμένη μακροοικονομική πολιτική. Το μεγαλύτερο άνοιγμα των εμπορικών συναλλαγών δύναται να αποτελεί επίσης αντιστάθμισμα έναντι του πληθωρισμού και κίνητρο για επενδύσεις. Όμως για τις επενδύσεις απαιτούνται κίνητρα, όπως επίσης και απαραίτητοι μηχανισμοί χρηματοδότησης, καθώς και ένα πλαίσιο δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και, κυρίως, ειρηνικές συνθήκες και πολιτική σταθερότητα. Διαφαίνεται επιπρόσθετα, ότι οι επενδύσεις συσχετίζονται στενά και αμφίδρομα, με το βαθμό που έχει ανοίξει το εμπόριο. Επιπλέον, οι θεσμοί έχουν κεντρικό ρόλο στη διαδικασία μεγέθυνσης, ιδίως μέσω του τρόπου απορρόφησης των κραδασμών, ο οποίος είναι σε συνάρτηση με τον βαθμό εσωτερικής κοινωνικής συνοχής, το επίπεδο της δημοκρατίας, το κράτος δικαίου και τις δημόσιες δαπάνες για κοινωνική ασφάλιση. Επίσης, τα θέματα κατανομής εισοδήματος, εκπαίδευσης για την αφομοίωση της σύγχρονης τεχνολογίας και ο χρόνος και η αλληλουχία της απελευθέρωσης προκειμένου να αποφευχθούν οι δυσκολίες του ισοζυγίου πληρωμών, πρέπει να ληφθούν υπόψη προκειμένου η ελευθέρωση του εμπορίου να είναι επιτυχής στην οικονομική μεγέθυνση.

Σελίδα σκόπιμα κενή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.1 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθεί κατά πόσο η παγκοσμιοποίηση αποτελεί τον κύριο παράγοντα της διεθνούς οικονομικής μεγέθυνσης. Τα ερευνητικά ερωτήματα που διαμορφώνονται είναι τα εξής:

- α. Κατά πόσο η παγκοσμιοποίηση συμβάλει στην οικονομική μεγέθυνση;
- β. Υπάρχουν και άλλοι προσδιοριστικοί και / ή διαμεσολαβητικοί παράγοντες της διεθνούς οικονομικής μεγέθυνσης εκτός της παγκοσμιοποίησης;

2.2 Μέθοδος και δεδομένα

Για την εκπόνηση της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της βιβλιογραφικής επισκόπησης. Η εν λόγω μέθοδος βασίζεται στη συλλογή, παρουσίαση, ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων προηγούμενων μελετών. Βασικά πλεονεκτήματα της συγκεκριμένης μεθόδου για την οποία επιλέχθηκε για αυτήν την εργασία είναι τα εξής (Lau & Kuziemsy, 2017; Snyder, 2019, σελ. 334):

- α. Μπορεί να αξιοποιηθεί στην περίπτωση που εξετάζεται ένα συγκεκριμένο ζήτημα για το οποίο η συλλογή δεδομένων είναι εξαιρετικά δύσκολη και χρονοβόρα,
- β. Μπορεί να οδηγήσει στον προσδιορισμό κενών σε θεωρητικό επίπεδο, οδηγώντας στην κατάθεση προτάσεων για περαιτέρω έρευνα,
- γ. Μπορεί να οδηγήσει σε μία νέα θεώρηση των δεδομένων, καθώς αυτά ερμηνεύονται υπό ένα συγκεκριμένο πρίσμα.

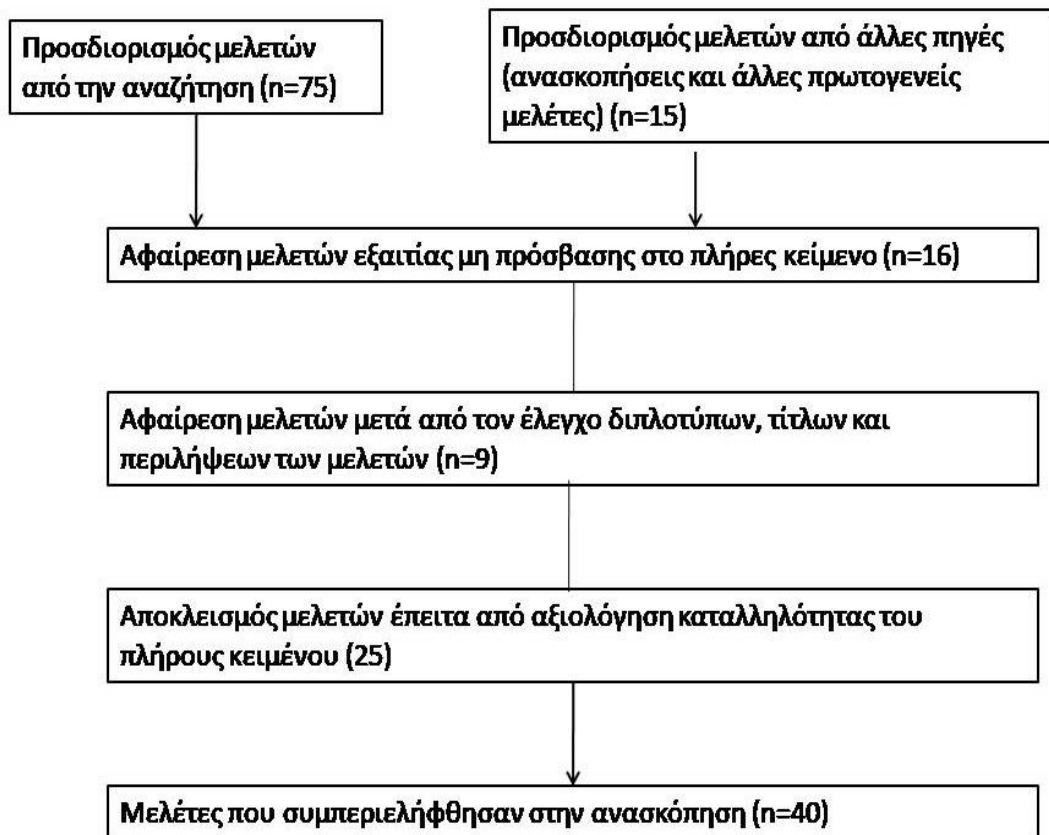
Η αναζήτηση των άρθρων τα οποία χρησιμοποιούνται στη βιβλιογραφική επισκόπηση αντλήθηκαν από τις εξής βάσεις δεδομένων: Taylor & Francis, SSRN, Science Direct, Emerald, JStor, Google Scholar. Οι λέξεις-κλειδιά τα οποία χρησιμοποιήθηκαν κατά την αναζήτηση των άρθρων ήταν: globalization,

globalisation, economic growth, impact, effect, χρησιμοποιώντας τους συνδέσμους 'and' και 'or'. Τα κριτήρια συμπερίληψης των άρθρων στη συγκεκριμένη βιβλιογραφική επισκόπηση ήταν τα εξής:

- α. Άρθρα, τα οποία είναι δημοσιευμένα στην αγγλική γλώσσα,
- β. Άρθρα τα οποία είναι εμπειρικές μελέτες, και
- γ. Άρθρα δημοσιευμένα από το 1990 και εξής, καθώς βάσει των όσων έχουν υποστηρίξει άλλοι ερευνητές και βάσει και των αποτελεσμάτων από την αναζήτηση των άρθρων, μεγάλος όγκος δημοσιεύσεων σχετικά με το υπό εξέταση ζήτημα υπάρχει από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα. Συνεπώς, αποκλείστηκαν άρθρα που έχουν δημοσιευθεί σε γλώσσα άλλη πλην της Αγγλικής, καθώς και άρθρα τα οποία είναι βιβλιογραφικές επισκοπήσεις, συστηματικές ανασκοπήσεις, μετα - αναλύσεις και editorials.

Η παρουσίαση των άρθρων διεξάγεται με αύξουσα χρονολογική σειρά, με βάση το έτος δημοσίευσης του άρθρου. Ο κυριότερος λόγος για τον οποίον ακολουθήθηκε αυτή η μέθοδος παρουσίασης των μελετών οι οποίες συμπεριελήφθησαν στην ανασκόπηση και όχι με βάση άλλον παράγοντα (π.χ. ευρήματα, τρόπος μέτρησης των μεταβλητών) είναι ότι επιτρέπει να εξεταστεί και διαχρονικά ο τρόπος διερεύνησης της σχέσης παγκοσμιοποίησης και οικονομικής μεγέθυνσης. Τελικά, στο 4ο κεφάλαιο (Συζήτηση) της παρούσας εργασίας, θα επιχειρηθεί να γίνει σύνθεση των ευρημάτων αλλά και συμπερασμάτων των προαναφερθέντων μελετών, με βάση τους διαφορετικούς παράγοντες. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη βιβλιογραφική επισκόπηση παρουσιάζεται στο πιο κάτω σχήμα.

Σχήμα 2.2 Διαδικασία βιβλιογραφικής επισκόπησης

Σελίδα σκόπιμα κενή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Ο Dollar (1992, σελ. 523) εστιάζει στην πιο γρήγορη μεγέθυνση των χωρών της Ασίας έναντι της Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής κατά τις δεκαετίες 1970 - 1980. Το κατά κεφαλήν εισόδημα κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 3,4% για 16 ασιατικές οικονομίες, αλλά μειώθηκε με ρυθμούς 0,3% στη Λατινική Αμερική (24 χώρες) και 0,4% στην Αφρική (43 χώρες). Στη βάση αυτή εξέτασε τις πηγές ανάπτυξης σε 95 αναπτυσσόμενες οικονομίες κατά την περίοδο 1976 - 1985, χρησιμοποιώντας το ΑΕΠ και έναν δείκτη του εξωτερικού προσανατολισμού της οικονομίας, με βάση τις διεθνείς συγκρίσεις των επιπέδων τιμών για την υπό εξέταση περίοδο. Το βασικό ερώτημα είναι εάν οι εξωστρεφείς οικονομίες αναπτύσσονται ταχύτερα και για τον λόγο αυτό ο συγγραφέας ελέγχει και άλλες μεταβλητές που μπορεί να επηρεάσουν τη μεγέθυνση. Το μοντέλο του εξετάζει αν η κατά κεφαλήν αύξηση του ΑΕΠ κατά την περίοδο 1976 - 85 είναι συνάρτηση του επενδυτικού ποσοστού, της μεταβλητότητας της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας και του δείκτη στρέβλωσης της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας. Η υπόθεση είναι ότι το ποσοστό επένδυσης επηρεάζει την κατά κεφαλήν διαθεσιμότητα κεφαλαίου, ενώ ο εξωτερικός προσανατολισμός επιταχύνει την τεχνολογική ανάπτυξη της οικονομίας. Και τα δύο θα πρέπει να παράγουν ταχύτερη μεγέθυνση. Ο προσανατολισμός προς τα έξω επιτυγχάνεται μέσω ενός χαμηλού επιπέδου προστασίας και μιας σταθερής πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας (Dollar, 1992, σελ. 533).

Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι αναπτυσσόμενες οικονομίες της Ασίας είναι πιο εξωστρεφείς από τις αντίστοιχες στην Αφρική και τη Λατινική Αμερική. Παράλληλα, οι ασιατικές οικονομίες έχουν γενικά χαμηλά επίπεδα τιμών, ενώ οι χώρες της Λατινικής Αμερικής έχουν μέτρια υψηλά επίπεδα τιμών και οι αφρικανικές οικονομίες έχουν εξαιρετικά υψηλά επίπεδα τιμών. Τα υψηλά επίπεδα τιμών υποδηλώνουν ισχυρή προστασία και κίνητρα προσανατολισμένα στην παραγωγή για την εγχώρια αγορά, ενώ τα χαμηλά επίπεδα τιμών αντικατοπτρίζουν σχετικά μέτρια προστασία και κίνητρα προσανατολισμένα σε εξωτερικές αγορές. Επίσης οι ασιατικές

οικονομίες δείχνουν χαμηλή μεταβλητότητα αυτών των μέτρων στρέβλωσης της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας, ενώ οι οικονομίες της Λατινικής Αμερικής, ειδικότερα έχουν υψηλό βαθμό αστάθειας. Με βάση τη στρέβλωση και τη μεταβλητότητα της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας, μπορεί να κατασκευαστεί ένας δείκτης προς τα έξω. Συνολικά τα αποτελέσματα της μελέτης του Dollar (1992, σελ. 539-540) υποδηλώνουν ότι η ελευθέρωση του εμπορίου, η υποτίμηση της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας και η διατήρηση μιας σταθερής πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας μπορούν να βελτιώσουν τις επιδόσεις της οικονομικής μεγέθυνσης σε πολλές φτωχές χώρες. Επομένως, το άνοιγμα του εμπορίου συνδέεται με ταχύτερη οικονομική μεγέθυνση.

Η μελέτη των Sachs et al. (1995, σελ. 2) στόχο είχε να αξιολογήσει τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική ανάπτυξη σε διάφορες χώρες ανά τον κόσμο που χαρακτηρίζονταν από μεταρρυθμίσεις σε επίπεδο ανάπτυξης εμπορίου. Χρησιμοποιώντας διακρατικούς δείκτες εμπορικού ανοίγματος ως μέτρα του προσανατολισμού κάθε χώρας προς την παγκόσμια οικονομία, εξετάστηκαν οι επιπτώσεις της ελευθέρωσης του εμπορίου στην οικονομική μεγέθυνση. Με βάση τα αποτελέσματα της ανάλυσης βρέθηκαν ισχυρές ενδείξεις σύγκλισης μεταξύ των ανοιχτών οικονομιών κατά την περίοδο 1970 - 1989, καθώς και στοιχεία επιταχυνόμενης μεγέθυνσης στις χώρες, οι οποίες ανέλαβαν πρόσφατα μεταρρυθμίσεις στην αγορά. Ωστόσο, αναγνωρίζεται από τους Sachs et al. (1995, σελ. 63) πως η εμπορική πολιτική αντιπροσωπεύει μόνο ένα στοιχείο - αν και το πιο σημαντικό - μιας συνολικής οικονομικής πολιτικής. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, διαπιστώνεται μια τάση συσχετισμού του ανοιχτού εμπορίου με κάποια χαρακτηριστικά μιας υγιούς οικονομίας, όπως π.χ η μακροοικονομική ισορροπία και η εξάρτηση από τον ιδιωτικό τομέα, ο οποίος θεωρείται ο κύριος μοχλός ανάπτυξης. Επίσης, το άνοιγμα της οικονομίας, είναι που οδήγησε, σε κάποιο βαθμό, στην προώθηση της κυβερνητικής ευθύνης και σε άλλους τομείς. Από αυτήν την άποψη, η εμπορική πολιτική ίσως να θεωρηθεί το κυριότερο μέσο μεταρρύθμισης.

Στη μελέτη του Edwards (1998, σελ. 383) χρησιμοποιούνται συγκριτικά δεδομένα για 93 χώρες για την εξέταση της σχέσης μεταξύ του ανοίγματος του εμπορίου και της αύξησης της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών

παραγωγής. Εννέα δείκτες εμπορικής πολιτικής χρησιμοποιούνται για να διερευνηθεί εάν τα στοιχεία υποστηρίζουν την άποψη ότι η συνολική αύξηση της παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής είναι ταχύτερη σε πιο ανοιχτές οικονομίες. Το έναυσμα για τη μελέτη αυτή ήταν η διαφωνία μεταξύ μελετητών σχετικά με το αν το ελεύθερο εμπόριο οδηγεί σε ταχύτερη μεγέθυνση, ή αντίθετα αν ο προστατευτισμός μπορεί να βοηθήσει την οικονομική απόδοση. Τα ευρήματα της μελέτης του, φανερώνουν ότι αυτές που οδηγούνταν σε γρηγορότερη αύξηση της παραγωγικότητας, ήταν οι πιο ανοιχτές χώρες.

Οι Borensztein, De Gregorio και Lee (1998, σελ. 115) διερεύνησαν τον αντίκτυπο των ΑΞΕ στην οικονομική μεγέθυνση σε ένα διακρατικό πλαίσιο, αναπτύσσοντας ένα μοντέλο ενδογενούς ανάπτυξης. Χρησιμοποίησαν ένα μοντέλο παλινδρόμησης, χρησιμοποιώντας δεδομένα για τις ροές ΑΞΕ από βιομηχανικά κράτη σε 69 αναπτυσσόμενα από αυτά, για την περίοδο μεταξύ του 1970 έως του 1989. Τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν, ότι οι ΑΞΕ αποτελούν σημαντικό μέσο μεταφοράς τεχνολογίας και συμβάλλουν σχετικά περισσότερο στη μεγέθυνση από ό,τι οι εγχώριες επενδύσεις. Πιο αναλυτικά, βρέθηκε ότι οι ΑΞΕ, οι οποίες μετρώνται από το κλάσμα των προϊόντων που παράγονται από ξένες εταιρείες στο σύνολο των προϊόντων, μειώνουν το κόστος εισαγωγής κεφαλαιουχικών αγαθών, αυξάνοντας έτσι τον ρυθμό με τον οποίο εισάγονται νέα κεφαλαιουχικά αγαθά. Εντούτοις, όταν η χώρα υποδοχής κατέχει ένα ελάχιστο όριο ανθρώπινου κεφαλαίου, τότε μόνον διατηρείται η υψηλότερη παραγωγικότητα των ΑΞΕ. Έτσι, οι ΑΞΕ συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη μόνο όταν υπάρχει επαρκής ικανότητα απορρόφησης των προηγμένων τεχνολογιών, στην οικονομία υποδοχής.

Στην εργασία του, ο Dreher (2006, σελ. 1091) ανέπτυξε έναν δείκτη ο οποίος καλύπτει τις τρεις κύριες διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης (πολιτική και οικονομική ολοκλήρωση και κοινωνική ένταξη) και ακολούθως διερεύνησε τη σχέση μεταξύ αυτού του δείκτη και της οικονομικής μεγέθυνσης. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας δεδομένα πάνελ για 123 κράτη από το 1970 έως το 2000, εμβάθυνε στο κατά πόσο επηρεάζεται η οικονομική μεγέθυνση από τον συνολικό δείκτη της παγκοσμιοποίησης, καθώς και από τους υπο – δείκτες που κατασκευάστηκαν για

την μέτρηση των μεμονωμένων διαστάσεων. Από τα ευρήματα διαπιστώθηκε ότι, η παγκοσμιοποίηση πράγματι προωθεί την οικονομική μεγέθυνση. Οι διαστάσεις οι οποίες συνδέονται πιο στενά με την ανάπτυξη, αναφέρονται σε πραγματικές οικονομικές ροές και περιορισμούς των ανεπτυγμένων χωρών. Οι ροές πληροφοριών τονώνουν επίσης την οικονομική μεγέθυνση, αν και σε μικρότερο βαθμό, ενώ η πολιτική ολοκλήρωση δεν επηρεάζει την οικονομική μεγέθυνση.

Οι Chang, Kaltani και Loayza (2009, σελ. 36) διερεύνησαν την επίδραση του εμπορικού ανοίγματος στην οικονομική μεγέθυνση και τον ρόλο συμπληρωματικών μεταρρυθμίσεων που βοηθούν μια χώρα να επωφεληθεί από τον διεθνή ανταγωνισμό. Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκε το μοντέλο Harris - Todaro όπου τα κέρδη ευημερίας μετά το άνοιγμα του εμπορίου εξαρτώνται από τον βαθμό ευελιξίας της αγοράς εργασίας. Το μοντέλο αυτό επικεντρώνεται στην ενδογενή μετανάστευση και την ανεργία, παρουσία στρεβλώσεων στην αγορά εργασίας, με τις στρεβλώσεις στην αγορά εργασίας να αλληλοεπιδρούν με τους δασμούς ή άλλες στρεβλώσεις στο διεθνές εμπόριο. Τα δεδομένα αφορούν 82 χώρες (22 αναπτυγμένες και 60 αναπτυσσόμενες) για την περίοδο 1960 - 2000, με την εξής γεωγραφική κατανομή: 18 από την υποσαχάρια Αφρική, 12 από την Ασία, 9 από τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική και 21 από τη Λατινική Αμερική και την Καραϊβική. Για την ανάλυση χρησιμοποιείται ένα μοντέλο παλινδρόμησης GMM που αλληλοεπιδρά με έναν δείκτη του ανοίγματος του εμπορίου με τις εξής συμπληρωματικές πολιτικές: εκπαιδευτικές επενδύσεις, χρηματοοικονομικό βάθος, σταθεροποίηση πληθωρισμού, δημόσια υποδομή, διακυβέρνηση, ευελιξία στην αγορά εργασίας, ευκολία εισόδου επιχειρήσεων και ευκολία της σταθερής εξόδου. Από τα ευρήματα της έρευνας οι Chang et al. (2009, σελ. 46) καταλήγουν στο ότι το άνοιγμα του εμπορίου συνδέεται με ταχύτερη μεγέθυνση γενικά, αλλά αυτή η θετική επίδραση μπορεί να ενισχυθεί σημαντικά εάν αναληφθούν ορισμένες συμπληρωματικές μεταρρυθμίσεις. Ενώ το άνοιγμα του εμπορίου ενδέχεται να μειώσει την ανάπτυξη, είναι πιθανό να έχει ενισχύσει την ανάπτυξη για τις περισσότερες χώρες τις τελευταίες περιόδους λόγω της προόδου τους, στις συμπληρωματικές μεταρρυθμίσεις. Έτσι, τα αποτελέσματα αυτά δεν παρέχουν μόνο υποστήριξη για πιο ελεύθερο εμπόριο αλλά και για τα οφέλη των συνολικών

μεταρρυθμίσεων, επιτρέποντας σε μια χώρα να επωφεληθεί πλήρως από το άνοιγμα του εμπορίου.

Εφαρμόζοντας την τεχνική συνολικής ολοκλήρωσης πάνελ αντί μιας προσέγγισης χρονοσειρών ή παραδοσιακών δεδομένων πάνελ, η μελέτη των Chang και Lee (2010, σελ. 151) στόχο είχε να εξετάσει την σχέση μεταξύ των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης για ένα δείγμα 23 χωρών του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) για την περίοδο 1970 - 2006. Από τη μελέτη βρέθηκε πως σε μακροπρόθεσμο επίπεδο όλες οι μεταβλητές κινούνται προς την ίδια κατεύθυνση. Αν και τα στοιχεία της βραχυπρόθεσμης αιτιότητας είναι πολύ αδύναμα, δείχνουν μακροπρόθεσμη μονοκατευθυντική αιτιότητα που ξεκινά από τον συνολικό δείκτη παγκοσμιοποίησης, οικονομικής παγκοσμιοποίησης και κοινωνικής παγκοσμιοποίησης και φθάνει έως την οικονομική μεγέθυνση.

Ο Barry (2010, σελ. 42) διερεύνησε εάν η παγκοσμιοποίηση, μέσα από τον δείκτη παγκοσμιοποίησης KOF, είναι ένας σημαντικός παράγοντας της οικονομικής μεγέθυνσης 41 χωρών στην υποσαχάρια Αφρική χρησιμοποιώντας δεδομένα πάνελ για την περίοδο 1995 - 2005. Για τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποίησε ένα παραδοσιακό μοντέλο ελαχίστων τετραγώνων (OLS), για να εξεταστεί η σχέση μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και άλλων παραδοσιακών παραγόντων οικονομικής ανάπτυξης όπως το εμπόριο, οι άμεσες ξένες επενδύσεις, τα δάνεια, η αναπτυξιακή βοήθεια, οι φυσικοί πόροι, η διαφθορά και το κράτος δικαίου. Τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η παγκοσμιοποίηση έχει θετική επίδραση, παρότι στατιστικά ασήμαντη, στην οικονομική μεγέθυνση των κρατών της Υποσαχάριας Αφρικής. Ωστόσο, η παγκοσμιοποίηση είναι θετική και στατιστικά σημαντική για χώρες με σπάνιους φυσικούς πόρους. Αυτά τα ευρήματα καταδεικνύουν πως οι κύριες αιτίες της αργής οικονομικής μεγέθυνσης στις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής είναι η μεγάλη εξάρτηση από τους φυσικούς πόρους, οι χαμηλές επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο και η αμέλεια άλλων βιομηχανιών. Αυτό σημαίνει πως αυτές οι χώρες δεν έχουν την ικανότητα να διαχειριστούν αποτελεσματικά τις κρίσιμες διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης.

Οι Calderón και Poggio (2010) εξέτασαν τις επιπτώσεις του εμπορίου στην οικονομική μεγέθυνση στην περίπτωση των χωρών της Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου Κεντρικής Αμερικής - Δομινικανή Δημοκρατίας, χρησιμοποιώντας δεδομένα από 136 χώρες την περίοδο 1960 - 2010. Αναλυτικότερα, διερεύνησαν κατά πόσο η επίδραση του εμπορικού ανοίγματος στην οικονομική μεγέθυνση, συμβάλλει πιο αποτελεσματικά, εφόσον ξεπεραστεί ένα «ελάχιστο όριο» σε συγκεκριμένους τομείς, που έχουν στενή σχέση με την οικονομική μεγέθυνση. Οι διαπιστώσεις από την παραπάνω έρευνα, είναι ότι υφίσταται ισχυρή αιτιώδης σχέση μεταξύ του εμπορίου και της οικονομικής μεγέθυνσης και ότι οι χώρες με μεγαλύτερα και ποιοτικότερα επίπεδα εκπαίδευσης και καινοτομίας, βαθύτερες χρηματοπιστωτικές αγορές, ισχυρότερο θεσμικό πλαίσιο, πιο ανεπτυγμένες υποδομές, υψηλό επίπεδο ενοποίησης με τις παγκόσμιες κεφαλαιαγορές και λιγότερο αυστηρούς οικονομικούς κανονισμούς, αντλούν μεγαλύτερα αναπτυξιακά οφέλη από το εμπόριο. Κατά μέσο όρο, η αύξηση του εμπορίου έχει ωφελήσει την ανάπτυξη στις χώρες της Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου Κεντρικής Αμερικής - Δομινικανής Δημοκρατίας. Εντούτοις, η έλλειψη προόδου στις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις εμπόδισε αυτές τις χώρες, να υπεραυξήσουν τα πιθανά οφέλη από το εμπόριο.

Οι Polasek και Sellner (2011) εξέτασαν τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, μετρούμενη από τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και το εμπορικό χάσμα, στην περιφερειακή ανάπτυξη των 27 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ-27) για την περίοδο 2001 - 2006. Εφαρμόζοντας μία δική τους διαδικασία για την ανάλυση των στοιχείων, τη χωρική διαδικασία Spatial Chow – Lin, οι συγγραφείς βρήκαν ότι η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει θετικά την οικονομική μεγέθυνση πολλών περιφερειών. Σε ένα μη γραμμικό μοντέλο σύγκλισης ανάπτυξης, οι ευμεταβλητότητες ανάπτυξης για την παγκοσμιοποίηση και τις μεταφορές που σχετίζονται με την τεχνολογία, παρουσιάζουν μείωση, όταν αυξάνεται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Επιπρόσθετα, όταν στο μοντέλο γίνει πριμοδότηση ανθρώπινου κεφαλαίου σε υψηλότερο επίπεδο, η εκτιμώμενη ευμεταβλητότητα για τις ΑΞΕ μειώνεται για τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και η επίδραση της

ενίσχυσης της ανάπτυξης, η οποία προκύπτει από τις δαπάνες των διαρθρωτικών ταμείων στην ΕΕ, θεωρείται μικρή αλλά σημαντική.

Εκκινώντας από το γεγονός ότι η σχέση μεταξύ παγκοσμιοποίησης και οικονομικής μεγέθυνσης, ιδιαίτερα στις φτωχότερες αναπτυσσόμενες χώρες, είναι αμφιλεγόμενη, οι Rao και Vadlamannati (2011, σελ. 795) χρησιμοποίησαν τον δείκτη ΚΟΦ ως ένα ολοκληρωμένο μέτρο του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτικού τομέα της παγκοσμιοποίησης, για να εξετάζουν τον ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης 21 αφρικανικών χωρών χαμηλού εισοδήματος κατά την περίοδο 1970 - 2005. Τα συμπεράσματα αποτυπώνουν μία μικρή αλλά σημαντική θετική επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση. Επίσης, χρησιμοποιώντας την ανάλυση ακραίων ορίων για να εξετάσουν την ευαισθησία αυτού του φαινομένου μεγέθυνσης, οι συγγραφείς βρήκαν πως η θετική επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην ανάπτυξη είναι μεγαλύτερη από την επίδραση των επενδύσεων στην οικονομική μεγέθυνση.

Οι Moghaddam και Redzuan (2012, σελ. 54) εξέτασαν την επίπτωση από τους δείκτες παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση οκτώ επιλεγμένων αναπτυσσόμενων χωρών (Βραζιλία, Κίνα, Ινδία, Δημοκρατία της Κορέας, Μαλαισία, Σιγκαπούρη, Ιράν και Τουρκία) για την περίοδο 1980 - 2010. Από την έρευνα βρέθηκε πως η αύξηση των ΑΞΕ ως ποσοστό του ΑΕΠ και η προσέλκυση ΑΞΕ σε αυτές τις χώρες έχουν επηρεάσει θετικά το εξωτερικό εμπόριο σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο. Πιο αναλυτικά, οι Moghaddam και Redzuan (2012, σελ. 58) αναφέρουν στη βάση των ευρημάτων τους πως, κατά την περίοδο 1980 - 2009 οι άμεσες ξένες επενδύσεις αυξήθηκαν στις περισσότερες υπό εξέταση χώρες. Στην πραγματικότητα, η επίπτωση της παγκοσμιοποίησης καταδείχθηκε στις ΑΞΕ και στην ανάπτυξη του εμπορίου, υποδεικνύοντας ότι υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ των δεικτών παγκοσμιοποίησης (ΑΞΕ, εξαγωγές και εισαγωγές) με το ΑΕΠ και τον ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης. Οι χώρες της Κίνας και της Σιγκαπούρης είχαν ταχεία ανάπτυξη από άλλες χώρες και αυτή η οικονομική άνοδος σχετιζόταν με μεγάλες εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) και εμπορευμάτων που έχουν αναπτυχθεί ραγδαία σε αυτές τις χώρες από τις αρχές του 1980.

Ο Ray (2012, σελ. 20) στη μελέτη του, στόχο είχε να εξετάσει αν η παγκοσμιοποίηση είναι η αιτία της οικονομικής μεγέθυνσης της Ινδίας μακροπρόθεσμα για την περίοδο 1990 - 2011. Η οικονομική μεγέθυνση μετράται μέσα από το ΑΕΠ. Για τη μέτρηση του βαθμού ολοκλήρωσης της οικονομίας χρησιμοποιούνται τα εξής:

α. Το άνοιγμα της οικονομίας, ο οποίος είναι ο λόγος του αθροίσματος των εισαγωγών και των εξαγωγών προς το ΑΕΠ, και

β. Η χρηματοοικονομική ολοκλήρωση είναι ο λόγος του αθροίσματος της εισροής και εκροής κεφαλαίων προς το ΑΕΠ.

Το τελευταίο μέτρο αντιπροσωπεύει την οικονομική ολοκλήρωση και το πρώτο τη διεθνή αλληλεξάρτηση. Αθροιστικά, η επίσημη βοήθεια, οι Άμεσες ξένες επενδύσεις και οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου, χρησιμοποιούνται για την εισροή κεφαλαίων, ενώ η εξυπηρέτηση του χρέους χρησιμοποιείται για την εκροή κεφαλαίου. Επίσης, χρησιμοποιούνται οι δαπάνες για την εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένων των ιατρικών δαπανών και των δαπανών υγείας ως υποκατάστατο για την ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού, καθώς καθορίζει τον χαρακτήρα και τον ρυθμό της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιείται η μέθοδος των ελαχίστων τετραγώνων (OLS). Τα αποτελέσματα κατέδειξαν ότι οι ιδιωτικές επενδύσεις, το άνοιγμα και η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού έχουν σημαντικό θετικό αντίκτυπο στην οικονομική μεγέθυνση μέσω της αύξησης του ΑΕΠ. Η μεταβλητή χρηματοοικονομικής ολοκλήρωσης (εισροή και εκροή κεφαλαίων) έχει μικρή αλλά αρνητική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση και οι δημόσιες επενδύσεις έχουν επίσης πάρα πολύ μικρό έως ασήμαντο θετικό αντίκτυπο, στην οικονομική μεγέθυνση. Όλες οι προαναφερθείσες μεταβλητές συνολικά ολοκληρώνονται, υποδηλώνοντας ότι αυτές οι μακροοικονομικές μεταβλητές έχουν μακροχρόνια σχέση ισορροπίας με την οικονομική μεγέθυνση μέσω της ανάπτυξης του ΑΕΠ. Ακόμη, διαπιστώθηκε ότι η κατεύθυνση της αιτιώδους σχέσης ανάμεσα της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνση στην Ινδία, τείνει να είναι αμφίδρομη.

Οι Samimi και Jenatabadi (2014) διεξήγαγαν μία μελέτη για να εξετάσουν την επίδραση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση στις χώρες του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας (Organization of Islamic Cooperation - OIC), την επίδραση των συμπληρωματικών πολιτικών στην αναπτυξιακή επίδραση της παγκοσμιοποίησης, καθώς και το εάν η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην ανάπτυξη εξαρτάται από το επίπεδο εισοδήματος των χωρών. Χρησιμοποιώντας τον εκτιμητή γενικευμένης μεθόδου ροπών (GMM) για δεδομένα πάνελ που καλύπτουν τη χρονική περίοδο 1980 - 2008, οι συγγραφείς διαπίστωσαν καταρχήν πως η οικονομική παγκοσμιοποίηση έχει στατιστικά σημαντική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση στις χώρες του OIC. Δεύτερον, έχοντας ως βάση τα αποτελέσματα, διαπιστώθηκε πως αυτός ο θετικός αντίκτυπος είναι αυξημένος στα κράτη με περισσότερους και ποιοτικότερα μορφωμένους εργαζόμενους και με επιτυχημένα χρηματοοικονομικά συστήματα. Επιπλέον, τα αποτελέσματα κατέδειξαν ότι το μέγεθος της επίδρασης της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, συνδέεται με το επίπεδο εισοδήματος σε ένα κράτος. Τα κράτη με υψηλότερα και μεσαία εισοδήματα, λαμβάνουν τα οφέλη από την παγκοσμιοποίηση, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο για τα κράτη με χαμηλότερα εισοδήματα. Συνολικά, επομένως, διαπιστώνεται πως η οικονομική παγκοσμιοποίηση αφενός προωθεί την οικονομική μεγέθυνση άμεσα, αλλά και έμμεσα μέσω συμπληρωματικών μεταρρυθμίσεων.

Η μελέτη των Haq και Luqman (2014) στόχευε να διερευνήσει αν το διεθνές εμπόριο συμβάλλει στην οικονομική μεγέθυνση μέσω των επιπτώσεών του, αναφορικά στη συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου. Σύμφωνα με το μοντέλο τους, η αλλαγή στο ανθρώπινο κεφάλαιο είναι ευπαθής στις αλλαγές των εμπορικών πολιτικών. Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές προσεγγίσεις, αυτό το μοντέλο βοηθά τόσο στην αξιολόγηση, όσο και στον προσδιορισμό της επίδρασης του διεθνούς εμπορίου, στη συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου. Η εμπειρική ανάλυση χρησιμοποιεί ένα σύνολο δεδομένων εννέα ασιατικών χωρών, κατά την περίοδο από το 1972 έως το 2012, προκειμένου να εκτιμήσει τις δυναμικές εξισώσεις ανάπτυξης πάνελ. Τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι η συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου ενισχύεται από το διεθνές εμπόριο, και μέσω αυτής της συσσώρευσης,

παρουσιάζεται το διεθνές εμπόριο να έχει θετική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση.

Οι Ying et al. (2014, σελ. 25) διερεύνησαν την επίδραση της βραχυπρόθεσμης δυναμικής και των μακροπρόθεσμων σχέσεων ισορροπίας μεταξύ των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης των χωρών της ASEAN για την περίοδο 1970 - 2008. Όπως τονίζουν, εξέτασαν εκ νέου το ζήτημα του προσδιορισμού των παγκόσμιων καθοριστικών παραγόντων της οικονομικής ανάπτυξης χρησιμοποιώντας τεστ συνολοκλήρωσης πάνελ, υποστηρίζοντας τον ισχυρισμό ότι η παγκοσμιοποίηση έχει μια ισχυρή ολοκληρωμένη σχέση με την οικονομική μεγέθυνση. Προσδιόρισαν την ελαστικότητα της οικονομικής μεγέθυνσης σε σχέση με την οικονομική παγκοσμιοποίηση σε 1,48, μέσω της χρησιμοποίησης πλήρως τροποποιημένης μεθόδου ελάχιστων τετραγώνων (FMOLS). Το παραπάνω δείχνει ότι η οικονομική παγκοσμιοποίηση έχει μεγάλο θετικό αντίκτυπο στην οικονομική μεγέθυνση. Εντούτοις, από τα συμπεράσματα, διαπιστώνεται ότι η κοινωνική παγκοσμιοποίηση έχει αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομική μεγέθυνση, ενώ η πολιτική παγκοσμιοποίηση έχει έναν οριακό αρνητικό αντίκτυπο.

Ο Kilic (2015, σελ. 1) διερεύνησε τις επιπτώσεις της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής παγκοσμιοποίησης στα επίπεδα οικονομικής μεγέθυνσης καθώς και τη σχέση αιτιότητας μεταξύ αυτών των μεταβλητών στην περίπτωση 74 αναπτυσσόμενων χωρών για την περίοδο 1981 - 2011 χρησιμοποιώντας τη μέθοδο ελαχίστων τετραγώνων σταθερών επιπτώσεων και τη δοκιμή αιτιότητας Granger. Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης, διαπιστώνεται ότι η οικονομική μεγέθυνση αυτών των χωρών επηρεάστηκε αρνητικά από την κοινωνική παγκοσμιοποίηση και θετικά από την οικονομική και την πολιτική παγκοσμιοποίηση αντίστοιχα. Επιπλέον, καταδείχθηκε μια αμφίδρομη σχέση αιτιότητας μεταξύ της πολιτικής και κοινωνικής παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής ανάπτυξης, καθώς και μία μονόδρομη αιτιότητα μεταξύ της κοινωνικής παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής ανάπτυξης.

Ο Maqbool-ur-Rahman (2015) διερεύνησε την επίδραση του δείκτη παγκοσμιοποίησης στα δεδομένα του ΑΕΠ τριών χωρών της Νότιας Ασίας

(Πακιστάν, Ινδία και Μπαγκλαντές) για την περίοδο 1981 - 2011, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων (OLS) και τις μεθόδους αιτιότητας Granger. Χρησιμοποιήθηκε ο συνολικός δείκτης των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης που αναπτύχθηκε από τον Dreher (2006) και το ΑΕΠ ως μέτρο της οικονομικής μεγέθυνσης. Από την έρευνα διαπιστώθηκε μία αλληλεξάρτηση μεταξύ του ΑΕΠ και της παγκοσμιοποίησης. Επιπλέον, διαπιστώθηκε μία αμφίδρομη σχέση μεταξύ του ΑΕΠ και του δείκτη παγκοσμιοποίησης στην περίπτωση της Ινδίας, ενώ διαπιστώθηκε μία μονόδρομη αιτιότητα μεταξύ παγκοσμιοποίησης και ΑΕΠ για το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές. Διαπιστώθηκε ακόμα ότι ο συνολικός δείκτης παγκοσμιοποίησης μπορεί να επηρεάσει τον ρυθμό μεγέθυνσης.

Οι Hye και Lau (2015, σελ. 196) στη μελέτη τους ανέπτυξαν έναν δείκτη εμπορικού ανοίγματος και τον χρησιμοποίησαν για να εξετάσουν τη σχέση μεταξύ του εμπορικού ανοίγματος και της οικονομικής μεγέθυνσης στην περίπτωση της Ινδίας. Για τα παραπάνω έγινε χρήση δεδομένων, ετήσιων χρονοσειρών, για την περίοδο από το 1971 έως το 2009. Το πραγματικό ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) αποτελεί δείκτης της οικονομικής μεγέθυνσης. Χρησιμοποιήθηκαν επίσης το εμπορικό άνοιγμα, το φυσικό κεφάλαιο που αντιπροσωπεύει τον πραγματικό ακαθάριστο σχηματισμό παγίου κεφαλαίου και οι εγγραφές στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (ακαθάριστο ποσοστό) χρησιμοποιήθηκαν ως δείκτης του λόγου εργατικό δυναμικό δεξιοτήτων/ανθρώπινο κεφάλαιο. Πηγές για τα δεδομένα όλων των μεταβλητών, αποτέλεσαν η Παγκόσμια Τράπεζα και οι δείκτες παγκόσμιας ανάπτυξης. Από τα αποτελέσματα, διαπιστώθηκε ότι μακροπρόθεσμα, η οικονομική μεγέθυνση σχετίζεται θετικά τόσο με το ανθρώπινο κεφάλαιο, όσο και με το φυσικό κεφάλαιο. Αντίθετα, επίσης μακροπρόθεσμα, η οικονομική μεγέθυνση επηρεάζεται αρνητικά από τον δείκτη εμπορικού ανοίγματος. Όμως βραχυπρόθεσμα, ο δείκτης εμπορικού ανοίγματος έχει θετικό αντίκτυπο στην οικονομική μεγέθυνση.

Ο Ulaşan (2015, σελ. 163) εξέτασε τη σχέση μεταξύ εμπορικού ανοίγματος και οικονομικής μεγέθυνσης σε ένα δυναμικό πλαίσιο δεδομένων για την περίοδο 1960 - 2000 χρησιμοποιώντας διάφορους δείκτες εμπορικού ανοίγματος. Από τα αποτελέσματα της παραπάνω μελέτης, διαπιστώνεται ότι η υψηλότερη οικονομική

μεγέθυνση, δεν σχετίζεται με τα χαμηλότερα εμπορικά εμπόδια. Πιο αναλυτικά, το τρέχον άνοιγμα, το πραγματικό άνοιγμα, οι εισπραττόμενοι εισαγωγικοί δασμοί δεν συνδέονται σθεναρά και σημαντικά με την οικονομική μεγέθυνση, γεγονός που σημαίνει ότι το άνοιγμα του εμπορίου από μόνο του δεν ενισχύει απαραίτητα την οικονομική μεγέθυνση.

Στη μελέτη τους οι Sakyi, Villaverde και Maza (2015, σελ. 860) στόχο είχαν να εξετάζουν τον βαθμό στον οποίο το άνοιγμα του εμπορίου είχε αντίκτυπο στα επίπεδα εισοδήματος και στους ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης σε ένα δείγμα 115 αναπτυσσόμενων χωρών για την περίοδο 1970 - 2009. Επιπλέον, για να εκτιμηθεί εάν υπάρχει ένα όριο εισοδήματος για να επωφεληθεί μια χώρα από το διεθνές εμπόριο, το δείγμα αναλύεται στη βάση τριών ομάδων χωρών: χώρες χαμηλού εισοδήματος, χαμηλότερου μεσαίου εισοδήματος και ανώτερου μεσαίου εισοδήματος. Από τα αποτελέσματα διαπιστώνεται ότι υφίσταται θετική και αμφίδρομη σχέση μεταξύ του ανοίγματος των συναλλαγών και του επιπέδου εισοδήματος μακροπρόθεσμα και ότι το άνοιγμα των συναλλαγών είναι ταυτόχρονα αιτία και συνέπεια του επιπέδου εισοδήματος. Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και τα αποτελέσματα βραχυπρόθεσμα, δηλαδή η θετική σύνδεση μεταξύ της ανάπτυξης εμπορίου και της οικονομικής μεγέθυνσης.

Εκκινώντας από το ότι η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του ανοίγματος του εμπορίου και της οικονομικής μεγέθυνσης έχει οδηγήσει σε μικτά και ασαφή αποτελέσματα, κάτι που μπορεί να αποδοθεί στην παράλειψη του ρόλου του αποθέματος κεφαλαίου και της εργασίας στη σχέση εμπορίου-μεγέθυνσης, ο Keho (2017) εξέτασε τον αντίκτυπο του ανοίγματος του εμπορίου στην οικονομική μεγέθυνση για την Ακτή Ελεφαντοστού κατά την περίοδο 1965 - 2014 σε ένα πολυπαραγοντικό πλαίσιο που περιλαμβάνει το απόθεμα κεφαλαίου, την εργασία και το άνοιγμα του εμπορίου ως μεταβλητές. Χρησιμοποιήθηκαν το Autoregressive Distributed Lag bounds test για τη συνολοκλήρωση, καθώς και τα τεστ αιτιότητας Toda και Yamamoto Granger. Τα ευρήματα έδειξαν τον θετικό αντίκτυπο του ανοίγματος του εμπορίου στην οικονομική μεγέθυνση, τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα. Επιπλέον, διαπιστώθηκε μια θετική και ισχυρή

συμπληρωματική σχέση μεταξύ του εμπορικού ανοίγματος και του σχηματισμού κεφαλαίων, στην προώθηση της οικονομικής μεγέθυνσης.

Την επίδραση των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση εξετάζουν και οι Savrul και İncekara (2017, σελ. 21) στην περίπτωση των χωρών της περιοχής ASEAN για την περίοδο 1970 - 2015. Οι συγγραφείς βασίζουν τη μελέτη τους στη διαπίστωση ότι, αν και τόσο οι αναπτυγμένες χώρες όσο και οι αναπτυσσόμενες επηρεάζονται βαθιά από τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης, είναι ξεκάθαρα ορατό ότι οι αναπτυσσόμενες οικονομίες της Νότιας Ασίας χρησιμοποιούν την παγκοσμιοποίηση καλύτερα από πολλές άλλες περιοχές του κόσμου εφαρμόζοντας επιτυχημένο σχεδιασμό πολιτικής και εφαρμογή πολιτικής. Τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν στη μελέτη προέρχονται από τον δείκτη παγκοσμιοποίησης KOF και τη βάση δεδομένων εθνικών λογαριασμών της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη - United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Οι μεταβλητές μέτρησης της οικονομικής μεγέθυνσης και της παγκοσμιοποίησης των χωρών της περιοχής ASEAN, θεωρήθηκαν το ΑΕΠ και οι τρεις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης αντίστοιχα. Τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι η παγκοσμιοποίηση επιδρά σημαντικά στην οικονομική μεγέθυνση των χωρών-μελών του ASEAN. Παράλληλα, βρέθηκε ότι η σχέση μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και της οικονομικής και κοινωνικής διάστασης της παγκοσμιοποίησης είναι θετική και στατιστικά σημαντική, ενώ αντίθετα η διάσταση της πολιτικής παγκοσμιοποίησης δεν έχει κάποια στατιστικά σημαντική σχέση με την οικονομική μεγέθυνση.

Ο Majidi (2017, σελ. 589) διερεύνησε την επίδραση των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης με τον δείκτη παγκοσμιοποίησης KOF στην οικονομική μεγέθυνση σε 100 αναπτυσσόμενες χώρες για την περίοδο 1970 - 2014. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η επίδραση της πολιτικής παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση στις χώρες με ανώτερο μεσαίο εισόδημα είναι αρνητική και σημαντική. Επίσης, η οικονομική μεγέθυνση δεν επηρεάζεται σημαντικά από την οικονομική και κοινωνική παγκοσμιοποίηση. Τέλος, η οικονομική μεγέθυνση στις αναπτυσσόμενες χώρες με χαμηλότερο μεσαίο εισόδημα, επηρεάζεται θετικά και

στατιστικά σημαντικά, τόσο από την συνολική, όσο και την πολιτική παγκοσμιοποίηση.

Ο Zahonogo (2018, σελ. 189) διερεύνησε στη μελέτη του, την επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση στις αναπτυσσόμενες χώρες, μέσω ενός μοντέλου δυναμικής ανάπτυξης, χρησιμοποιώντας δεδομένα από 42 χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής, για την περίοδο από το 1980 έως το 2012. Οι διαπιστώσεις ήταν, ότι υφίσταται μια απόκριση τύπου ανεστραμμένης καμπύλης U, ανθεκτική στις αλλαγές στα μέτρα παγκοσμιοποίησης και στις εναλλακτικές προδιαγραφές άλλων μοντέλων. Τα στοιχεία καταδεικνύουν την άποψη, ότι δεν υπάρχει γραμμική συσχέτιση ανάμεσα στην παγκοσμιοποίηση και στην οικονομική μεγέθυνση, για τις χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής. Αντίστοιχα, οι χώρες αυτές θα πρέπει να ελέγξουν το άνοιγμα του εμπορίου, ιδιαίτερα για το επίπεδο εισαγωγής καταναλωτικών αγαθών για να τονώσουν την οικονομική τους μεγέθυνση μέσω του διεθνούς εμπορίου.

Στη μελέτη των Kiliçarslan και Dumgul (2018, σελ. 118) διερευνήθηκε η επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση χρησιμοποιώντας τον δείκτη παγκοσμιοποίησης KOF, χρησιμοποιώντας ετήσια στοιχεία για την περίοδο 1980 - 2015 στην Τουρκία, αναλυόμενα με την πλήρως τροποποιημένη μέθοδο ελαχίστων τετραγώνων. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι η οικονομική και η κοινωνική παγκοσμιοποίηση στην Τουρκία, αυξάνονται από την οικονομική μεγέθυνση. Με τον διαχωρισμό των KOF de facto και KOF de jure υπο - δεικτών, διαπιστώθηκε ότι η οικονομική μεγέθυνση επηρεάζεται αρνητικά και στατιστικά μη σημαντικά, από την οικονομική παγκοσμιοποίηση. Σύμφωνα με τον δείκτη de facto παγκοσμιοποίησης KOF, η οικονομική μεγέθυνση αυξάνεται από την κοινωνική παγκοσμιοποίηση, ενώ σε μια ανάλυση που χρησιμοποιείται ο δείκτης παγκοσμιοποίησης KOF de jure, διαπιστώνεται ότι η οικονομική μεγέθυνση μειώνεται από την κοινωνική παγκοσμιοποίηση. Επιπρόσθετα, η πολιτική παγκοσμιοποίηση έχει αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομική μεγέθυνση, για όλους τους δείκτες παγκοσμιοποίησης KOF, οι οποίοι ελήφθησαν υπόψη στην ανάλυση. Από τα αποτελέσματα, εξάγεται η διαπίστωση ότι, προκειμένου οι κυβερνήσεις των κρατών να επωφεληθούν περισσότερο από την οικονομική παγκοσμιοποίηση,

αναγκαίοι η λήψη μέτρων για αύξηση του διεθνούς εμπορίου και των ξένων επενδύσεων, μειώνοντας ταυτόχρονα τους φραγμούς στις εισαγωγές και βελτιώνοντας τις πολιτικές αναφορικά με την φορολογία. Εντούτοις, σύμφωνα με τους μελετητές, είναι απαραίτητο να εφαρμοσθούν πολιτικές που να αποσκοπούν στην μείωση των αρνητικών επιπτώσεων της κοινωνικής και πολιτικής παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση. Τέλος, παρουσιάζουν την αναγκαιότητα της εξέτασης σε μελλοντικές μελέτες, της επίδρασης της παγκοσμιοποίησης σε άλλες μακροοικονομικές μεταβλητές, με διαχωρισμό των *de facto* και *de jure* υπο - δεικτών παγκοσμιοποίησης ΚΟΦ.

Οι Sardiyo και Dhasman (2019, σελ. 109) προσπάθησαν να διερευνήσουν τον αντίκτυπο των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση των κρατών της περιοχής ASEAN (το Μπρουνέι Νταρουσαλάμ, η Καμπότζη, το Ανατολικό Τιμόρ, η Ινδονησία, η Λαϊκή Δημοκρατία του Λάος, η Μαλαισία, η Μιανμάρ, οι Φιλιππίνες, η Σιγκαπούρη, η Ταϊλάνδη και το Βιετνάμ) για την περίοδο από το 2012 έως το 2017. Για τη μέτρηση της παγκοσμιοποίησης χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης ΚΟΦ, ενώ για τη μέτρηση της οικονομικής μεγέθυνσης χρησιμοποιήθηκε το πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν και το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Βάσει των αποτελεσμάτων διαπιστώθηκε ότι και οι τρεις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης έχουν σημαντική θετική συσχέτιση με την οικονομική μεγέθυνση όπως μετρήθηκε και από τους δύο δείκτες του ΑΕΠ.

Ο Hasan (2019) εξέτασε με τον δείκτη ΚΟΦ, την επίδραση της παγκοσμιοποίησης (συνολικής, οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής) στην οικονομική ανάπτυξη των κρατών της Νότιας Ασίας κατά την περίοδο από το 1971 έως το 2014. Τα αποτελέσματα αναφέρουν ότι η συνολική παγκοσμιοποίηση, η οικονομική παγκοσμιοποίηση και η πολιτική παγκοσμιοποίηση επιταχύνουν την οικονομική ανάπτυξη σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, αλλά δεν έχουν σημαντική επίδραση σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι παράγοντες όπως η ελαστικότητα, τα χαρακτηριστικά και η ισχύς των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών θεσμών, έχουν κάποια επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση.

Ο Bataka (2019, σελ. 133) στη μελέτη του εξέτασε τις επιπτώσεις των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση 40 χωρών της Υποσαχάριας Αφρικής για την περίοδο 1980 - 2015, διακρίνοντας τις *de jure* και *de facto* πτυχές. Από την έρευνα διαπιστώθηκε η επίδραση της οικονομικής μεγέθυνσης από τη συνολική παγκοσμιοποίηση, για τις παραπάνω χώρες. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι η οικονομική μεγέθυνση αυξάνεται από την *de jure* παγκοσμιοποίηση, ενώ υπονομεύεται από την *de facto* πτυχή. Επίσης διαπιστώνεται ότι η οικονομική μεγέθυνση προωθείται από την *de jure* και *de facto* οικονομική παγκοσμιοποίηση και *de jure* κοινωνική παγκοσμιοποίηση. Τέλος η *de facto* πολιτική διάσταση της παγκοσμιοποίησης εμποδίζει την μεγέθυνση, ενώ η *de facto* κοινωνική παγκοσμιοποίηση και η *de jure* πολιτική παγκοσμιοποίηση παραμένουν αναποτελεσματικές.

Οι Bhanumurthy και Kumawat (2020, σελ. 37) εξέτασαν τη σχέση μεταξύ της χρηματοπιστωτικής παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης στις χώρες της Νότιας Ασίας και μέλη του South Asian Region for Regional Cooperation (SAARC), συγκεκριμένα το Μπουτάν, το Μπαγκλαντές, την Ινδία, τις Μαλδίβες, το Νεπάλ, το Πακιστάν και τη Σρι Λάνκα για την περίοδο 1990 - 2015. Η οικονομική μεγέθυνση υπολογίζεται με βάση το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Η χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση μετράται από το άνοιγμα του λογαριασμού κεφαλαίου που υπολογίζεται ως το άθροισμα των περιουσιακών στοιχείων και των υποχρεώσεων στη διεθνή επενδυτική θέση μιας χώρας, αλλά και από τον δείκτη KOF, παρά το ότι δεν είναι αυστηρά δείκτης χρηματοοικονομικής παγκοσμιοποίησης. Η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η αιτιώδης συνάφεια από την οικονομική παγκοσμιοποίηση στην μεγέθυνση στις υπό εξέταση χώρες φαίνεται να είναι αδύναμη, σε αντίθεση με την αντίστροφη αιτιώδη συνάφεια. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει πιο δυνατή αντίστροφη αιτιότητα που εκτείνεται από την οικονομική μεγέθυνση στη χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση. Διαπιστώθηκε ότι οι εγχώριες μακροοικονομικές πολιτικές, όπως η δημοσιονομική σύνεση, λειτουργούν ως παράγοντες έλξης για το ξένο κεφάλαιο. Με βάση αυτά τα ευρήματα, οι Bhanumurthy και Kumawat (2020, σελ. 54) τονίζουν τα εξής:

α. Η οικονομική μεγέθυνση λειτουργεί ως παράγοντας που οδηγεί στην παγκοσμιοποίηση, αν και μπορεί να μην επωφεληθεί από αυτήν,

β. Τα αποτελέσματα εξαρτώνται επίσης από την επιλογή του δείκτη της χρηματοπιστωτικής παγκοσμιοποίησης με αποτέλεσμα τα στοιχεία για την παγκοσμιοποίηση που προκαλεί οικονομική μεγέθυνση να είναι ισχυρότερα εάν χρησιμοποιηθεί ο δείκτης ανοίγματος κεφαλαίου που κατασκευάστηκε ως άθροισμα στοιχείων ενεργητικού και παθητικού στη διεθνή επενδυτική θέση, σε σύγκριση με τον δείκτη ΚΟΦ. Αυτή η διαφορά αποκτά σημασία λόγω του γεγονότος ότι ο ΚΟΦ είναι δείκτης χρηματοοικονομικού και εμπορικού ανοίγματος, ενώ ο πρώτος αντιπροσωπεύει μόνο το άνοιγμα των κεφαλαίων,

γ. Οι εγχώριοι παράγοντες και οι εγχώριες μακροοικονομικές πολιτικές είναι που προσελκύουν περισσότερο ξένο κεφάλαιο. Έτσι, η απελευθέρωση του λογαριασμού κεφαλαίου και η σχέση παραγωγής - μεγέθυνσης ακολουθούν μια μεταβατική συνάρτηση: στην αρχική φάση η ανάπτυξη θα μπορούσε να προσελκύσει ξένο κεφάλαιο, ενώ μακροπρόθεσμα το ξένο κεφάλαιο θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάπτυξη μέσω άμεσων και έμμεσων καναλιών. Όμως, το πιο σημαντικό σημείο είναι η ύπαρξη εγχώριου δημοσιονομικού και χρηματοπιστωτικού τομέων, που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε καλύτερα αποτελέσματα από την χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση.

Ο Swadźba (2020) διερεύνησε το επίπεδο της παγκοσμιοποίησης, τις αλλαγές της και τον αντίκτυπο της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση και την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη σε 21 χώρες (Αυστραλία, Αυστρία, Βέλγιο, Καναδάς, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ιταλία, Ιαπωνία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Νέα Ζηλανδία, Νορβηγία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Ηνωμένο Βασίλειο και ΗΠΑ), για την περίοδο 1990 - 2018, χρησιμοποιώντας τον δείκτη παγκοσμιοποίησης ΚΟΦ, τη βάση δεδομένων της Παγκόσμιας Τράπεζας και τις Εκθέσεις Ανθρώπινης Ανάπτυξης. Τα εξαγόμενα αποτελέσματα έδειξαν αρχικά ότι οι πιο παγκοσμιοποιημένες χώρες είναι οι πιο ανεπτυγμένες από αυτές. Παρόλο που δεν υφίστανται μεγάλες διαφορές μεταξύ των επιπέδων παγκοσμιοποίησης των χωρών, εντούτοις ποικίλουν. Συγκεκριμένα

παρατηρήθηκε ότι οι μεσαίου μεγέθους ευρωπαϊκές χώρες να είναι πιο παγκοσμιοποιημένες, ενώ οι μη ευρωπαϊκές χώρες να είναι λιγότερο. Επιπρόσθετα, καταγράφεται ότι το επίπεδο της παγκοσμιοποίησης έχει αυξηθεί σημαντικά από τη δεκαετία του 1990 και μετά, με τη χαμηλότερη αύξηση στις πιο παγκοσμιοποιημένες χώρες, ενώ τη μεγαλύτερη να έχει διαπιστωθεί στις λιγότερο παγκοσμιοποιημένες χώρες. Αποτέλεσμα των ανωτέρων είναι ότι οι μεταξύ τους διαφορές, να έχουν μειωθεί σε μεγάλο βαθμό. Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι διαπιστώνεται ότι δεν υφίσταται θετική επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση και στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη.

Οι Mallick και Behera (2020) εξέτασαν τη μακροπρόθεσμη σχέση μεταξύ της οικονομικής μεγέθυνσης και του εμπορικού ανοίγματος στην Ινδία κατά την περίοδο 1960 - 2018 που διαιρέθηκε σε δύο υπο - περιόδους: περίοδο προ - εμπορικών μεταρρυθμίσεων 1960 - 1990 και περίοδο μετα - εμπορικών μεταρρυθμίσεων 1991 - 2018. Από τα ευρήματα της μελέτης, διαπιστώνεται ότι κατά την υπό αξιολόγηση περίοδο και κατά τις δύο διαφορετικές υποπεριόδους, υφίσταται ασυμμετρία στην συνολοκλήρωση μεταξύ της οικονομικής μεγέθυνσης και του εμπορικού ανοίγματος στην Ινδία. Το εξεταζόμενο μοντέλο, βραχυπρόθεσμα, εμφάνισε διαφορετική ταχύτητα προσαρμογής στο άνοιγμα των συναλλαγών, ως απόκριση σε θετικούς και αρνητικούς κραδασμούς της οικονομικής ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, κατά την περίοδο πριν τις μεταρρυθμίσεις, οι αποκλίσεις από τη μακροπρόθεσμη ισορροπία λόγω σχετικής αύξησης της οικονομικής μεγέθυνσης έχουν χαμηλότερη ταχύτητα προσαρμογής σε σύγκριση με τις αποκλίσεις που προκαλούνται από την αντίστοιχη μείωση της οικονομικής ανάπτυξης στην Ινδία.

Οι Duodu και Baidoo (2020) εκκινούν από τη διαπίστωση ότι παρά το μεγάλο άνοιγμα του εμπορίου από μέρους των αναπτυσσόμενων χωρών, παρουσιάζεται χαμηλό επίπεδο οικονομικής μεγέθυνσης. Με βάση τα παραπάνω και δεχόμενοι τον ρόλο που διαδραματίζει η ποιότητας των θεσμών, εξέτασαν την επίδραση του εμπορικού ανοίγματος στην οικονομική ανάπτυξη της Γκάνα, μέσω του μοντέλου ARDL και για την περίοδο από το 1984 έως το 2018. Τα εξαγόμενα συμπεράσματα ήταν αρχικά, ότι η οικονομική μεγέθυνση επηρεάζεται σημαντικά από το άνοιγμα του εμπορίου και από την ποιότητα του νομοθετικού πλαισίου, τόσο μακροπρόθεσμα

όσο και βραχυπρόθεσμα. Εντούτοις, διαπιστώθηκε ότι η οικονομική μεγέθυνση δεν επηρεάζεται σημαντικά από την αλληλεπίδραση του εμπορικού ανοίγματος και της ποιότητας των θεσμών. Επιπρόσθετα, διαφαίνεται ότι η συναλλαγματική ισοτιμία επηρεάζει την οικονομική μεγέθυνση, σημαντικά και θετικά μακροπρόθεσμα, αλλά σημαντικά και αρνητικά βραχυπρόθεσμα. Με βάση τα ευρήματα αυτά οι συγγραφείς καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η θεσμική ποιότητα δεν επηρεάζει τον αντίκτυπο του ανοίγματος του εμπορίου στην οικονομική μεγέθυνση στη Γκάνα.

Η Malefane (2020) χρησιμοποίησε την προσέγγιση ARDL (Autoregressive distributed lag model), προκειμένου να υπολογίσει το μέγεθος του αντίκτυπου του εμπορικού ανοίγματος στην οικονομική μεγέθυνση, στη Μποτσουάνα. Για την διεξαγωγή της έρευνας, χρησιμοποιήθηκαν τέσσερις διαφορετικοί δείκτες για το άνοιγμα του εμπορίου, οι οποίοι περιλαμβάνουν μέτρα που βασίζονται στο εμπόριο και έναν σύνθετο δείκτη. Αναφορικά με τα μέτρα που βασίζονται στο εμπόριο, αυτά εντοπίζουν την επίδραση του συνολικού εμπορίου, των εξαγωγών και των εισαγωγών, ενώ ο σύνθετος δείκτης λαμβάνει υπόψη την έκταση και τη γεωγραφική τοποθεσία της χώρας. Η χρήση τεσσάρων διαφορετικών δεικτών σε αυτή τη μελέτη καθιστά δυνατή μια ευρύτερη ανάλυση του τρόπου με τον οποίο διαφορετικές μορφές εμπορικού ανοίγματος επηρεάζουν την οικονομική μεγέθυνση. Τα εξαγόμενα στοιχεία φανερώνουν πόσο σημαντικό για την προώθηση της οικονομικής μεγέθυνσης στη Μποτσουάνα, είναι το συνολικό εμπόριο και οι εξαγωγές, αλλά ταυτόχρονα διαπιστώνεται, έλλειψη αναπτυξιακής ώθησης από τις εισαγωγές. Αναλυτικότερα, παρατηρήθηκε ότι η οικονομική μεγέθυνση επηρεάζεται θετικά και σημαντικά από το άνοιγμα του εμπορίου, τόσο βραχυπρόθεσμα, όσο και μακροπρόθεσμα, εφόσον ο λόγος του συνολικού εμπορίου προς το ΑΕΠ, ο λόγος των εξαγωγών προς το ΑΕΠ και ο δείκτης εμπορικού ανοίγματος χρησιμοποιούνται ως δείκτες του εμπορικού ανοίγματος. Ωστόσο, όταν ο λόγος των εισαγωγών προς το ΑΕΠ χρησιμοποιείται ως δείκτης για το άνοιγμα του εμπορίου, δεν υπάρχει κάποια σημαντική επίδραση του ανοίγματος του εμπορίου στην οικονομική μεγέθυνση τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα.

Οι Radulović και Kostić (2020, σελ. 188) εξέτασαν σε βάθος, το μέγεθος της επίδρασης των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης, πάνω στην οικονομική

μεγέθυνση των Ευρωπαϊκών Κρατών της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης. Αναλύθηκαν ετήσια στοιχεία για 19 οικονομίες της Ευρωζώνης (Αυστρία, Βέλγιο, Κύπρος, Γερμανία, Ισπανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γαλλία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Λετονία, Μάλτα, Κάτω Χώρες, Πορτογαλία, Σλοβακία, Σλοβενία) για την περίοδο 1970 - 2016 με βάση τον δείκτη παγκοσμιοποίησης ΚΟΦ. Τα ευρήματα έδειξαν ότι βραχυπρόθεσμα, η οικονομική και κοινωνική παγκοσμιοποίηση επηρεάζουν θετικά την οικονομική μεγέθυνση, ενώ η πολιτική παγκοσμιοποίηση επηρεάζει αρνητικά την οικονομική μεγέθυνση των κρατών της ΟΝΕ. Μακροπρόθεσμα, η οικονομική παγκοσμιοποίηση επηρεάζει στατιστικά σημαντικά και θετικά την οικονομική μεγέθυνση των κρατών της ΟΝΕ, ενώ η κοινωνική και πολιτική παγκοσμιοποίηση επηρεάζουν αρνητικά την οικονομική μεγέθυνση. Συνολικά οι συγγραφείς επισημαίνουν πως η προσέγγιση κάθε χώρας εξαρτάται από το αναπτυξιακό στάδιο στο οποίο βρίσκεται, το κοινωνικό και πολιτικό υπόβαθρο.

Οι Abendin και Duan (2021) εξέτασαν τον ρόλο που διαδραματίζει η ψηφιακή οικονομία στις επιπτώσεις του διεθνούς εμπορίου στην οικονομική μεγέθυνση της Αφρικής με βάση ένα δείγμα 53 χωρών για την περίοδο 2000 - 2018. Τα ευρήματα έδειξαν καταρχήν ότι το εμπόριο έχει θετικές επιπτώσεις στην οικονομική μεγέθυνση μόνο όταν αλληλοεπιδρά με την ψηφιακή οικονομία. Το εμπόριο έχει σημαντικά θετικό αντίκτυπο στην οικονομική ευημερία, ενώ οι ελαστικότητες παραγωγής κεφαλαίου και εργασίας έχουν θετικές και αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική μεγέθυνση αντίστοιχα. Ως εκ τούτου, προκειμένου το διεθνές εμπόριο να οδηγήσει σε οικονομική μεγέθυνση, θα πρέπει να υπάρξουν πρωτοβουλίες προς την ανάπτυξη της ψηφιακής οικονομίας.

Η μελέτη των Darmawan, Usman, Aida και Nindien (2021) διερεύνησε το χάσμα μεταξύ της οικονομικής παγκοσμιοποίησης που αντιπροσωπεύεται από τον δείκτη ΚΟΦ και της οικονομικής μεγέθυνσης σε επιλεγμένες χώρες της ASEAN όπως η Ινδονησία, η Μαλαισία και η Ταϊλάνδη, διαμέσου του ποσοστού της οικονομικής μεγέθυνσης και των κυβερνητικών δαπανών με δεδομένα της Παγκόσμιας Τράπεζας για την περίοδο 2013 - 2020. Η έρευνα έδειξε ότι το ελεύθερο εμπόριο δημιουργεί ένα ανταγωνιστικό επιχειρηματικό κλίμα, μέσω της μείωσης των

εμποδίων και των φόρων στο διεθνές εμπόριο, μέσω προσέλκυσης ξένων επενδύσεων σε συνάρτηση με τη βελτίωση των υποδομών, μέσω χρηματοδότησης εξαγωγών και κατασκευής εγκαταστάσεων με τη μορφή υποδομής ως τόπου διέλευσης επιχειρήσεων και τέλος μέσω των διαδικασιών αδειοδότησης επιχειρήσεων. Με την έλλειψη εύκολης πρόσβασης στην οικονομική παγκοσμιοποίηση, η ταχεία πρόοδος στην καινοτομία, το άνοιγμα της αγοράς και η αύξηση των παραγωγικών επενδύσεων μπορούν να οδηγήσουν σε συνεχή οικονομική μεγέθυνση. Ωστόσο, το οικονομικό άνοιγμα συνοδεύεται από περιοριστικές πολιτικές που προστατεύουν τις εγχώριες βιομηχανίες και πολιτικές επενδύσεων στον τομέα της άμυνας.

Τη σχέση μεταξύ του εμπορικού ανοίγματος και της οικονομικής μεγέθυνσης στη Νιγηρία, ενσωματώνοντας το ρόλο της θεσμικής ποιότητας εξέτασαν οι Omoke και Orualala-Charles (2021) για την περίοδο 1984 - 2017, χρησιμοποιώντας τρεις δείκτες εμπορικού ανοίγματος: συνολικό εμπόριο, εισαγωγικό εμπόριο και εξαγωγικό εμπόριο. Από τα αποτελέσματα, διαπιστώνεται η ύπαρξη μακροχρόνιας σχέσης μεταξύ των μεταβλητών. Αναλυτικότερα, από την μία πλευρά παρατηρήθηκε μια σημαντικά θετική επίδραση του εξαγωγικού εμπορίου στην οικονομική μεγέθυνση, ενώ από την άλλη, μια σημαντικά αρνητική επίδραση του εισαγωγικού εμπορίου στην οικονομική μεγέθυνση. Επιπρόσθετα, καταγράφηκε μείωση των αρνητικών μακροπρόθεσμων επιδράσεων του εισαγωγικού εμπορίου στην οικονομική μεγέθυνση στη Νιγηρία, όταν υπάρχει βελτίωση στην θεσμική ποιότητα, δηλαδή στην ποιότητα διακυβέρνησης. Κατά συνέπεια, η ενίσχυση των οφελών του εμπορικού ανοίγματος στην οικονομική μεγέθυνση, δύναται να λάβει χώρα μέσω της χρηστής διακυβέρνησης και της ύπαρξης ποιοτικών θεσμών.

Οι Nguyen και Le (2021, σελ. 178) εξέτασαν τον αντίκτυπο των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση του Βιετνάμ για την περίοδο 1995 - 2017 χρησιμοποιώντας τον δείκτη KOF και το άνοιγμα του εμπορίου ως ο λόγος του συνολικού εμπορίου προς το ΑΕΠ. Τα εξαγόμενα στοιχεία της έρευνας καταδεικνύουν ότι, μακροπρόθεσμα η οικονομική μεγέθυνση επηρεάζεται σημαντικά και αρνητικά από την οικονομική παγκοσμιοποίησης. Επίσης μακροπρόθεσμα η πολιτική παγκοσμιοποίηση βρέθηκε να έχει θετική επίδραση στη

μεγέθυνση, ενώ δε διαπιστώθηκε σημαντική επίδραση της κοινωνικής παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση. Βραχυπρόθεσμα, δεν υπήρχε καμία σημαντική συσχέτιση μεταξύ των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης και της μεγέθυνσης. Τα ευρήματα έδειξαν περαιτέρω ότι το άνοιγμα των εμπορικών συναλλαγών επηρεάζει τη οικονομική μεγέθυνση θετικά, ενώ η έκταση των άμεσων ξένων επενδύσεων στο ΑΕΠ επηρεάζει την οικονομική μεγέθυνση αρνητικά, τόσο μακροπρόθεσμα όσο και βραχυπρόθεσμα.

Ο Esaku (2021) εξέτασε, την επίπτωση του ανοίγματος του εμπορίου στην οικονομική μεγέθυνση της Ουγκάντα για την περίοδο 1983 - 2019 χρησιμοποιώντας το μοντέλο ARDL (Autoregressive distributed lag model). Το εξαγόμενο συμπέρασμα είναι ότι, μακροπρόθεσμα, υφίσταται θετική και στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του εμπορικού ανοίγματος και της οικονομικής μεγέθυνσης. Εκτός από τη χρήση των εξαγωγών για τη μέτρηση του ανοίγματος του εμπορίου, η χρήση του δείκτη ανοίγματος και των εισαγωγών ως αντιπροσώπευση του εμπορικού ανοίγματος δείχνει ότι η αύξηση των παραπάνω δεικτών οδηγεί σε αυξημένη οικονομική μεγέθυνση μακροπρόθεσμα. Εντούτοις, βραχυπρόθεσμα, παρατηρήθηκε ότι αύξηση της οικονομικής μεγέθυνσης προκαλείται από μεγαλύτερο άνοιγμα, τις εξαγωγές και τις εισαγωγές. Λαμβανομένου υπόψη τα ανωτέρω, συμπεραίνουμε ότι ένα σημαντικό ποσοστό της οικονομικής μεγέθυνση στην Ουγκάντα οφείλεται στη βραχυπρόθεσμη αύξηση του ανοίγματος της χώρας, στις περισσότερες εξαγωγές και εισαγωγές. Έτσι, βραχυπρόθεσμα, η επέκταση του εύρους των εξαγωγών και των εισαγωγών είναι σημαντική για την οικονομική μεγέθυνση. Επιπλέον, τα αποτελέσματα αυτά αναδεικνύουν ότι η χρήση δεικτών ανοίγματος και εισαγωγών για την αντιπροσώπευση του εμπορίου αποφέρει πιο ισχυρά αποτελέσματα σε σύγκριση με τη χρήση δεικτών εξαγωγών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Κατά τη συζήτηση των ευρημάτων των μελετών που έχουν εξετάσει τη σχέση μεταξύ παγκοσμιοποίησης και οικονομικής μεγέθυνσης από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα, ένα πρώτο συμπέρασμα που απορρέει αφορά τη σχέση αυτών των δύο μεταβλητών, που είναι και το κύριο ερευνητικό ερώτημα αυτής της εργασίας. Η πλειοψηφία των μελετών βρήκε μία θετική και σημαντική στατιστικά σχέση μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης. Ωστόσο, υπήρχαν και μελέτες, αν και πολύ μικρές σε αριθμό με βάση τον συνολικό αριθμό των μελετών που εξετάστηκαν (N=40), που κατέδειξαν το αντίθετο. Για παράδειγμα, σε τρεις μελέτες (Ulaşan, 2015; Bhanumurthy & Kumawat, 2020; Duodu & Baidoo, 2020) από το σύνολο των 40 μελετών που εξετάστηκαν σε αυτήν την εργασία αναφέρεται πως η παγκοσμιοποίηση από μόνη της δεν ενισχύει απαραίτητα την οικονομική μεγέθυνση, ενώ μία μελέτη (Swadźba, 2020) δε βρήκε θετικό αντίκτυπο της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση. Επίσης σε μία μελέτη (Zahonogo, 2018) βρέθηκε μία μη γραμμική σχέση μεταξύ παγκοσμιοποίησης και οικονομικής μεγέθυνσης. Σε μία ακόμα μελέτη καταδείχθηκε αρνητική επίδραση μακροπρόθεσμα και καμία βραχυπρόθεσμα (Nguyen & Le, 2021) και παράλληλα σε δύο ακόμα (Hasan, 2019; Omoke & Orualala-Charles, 2021) διαπιστώθηκε ένας διαφορετικός αντίκτυπος της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση, τόσο βραχυπρόθεσμα, όσο και μακροπρόθεσμα. Αυτό οδηγεί τη συζήτηση σχετικά με το αν και άλλοι παράγοντες διαμεσολαβούν στη σχέση παγκοσμιοποίησης και οικονομικής μεγέθυνσης και επομένως είναι (συν-) προσδιοριστικοί της τελευταίας.

Αρκετές μελέτες έχουν τονίσει πως και άλλοι παράγοντες είναι σημαντικοί, προκειμένου η παγκοσμιοποίηση να οδηγήσει όντως στην οικονομική μεγέθυνση. Ο Edwards (1998) αναφέρεται συνολικά στην κρατική πολιτική στον τομέα του εμπορίου, ο Barry (2010) στην εξάρτηση από τους φυσικούς πόρους, οι Polasek και Sellner (2011) στην οικονομική βοήθεια ευρωπαϊκών ταμείων και στο ανθρώπινο κεφάλαιο, οι Haq και Luqman (2014) στο ανθρώπινο κεφάλαιο, ο Keho (2017) στο οικονομικό κεφάλαιο, οι Samimi και Jenatabadi (2014) στο επίπεδο εισοδήματος

μίας χώρας, οι Duodu και Baidoo (2020) στην ποιότητα των θεσμών, ενώ οι Borensztein et al. (1998) στην ικανότητα απορρόφησης των προηγμένων τεχνολογιών στην οικονομία υποδοχής, οι Kiliçarslan και Dumrul (2018) στους φραγμούς στις εισαγωγές και τις φορολογικές πολιτικές, οι Abendin και Duan (2021) στην ψηφιακή οικονομία, οι Omoke και Opuala-Charles (2021) στη χρηστή διακυβέρνηση και στους ποιοτικούς θεσμούς. Οι Chang et al. (2009), οι Calderón και Poggio (2010) και οι Samimi και Jenatabadi (2014) εστιάζουν στη σημασία της υιοθέτησης συμπληρωματικών πολιτικών (εκπαιδευτικές επενδύσεις, ανάπτυξη χρηματοπιστωτικού τομέα, σταθεροποίηση πληθωρισμού, υποδομές, διακυβέρνηση, ευελιξία στην αγορά εργασίας, ευκολία εισόδου και εξόδου επιχειρήσεων από την αγορά).

Ένα ενδιαφέρον συμπέρασμα που απορρέει από την προηγηθείσα βιβλιογραφική επισκόπηση των διαφόρων μελετών που έχουν εξετάσει τη σχέση μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης αφορά στη μέτρηση αυτών των δύο μεταβλητών. Πιο συγκεκριμένα, αρκετές μελέτες έχουν μετρήσει τη σχέση παγκοσμιοποίησης και οικονομικής μεγέθυνσης χρησιμοποιώντας ως δείκτες είτε το ΑΕΠ (Dollar, 1992; Barry, 2010; Polasek & Sellner, 2011; Moghaddam & Redzuan, 2012; Ray, 2012; Maqbool-ur-Rahman, 2015; Hye & Lau, 2015; Sardiyo & Dhasman, 2019; Bhanumurthy & Kumawat, 2020) είτε το άνοιγμα του εμπορίου και συνολικά δείκτες εμπορικής πολιτικής (Dollar, 1992; Sachs et al., 1995; Edwards, 1998; Chang et al., 2009; Barry, 2010; Calderón & Poggio, 2010; Moghaddam & Redzuan, 2012; Hye & Lau, 2015; Ulaşan, 2015; Sakyi et al., 2015; Keho, 2017; Mallick & Behera, 2020; Duodu & Baidoo, 2020; Malefane, 2020; Abendin & Duan, 2021; Omoke & Opuala-Charles, 2021; Nguyen & Le, 2021; Esaku, 2021). Μικρότερος αριθμός μελετών έχει χρησιμοποιήσει άλλους δείκτες, όπως τις ΑΞΕ (Borensztein et al., 1998; Barry, 2010; Polasek & Sellner, 2011; Moghaddam & Redzuan, 2012), τα δάνεια, η αναπτυξιακή βοήθεια, η αξιοποίηση φυσικών πόρων, η διαφθορά και το κράτος δικαίου (Barry, 2010), το μέγεθος και η εξέλιξη στις εισαγωγές και εξαγωγές (Moghaddam & Redzuan, 2012; Ray, 2012), η εισροή και εκροή κεφαλαίων και το ανθρώπινο δυναμικό (Ray, 2012), το φυσικό

κεφάλαιο (Hye & Lau, 2015), το άνοιγμα του λογαριασμού κεφαλαίων (Bhanumurthy & Kumawat, 2020).

Από τη δημιουργία του δείκτη KOF και έπειτα, ορισμένες μελέτες έχουν χρησιμοποιήσει αυτόν ως τον πιο σύνθετο δείκτη της παγκοσμιοποίησης, προκειμένου να μετρήσουν τις τρεις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης (Rao & Vadlamannati, 2011; Kilic, 2015; Savrul & İncekara, 2017; Majidi, 2017; Kılıçarslan & Dumrul, 2018; Sardiyo & Dhasman, 2019; Hasan, 2019; Bataka, 2019; Bhanumurthy & Kumawat, 2020; Swadźba, 2020; Radulović & Kostić, 2020; Darmawan et al., 2021; Nguyen & Le, 2021). Ακόμα και έπειτα από τη δημιουργία αυτού του δείκτη, όμως, μελέτες συνεχίζουν να χρησιμοποιούν ως επί το πλείστον δείκτες που εμπίπτουν στην οικονομική διάσταση της παγκοσμιοποίησης, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω.

Παράλληλα, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα αποτελέσματα των μελετών που έχουν εξετάσει τις επιπτώσεις των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση. Οι Ying et al. (2014) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η οικονομική παγκοσμιοποίηση έχει σημαντικό και θετικό αντίκτυπο στην οικονομική μεγέθυνση, σε αντίθεση με την κοινωνική παγκοσμιοποίηση, η οποία έχει αρνητικό αντίκτυπο, ενώ η πολιτική παγκοσμιοποίηση την επηρεάζει αρνητικά, αλλά όχι σημαντικά. Ακολούθως, σύμφωνα με τη μελέτη του Kilic (2015), η οικονομική μεγέθυνση επηρεάζεται θετικά από την οικονομική και πολιτική παγκοσμιοποίηση αυτών των χωρών, ενώ επηρεάζεται αρνητικά από την κοινωνική παγκοσμιοποίηση. Στη μελέτη των Savrul και İncekara (2017) η οικονομική και κοινωνική διάσταση της παγκοσμιοποίησης έχει θετική και στατιστικά σημαντική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση, ενώ η διάσταση της πολιτικής παγκοσμιοποίησης δεν έχει καμία επίδραση. Ο Majidi (2017) διαπίστωσε ότι, η οικονομική μεγέθυνση δεν επηρεάζεται σημαντικά από την οικονομική και κοινωνική παγκοσμιοποίηση, αλλά επηρεάζεται θετικά και στατιστικά σημαντικά από την πολιτική της διάσταση. Οι Kılıçarslan και Dumrul (2018) και ο Bataka (2019) βρήκαν διαφορά στις επιπτώσεις των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης ανάλογα με το αν ο δείκτης που χρησιμοποιείται είναι *de jure* ή *de facto*, ενώ ο Hasan (2019) και οι Nguyen και Le (2021) ανάλογα με το αν ο ορίζοντας μελέτης είναι

βραχυπρόθεσμος ή μακροπρόθεσμος. Στη μελέτη των Sardiyo και Dhasman (2019) και οι τρεις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης έχουν θετική συσχέτιση με την οικονομική μεγέθυνση. Οι Radulović και Kostić (2020) κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι, η οικονομική και κοινωνική παγκοσμιοποίηση επιδρούν θετικά στην οικονομική μεγέθυνση, σε αντίθεση με την πολιτική παγκοσμιοποίηση, η οποία έχει αρνητική επίδραση.

Έτσι, αφενός ένας μικρός αριθμός μελετών έχει εξετάσει την επίδραση συνολικά της παγκοσμιοποίησης στη βάση των τριών διαστάσεων της στην οικονομική μεγέθυνση, με διφορούμενα αποτελέσματα, και αφετέρου ένας σχετικά μικρός αριθμός μελετών δεν έχει χρησιμοποιήσει ως δείκτη μέτρησης της οικονομικής μεγέθυνσης το ΑΕΠ, το άνοιγμα του εμπορίου ή έχει χρησιμοποιήσει και άλλους δείκτες συνδυαστικά με έναν εκ των δύο ή και τους δύο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Συνεπώς, αυτό μπορεί να επηρεάζει τα αποτελέσματα των μελετών και θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

Συνολικά, επομένως, διαπιστώνονται τα εξής:

- α. Η πλειοψηφία των μελετών έχει βρει μία θετική επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση, με ελάχιστες εξαιρέσεις.
- β. Αρκετές μελέτες έχουν επισημάνει πως η θετική επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση εξαρτάται και από άλλους παράγοντες που δίνουν ώθηση στην παγκοσμιοποίηση.
- γ. Το άνοιγμα του εμπορίου είναι ο δείκτης που χρησιμοποιείται ως επί το πλείστον για τη μέτρηση της παγκοσμιοποίησης και το ΑΕΠ ο δείκτης που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της οικονομικής μεγέθυνσης.
- δ. Τα αποτελέσματα σχετικά με την επίδραση των επί μέρους διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση είναι διφορούμενα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Παρά το γεγονός ότι οι περισσότερες μελέτες έχουν καταδείξει μία θετική σχέση μεταξύ της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης, για την ερμηνεία αυτών των αποτελεσμάτων θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα εξής:

α. Το γεγονός ότι ορισμένες μελέτες έχουν εστιάσει συνολικά στην παγκοσμιοποίηση στη βάση δεικτών που εμπίπτουν ως επί το πλείστον στην οικονομική διάσταση, ενώ άλλες έχουν εξετάσει και τις τρεις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης ξεχωριστά,

β. Το γεγονός ότι οι δείκτες μέτρησης της παγκοσμιοποίησης και της οικονομικής μεγέθυνσης ποικίλουν,

γ. Τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την ανάλυση των δεδομένων,

δ. Η βάση δεδομένων για την άντληση αυτών.

Ωστόσο, το ότι η πλειοψηφία των μελετών διαπίστωσε μία θετική επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση εξετάζοντας διαφορετική ομάδα χωρών, διαφορετική χρονική περίοδο και με όλους τους προαναφερθέντες μεθοδολογικούς περιορισμούς, οδηγεί στο συμπέρασμα πως πράγματι η παγκοσμιοποίηση μπορεί να αποτελέσει προσδιοριστικό παράγοντα της οικονομικής μεγέθυνσης.

Όμως, στο ερώτημα κατά πόσο εν τέλει η παγκοσμιοποίηση αποτελεί τον κύριο προσδιοριστικό παράγοντα οικονομικής μεγέθυνσης, η απάντηση είναι πιο δύσκολη. Η δυσκολία έγκειται σε δύο λόγους. Πρώτον, από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση διαπιστώθηκε ότι μικρός αριθμός μελετών εξετάζει και άλλους προσδιοριστικούς παράγοντες της οικονομικής μεγέθυνσης σε συνδυασμό με την παγκοσμιοποίηση. Επίσης, οι παράγοντες αυτοί συμβάλουν στη θετική επίδραση της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολος ο προσδιορισμός του βαθμού επιρροής τους. Δεύτερον, το γεγονός πως μόνο σε μικρό αριθμό μελετών έχουν βρεθεί και άλλοι παράγοντες της οικονομικής μεγέθυνσης, οφείλεται και στην πρόθεση των μελετητών να εξετάσουν αποκλειστικά

την παγκοσμιοποίηση, είτε τις τρεις διαστάσεις αυτής, στην οικονομική μεγέθυνση. Συνεπώς, η επιθυμία των ερευνητών να μην εμπλέξουν και άλλους παράγοντες στην ανάλυσή τους δε συνεπάγεται και την έλλειψη επίδρασης άλλων μεταβλητών στην οικονομική μεγέθυνση ως απόρροια της παγκοσμιοποίησης ή ως παράγοντες που ενισχύουν την παγκοσμιοποίηση.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, συνολικά θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η παγκοσμιοποίηση αποτελεί σίγουρα έναν από τους κυριότερους προσδιοριστικούς παράγοντες της οικονομικής μεγέθυνσης. Ωστόσο, δεν μπορεί να υποστηριχθεί με σιγουριά ότι αποτελεί τον κυριότερο προσδιοριστικό παράγοντα αυτής. Χρειάζονται περαιτέρω εμπειρικές μελέτες προς αυτήν την κατεύθυνση, αφενός διότι ο αριθμός των υφιστάμενων μελετών είναι μικρός και αφετέρου διότι υπάρχουν αρκετοί παράγοντες που επιδρούν στις πολιτικές μίας χώρας, ιδίως σε αλληλεξάρτηση με το ευρύτερο διεθνές περιβάλλον.

Επίσης, δεδομένου ότι η πλειοψηφία των μελετών έχουν χρησιμοποιήσει ως επί το πλείστον δείκτες μέτρησης της παγκοσμιοποίησης που εμπίπτουν στην οικονομική της διάσταση, αναγκαίοι η διερεύνηση της επίδρασης και των άλλων διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης στην οικονομική μεγέθυνση. Σε αυτό το πλαίσιο, παρατηρήθηκε επίσης πως το ΑΕΠ και το άνοιγμα του εμπορίου ήταν οι κυριότεροι δείκτες της παγκοσμιοποίησης που χρησιμοποιήθηκαν, κάτι που οδηγεί στην αναγκαιότητα μελλοντικών ερευνών και με άλλους δείκτες. Η χρήση πιο σύνθετων και ολοκληρωμένων δεικτών, όπως ο ΚΟF, μπορεί να οδηγήσει στην εξαγωγή πιο ολοκληρωμένων συμπερασμάτων σχετικά με τη σχέση παγκοσμιοποίησης και οικονομικής μεγέθυνσης και μάλιστα εξετάζοντας και τις τρεις διαστάσεις της παγκοσμιοποίησης.

Τέλος, με βάση τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα αυτής της έρευνας διαπιστώνεται και η ανάγκη για την εξέταση της επίδρασης της παγκοσμιοποίησης συνολικά στην οικονομική ανάπτυξη. Το άνοιγμα του εμπορίου και το ΑΕΠ μπορεί να αποτελούν δείκτες μέτρησης της οικονομίας μίας χώρας, ωστόσο η ανισότητα κατανομής πλούτου, το επίπεδο φτώχειας, η πρόσβαση σε βασικές υποδομές, η λειτουργία των θεσμών και του κράτους δικαίου, είναι στοιχεία που σχετίζονται με

τη συνολική ευημερία των πολιτών. Ακόμα και αν το άνοιγμα του εμπορίου οδηγεί σε οικονομική μεγέθυνση και σε αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, τίθενται και άλλα ζητήματα που αφορούν το κατά πόσο αυτή η αύξηση του εισοδήματος μεταφράζεται πράγματι σε αύξηση του βιοτικού επιπέδου και της ευημερίας των πολιτών. Η οικονομική μεγέθυνση δε συνεπάγεται πάντοτε και βελτίωση των συνθηκών ζωής των πολιτών και για τον λόγο αυτό είναι απαραίτητη η εξέταση της επίπτωσης των τριών διαστάσεων της παγκοσμιοποίησης όχι μόνον στην οικονομική μεγέθυνση, αλλά και στην οικονομική ανάπτυξη.

Σελίδα σκόπιμα κενή

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Abendin, S., & Duan, P. (2021). International trade and economic growth in Africa: The role of the digital economy. *Cogent Economics & Finance*, 9(1), doi: 10.1080/23322039.2021.1911767.

Acemoglu, D. (2016). *Introduction to Modern Economic Growth*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.

Ammendola, G. (2011). Some trends and perspectives on globalization, economic growth, equality, and development. *Observare*, 2(2), 1-44.

Araujo, J. A., Marinho, E., & Campêlo, G. L. (2017). Economic growth and income concentration and their effects on poverty in Brazil. *CEPAL Review*, 123, 34-53.

Ari, I., & Koc, M. (2020). Economic Growth, Public and Private Investment: A Comparative Study of China and the United States. *Sustainability*, 12, doi:10.3390/su12062243.

Barry, H. (2010). Globalization and economic growth in sub-Saharan Africa. *The Gettysburg Economic Review*, 4, 42-86.

Bataka, H. (2019). De jure, De facto Globalization and Economic Growth in Sub-Saharan Africa. *Journal of Economic Integration*, 34(1), 133-158.

Bhandari, A. K., & Heshmati, A. (2005). Measurement of Globalization and Its Variations Among Countries, Regions and Over Time. Ανακτήθηκε από: <https://repec.iza.org/dp1578.pdf>

Bhanumurthy, N. R., & Kumawat, L. (2020). Financial Globalization and Economic Growth in South Asia. *South Asia Economic Journal*, 21(1), 31-57.

Bhattacharya, D. (2004). *Globalization and the state: human development and capacity building needs—a review of Asian countries experiences. Globalization and the State: challenges for economic growth and human development*. New York: Department of Economic and Social Affairs.

Bordo, M. D., Taylor, A. M., & Williamson, J. G. (2003). Introduction. Στο: M. D. Bordo, A. M. Taylor & J. G. Williamson (Eds.), *Globalization in Historical Perspective* (σελ. 1-10). Chicago: University of Chicago Press.

Borensztein, E., De Gregorio, J., & Lee, J. W. (1998). How does foreign direct investment affect economic growth?. *Journal of International Economics*, 45, 115-135.

Calderón, C., & Poggio, V. (2010). Trade and Economic Growth Evidence on the Role of Complementarities for CAFTA-DR Countries. Ανακτήθηκε από: <https://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/1813-9450-5426> [Abstract].

Çalışkan, H. K. (2015). Technological Change and Economic Growth. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 195, 649-654.

Chang, C-P., & Lee, C-C. (2010). Globalization and Economic Growth: A Political Economy Analysis for OECD Countries. *Global Economic Review*, 39(2), 151-173.

Chang, R., Kaltani, L., Loayza, & N. V. (2009). Openness can be good for growth: The role of policy complementarities. *Journal of development economics*, 90, 33–49.

Darmawan, A., Usman, M., Aida, N., & Nindien, Q. A. (2021). Finding the Gap between Economic Globalization Index and Economic Growth Challenges in Indonesia, Malaysia, and Thailand. Ανακτήθηκε από: <http://repository.lppm.unila.ac.id/41912/1/eai.7-10-2021.2316833.pdf>

DIFD (n.d.). Growth. Building jobs and prosperity in developing countries. Ανακτήθηκε από: <https://www.oecd.org/derec/unitedkingdom/40700982.pdf>

Dollar, D. (1992). Outward-oriented developing economies really do grow more rapidly: evidence from 95 LDCs, 1976-1985. *Economic development and cultural change*, 40(3), 523-544.

Dreher, A. (2006). Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization. *Applied Economics*, 38(10), 1091-1110.

- Dritsakis, N., & Adamopoulos, A. (2004). Financial development and economic growth in Greece: an empirical investigation with Granger causality analysis. *International Economic Journal*, 18(4), 547-559.
- Duodu, E., & Baidoo, S. T. (2020). How does quality of institutions affect the impact of trade openness on economic growth of Ghana?. *Cogent Economics & Finance*, 8(1), doi: 10.1080/23322039.2020.1812258
- Edwards, S. (1998). Openness, productivity and growth: what do we really know?. *Economic Journal*, 108(447), 383-398.
- Esaku, S. (2021). The short- and long-run relationship between trade openness and economic growth in Uganda. *Cogent Economics & Finance*, 9(1), doi: 10.1080/23322039.2021.1999060.
- Feldman, M., & Storper, M. (2011). Economic growth and economic development: geographic dimensions, definition & disparities. Ανακτήθηκε από: [http://maryannfeldman.web.unc.edu/files/2011/11/Economic Growth and Economic Development 2016 Feldman Storper.pdf](http://maryannfeldman.web.unc.edu/files/2011/11/Economic_Growth_and_Economic_Development_2016_Feldman_Storper.pdf)
- Findlay, R., & O'Rourke, K. (2003). Commodity Market Integration, 1500–2000. Στο: D. Bordo, M., A. Taylor & J. Williamson (Eds.), *Globalization in Historical Perspective* (σελ. 13-64). Chicago: University of Chicago Press.
- Flammang, R. A. (1979). Economic Growth and Economic Development: Counterparts or Competitors?. *EDCC*, 28, 47-61.
- Gozgor, G. (2017). Robustness of the KOF index of economic globalisation. *The World Economy*, 41(2), 414-430.
- Gozgor, G., & Ranjan, R. (2017). Globalisation, inequality and redistribution: Theory and evidence. *The World Economy*, 40(12), 2704-2751.
- Grinin, L., & Korotayev, A. (2013). Origins of globalization. Στο: *Globalistics and Globalization Studies* (σελ. 8-35). Uchitel Publishing House.

- Guttal, S. (2007). Globalisation. *Development in Practice*, 17(4-5), 523-531.
- Gygli, S., Haelg, F., Potrafke, N., & Sturm, J-E. (2019). The KOF Globalisation Index – revisited. *The Review of International Organizations*, 14, 543-574.
- Haelg, F. (2019). The KOF Globalisation Index – A Multidimensional Approach to Globalisation. *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, <https://doi.org/10.1515/jbnst-2019-0045>.
- Haq, M., & Luqman, M. (2014). The contribution of international trade to economic growth through human capital accumulation: Evidence from nine Asian countries. *Cogent Economics & Finance*, 2(1), <https://doi.org/10.1080/23322039.2014.947000>.
- Hasan, M. A. (2019). Does globalization accelerate economic growth? South Asian experience using panel data. *Economic Structures*, 8(26), <https://doi.org/10.1186/s40008-019-0159-x>.
- Heimberger, P. (2021). Does economic globalisation promote economic growth? A meta-analysis. *The World Economy*, 45(6), 1690-1712.
- Huh, H-S., & Park C-Y. (2021). A new index of globalisation: Measuring impacts of integration on economic growth and income inequality. *The World Economy*, 44(2), 409-443.
- Hye, Q. M. A., & Lau, W-Y. (2015). Trade openness and economic growth: empirical evidence from India. *Journal of Business Economics and Management*, 16(1), 188-205.
- ILO (2003). Globalization and its impact. Ανακτήθηκε από: <https://www.ilo.org/public/english/wcsdg/docs/rep2.pdf>
- Keho, Y. (2017). The impact of trade openness on economic growth: The case of Cote d'Ivoire. *Cogent Economics & Finance*, 5(1), <https://doi.org/10.1080/23322039.2017.1332820>.

- Kilic, C. (2015). Effects of globalization on economic growth: panel data analysis for developing countries. *Economic Insights-Trends and Challenges*, 4(127), 1–11.
- Kılıçarslan, Z., & Dumrul, Y. (2018). The Impact of Globalization on Economic Growth: Empirical Evidence from the Turkey. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 8(5), 115-123.
- Lang, M. (2006). Globalization and Its History. *The Journal of Modern History*, 78(4), 899-931.
- Lau, F., & Kuziemy, C. (2017). Handbook of eHealth Evaluation: An Evidence-based Approach. Ανακτήθηκε από: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK481583/>
- Levine, R. (2001). International financial liberalization and economic growth. *Review of International Economics*, 9(4), 688-702.
- Mago, S., Musasa, G., & Matunhu, J. (2013). The impact of globalization on business and economic development in Zimbabwe. *East Asian Journal of Business Management*, 3-2, 31-37.
- Majidi, A. F. (2017). Globalization and Economic Growth: The Case Study of Developing Countries. *Asian Economic and Financial Review*, 7(6), 589-599.
- Makuyana, G. (2016). Public and private investment and economic growth: a review. *Journal of Accounting and Management*, 6(2), 25-42.
- Malefane, M. R. (2020). Trade openness and economic growth in Botswana: Evidence from cointegration and error-correction modeling. *Cogent Economics & Finance*, 8(1), doi: 10.1080/23322039.2020.1783878.
- Mallick, L., & Behera, S. R. (2020) Does trade openness affect economic growth in India? Evidence from threshold cointegration with asymmetric adjustment. *Cogent Economics & Finance*, 8(1), doi: 10.1080/23322039.2020.1782659.

Malizia, E. E. (1990). Economic growth and economic development: concepts and measures. *The Review of Regional Studies*, 20(1), 30-36.

Malizia, E. E. (1986). Economic Development in Smaller Cities and Rural Areas. *WA*, 52, 489-499.

Maqbool-ur-Rahman, M. (2015). Impacts of globalization on economic growth-evidence from selected South Asian countries. *Journal of Management Sciences*, 2(1), 185-204.

Maqbool-ur-Rahman, M. (2015). Impacts of Globalization on Economic Growth - Evidence from selected South Asian Countries. *Journal of Management Sciences*, 2(1), 185-204.

Mladen, M. I. (2015). Economic growth and development. *Journal of Process Management – New Technologies, International*, 3(1), 55-62.

Moghaddam, A. A., & Redzuan, M. (2012). Globalization and economic growth: a case study in a few developing countries (1980–2010). *Research in World Economy*, 3(1), 54–62.

Nguyen, V. C. T., & Le, H. Q. (2021). Globalization And Economic Growth: An Empirical Evidence From Vietnam. *Journal Of Organizational Behavior Research*, 6(1), 173-188.

Niewiadomski, P. (2020). COVID-19: from temporary de-globalisation to a rediscovery of tourism?. *Tourism Geographies*, doi: 10.1080/14616688.2020.1757749.

Northrup, D. (2005). Globalization in historical perspective. Ανακτήθηκε από: <https://www.eolss.net/sample-chapters/c04/e6-94-16.pdf>

Nunes, A. B. (1998). globalization in historical perspective - what is new about the globalisation process?. Ανακτήθηκε από: <https://www.repository.utl.pt/bitstream/10400.5/1035/1/GLOBALISATION%2520IN%2520HISTORICAL.pdf>

Olivié, I., & Gracia, M. (2020). Is this the end of globalization (as we know it)?. *Globalizations*, 17(6), 990-1007.

Omoke, P. C., & Opuala-Charles, S. (2021). Trade openness and economic growth nexus: Exploring the role of institutional quality in Nigeria. *Cogent Economics & Finance*, 9(1), doi: 10.1080/23322039.2020.1868686.

Ortiz-Ospina, E. (2017). Is globalization an engine of economic development?. Ανακτήθηκε από: <https://ourworldindata.org/is-globalization-an-engine-of-economic-development>

O' Rourke, K., & Williamson, J. G. (2002). When did globalisation begin?. *European Review of Economic History*, 6, 23-50.

Polasek, W., & Sellner, R. (2011). Does globalization affect regional growth? evidence for NUTS-2 regions in EU-27. Ανακτήθηκε από: <https://irihs.ihs.ac.at/id/eprint/2057/1/es-266.pdf>

Rabie, M. (2021). Globalization in Historical Perspective. Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/348419763_Globalization_in_Historical_Perspective

Rabnawaz, A., & Jafar, R. M. S. (2015). Impact of Public Investment on Economic Growth. Ανακτήθηκε από: https://mpr.mpr.uni-muenchen.de/70377/1/MPRA_paper_70377.pdf

Radulović, M., & Kostić, M. (2020). Globalization and economic growth of Eurozone economies. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Rijeka*, 38(1), 183-214.

Rao, B. B., & Vadlamannati, K. C. (2011). Globalization and growth in the low income African countries with the extreme bounds analysis. *Economic Modelling*, 28(3), 795-805.

Ray, S. (2012). Globalization and Economic Growth in India: A Granger Causality Approach. *Journal of Law, Policy and Globalization*, 2, 18-30.

Rodriguez, F., & Rodrik, D. (2001). Trade policy and economic growth: a skeptic's guide to the cross-national evidence. Στο: B. S. Bernanke & K. Rogoff (Eds.), *NBER Macroeconomics Annual 15* (σελ. 261–338). Massachusetts: MIT Press.

Sachs, J., Warner, A., Åslund, A., Fischer, S. (1995). Economic reform and the process of global integration. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1. Ανακτήθηκε από: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/1995/01/1995a_bpea_sachs_warner_aslund_fischer.pdf

Sakyi, D., Villaverde, J., & Maza, A. (2015). Trade openness, income levels, and economic growth: The case of developing countries, 1970–2009. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 24(6), 860-882.

Samimi, P., & Jenatabadi, H. S. (2014). Globalization and economic growth: empirical evidence on the role of complementarities. *PloS One*, 9(4), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0087824>.

Santos-Paulino, A. U. (2005). Trade Liberalisation and Economic Performance: Theory and Evidence for Developing Countries. *The World Economy*, 28(6), 783-821.

Santos-Paulino, A., & Thirlwall, A. P. (2004). Trade Liberalisation And Economic Performance In Developing Countries - Introduction. *The Economic Journal*, 114(493), F1-F3.

Sardiyo, & Dhasman, M. (2019). Globalization and its impact on economic growth: evidence from ASEAN countries. *Ekulilibrium: Jurnal Ilmiah Bidang Ilmu Ekonomi*, 14(2), 104-119.

Savrul, M., & Incekara, A. (2017). The Effect of Globalization on Economic Growth: Panel Data Analysis for ASEAN Countries. *International Conference On Eurasian Economies 2017*, 16-22.

Shen, C.-H., Fan, X., Huang, D., Zhu, H., & Wu, M.-W. (2018). Financial Development and Economic Growth: Do Outliers Matter?. *Emerging Markets Finance and Trade*, 54(13), 2925-2947.

Singh, P. P. (n.d.). Economics of Growth and Development. Ανακτήθηκε από: https://ebooks.lpude.in/arts/ma_economics/year_2/DECO501_ECONOMICS_OF_GROWTH_AND_DEVELPOMENT_ENGLISH.pdf

Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104, 333-339.

Swadźba, S. (2020). Globalization and economic growth in highly developed countries. *SHS Web of Conferences*, 74, <https://doi.org/10.1051/shsconf/20207405025>.

Ulaşan, B. (2015). Trade openness and economic growth: panel evidence. *Applied Economics Letters*, 22(2), 163-167.

Warner, A. (2003). Once more into the breach: Economic growth and integration. Center for Global Development, Working Paper No. 34. Ανακτήθηκε από: <https://ssrn.com/abstract=1111718>

Ying, Y-H., Chang, K., & Lee, C-H. (2014). The impact of globalization on economic growth. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, XVII(2), 25-34.

Zahonogo, P. (2018). Globalization and Economic Growth in Developing Countries: Evidence from Sub-Saharan Africa. *The International Trade Journal*, 32(2), 189-208.